

**ИНИЦИЈАЛЕН И ВТОР ЗАЕДНИЧКИ
ПЕРИОДИЧЕН ИЗВЕШТАЈ**

НА

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПО

**КОНВЕНЦИЈАТА
НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ ЗА
ЕЛИМИНИРАЊЕ НА СИТЕ ФОРМИ НА
ДИСКРИМИНАЦИЈА КОН ЖЕНАТА**

Скопје, декември 2003 година

Дел 1

1. За земјата	3
2. Главни историски настани	3
3. За луѓето	4
4. Информација за природата на државата	4
5. Статусот на меѓународното право во домашниот правен поредок	5
6. Начело на поделба на власта	5
7. Наталитет, фертилитет и репродукција на населението	7
8. Економски показатели	
8.1. Работна сила	8
8.2. Основни економски индикатори за Република Македонија за периодот од 1994 до 2000 година	11
9. Законска рамка за полова еднаквост	13

Дел 2

Член 1-----	17
Член 2-----	22
Член 3-----	34
Член 4-----	37
Член 5-----	38
Член 6-----	46
Член 7-----	55
Член 8-----	74
Член 9-----	75
Член 10-----	77
Член 11-----	89
Член 12-----	101
Член 13-----	117
Член 14-----	120
Член 15-----	123
Член 16-----	128

Дел 3

АНЕКС за податоците од Државниот завод за статистика -----	135
АНЕКС за невладини организации-----	159
АНЕКС за статистички податоци од МВР за одредени кривични дела -----	177

ДЕЛ 1

1. За земјата

Република Македонија се наоѓа во регионот на Југоисточна Европа, северно од Грција, западно од Бугарија, источно од Албанија, и јужно од Србија и Црна Гора. Таа се простира на површина од 25.333 квадратни километри, од кои водна површина - 477 квадратни километри и земјена површина - 24.856 квадратни километри. Република Македонија е земја без излез на море со медитеранска клима, и претставува главна крстосница од коридори кои ја поврзуваат Западна Европа и Централна Европа со Егејското море и Јужна Европа со Западна Европа. Се одликува со планински терен поврзан со повеќе котлини, со три природни езера од кои секое е поделено со гранична линија со некоја од соседните земји. На средина од земјата (север-југ) тече реката Вардар. Република Македонија е богата со природни богатства, како на пример со хром, цинк, железо, манган, никел, азбест, сулфур, дрво и обработливо земјиште од 23,59%.

2. Главни историски настани

20 век е период на созревање на националната свест меѓу македонскиот народ. Три историски настани се од исклучително значење за градењето на македонската држава: Крушевската Република 1903 година, заседанието и одлуките на АСНОМ 1945 година и Референдумот и прогласување на независност и самостојност во 1991.

Граѓаните на Република Македонија на референдумот одржан на 8 септември 1991 година, потврдувајќи ја плебисцитарно државноста и сувереноста на Република Македонија, гласаа Македонија да се конституира како суверена и самостојна држава.

Резултатот од референдумското изјаснување беше потврден со Декларација донесена од Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 17 септември 1991 година.

Паралелно со активностите за осамостојување на Република Македонија, беше подготвен нов Устав кој е усвоен од Собранието на Република Македонија на 17.11.1991 година. Оттогаш има донесено повеќе амандмани на Уставот, последен пат со Уставните амандмани од бр.4 до бр. 18 објавени на 20 ноември 2001 година кои произлегоа како резултат на Охридскиот Рамковен Договор од август 2001 година.

На 19 декември 1991 година Собранието на Република Македонија усвои Декларација со која побара меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава.

Населението во Република Македонија брои 2.054.800 жители (според пописот од 1994 година).¹ Старосната структура на населението е следната:

0-14 години: 22.4% (мажи 239,638; жени 221,446)

15-64 години : 67.2% (мажи 694,368; жени 686,450)

64 години и повеќе: 10.4% (мажи 94,214; жени 118,684)

со среден раст на населението од 0.41% (проценки од 2002).

Во Република Македонија живеат 66.6% етнички Македонци, 22.7% етнички Албанци, 4% Турци, 2.2% Роми, 2.4% Власи, 2.1% Срби и 1% останати. Во земјата доминантни религии се Христијанско-православната и Муслиманската.

Стапките на раѓање и смртност се 13.35 раѓања на 1.000 население и 7.74 умирања на 1.000 население. Стапката на смртност на новороденчињата за 2002 година беше 12.54 умирања на 1.000 новородени, додека стапката на раѓање беше 1.77% деца на една жена.

Должината на животот во просек е над 76 години за жени и над 72 години за мажи. Постојат повеќе индикатори дека должината на животот и за мажи и за жени е покачена во последните години.

4. Информација за природата на државата

Според член 1 од Уставот, Република Македонија е дефинирана како суверена, самостојна, демократска и социјална држава во која суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните.

Со афирмација на граѓанинот како суверен носител на власта, Уставот на Република Македонија утврдува систем на парламентарна демократија како облик на политички систем.

Уставот во член 8 ги определува темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија: основните слободи и права на човекот и граѓанинот признати во меѓународното право и утврдени со Уставот; слободното изразување на националната припадност и соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа; владеење на правото; поделба на државната власт на законодавна, извршна и судска, политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори; правната заштита на сопственоста; слободата на пазарот и претприемништвото; хуманизмот и социјалната правда и солидарноста; локалната самоуправа; уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право.

¹ . Последниот попис се одржа од 1 до 15 ноември 2002 година.

однойо право во домашнийо правен поредок

Република Македонија спаѓа во групата земји во кои владеат начелата на континенталното право. Основни извори на правото во Република Македонија се Уставот, законите и меѓународните договори, ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија. Основни принципи на овој систем се начелата на уставност и законитост: сите правни акти кои се донесуваат во правниот систем на Република Македонија, мора да бидат во согласност непосредно повисокиот правен акт, а следствено, сите мораат да бидат во согласност со највисокиот - Уставот на Република Македонија.

Судската пракса (која се гради преку начелните ставови и правни мислења на Врховниот суд, но и преку одлуките на пониските судови) е супсидијарен извор на правото.

Меѓународните договори се еден од директните извори на правото. Според член 118 од Уставот на Република Македонија, меѓународните договори, ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок на Република Македонија и не можат да се менуваат со закон или друг акт. Оваа уставна одредба е имплементирана во член 98 од Уставот, според кој судовите во Република Македонија судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Консеквентно, при донесувањето на секоја судска одлука судовите се слободни директно (без претходно донесување на посебни, дополнителни законски или подзаконски акти) да ги применат одредбите на секоја меѓународна конвенција, претходно ратификувана од страна на Собранието на Република Македонија. Во тој контекст, низа релевантни конвенции се директно применливи во Република Македонија².

6. Начело на поделба на власта

Системот на парламентарна демократија се изразува во организацијата на државната власт, која се заснова на начелото на поделба на власта. Темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија е поделба на власта на законодавна, извршна и судска власт.

Собрание на Република Македонија

Собранието на Република Македонија е претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката. Собранието го сочинуваат 120 пратеници кои се избираат за време од четири години на општи, непосредни и слободни избори со тајно гласање. Собранието на Република Македонија меѓу другото: го донесува и изменува Уставот; донесува закони и дава автентично

² Уставот на Република Македонија го прифаќа принципот на инкорпорација во однос на меѓународните договори.

ратификува меѓународни договори; донесува одлука за Републиката; распишува референдум; избира Влада на Република Македонија, избира судии на Уставниот суд на Република Македонија; врши избор и разрешување на судии; врши политичка контрола и надзор над Владата и над другите носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието и дава амнестија.

Претседател на Република Македонија

Претседателот на Република Македонија е шеф на државата и ја претставува Републиката. Тој е врховен командант на вооружените сили на Република Македонија. Претседателот на Република Македонија: го определува мандаторот за состав на Владата на Република Македонија; ги поставува и ги отповикува со указ амбасадорите и пратениците на Република Македонија во странство; ги прима акредитивните и отповикувачки писма на странските дипломатски претставници; предлага двајца судии на Уставниот суд на Република Македонија; предлага двајца членови на Републичкиот судски совет; именува тројца членови на Советот за безбедност; и дава помилувања во согласност со закон.

Влада на Република Македонија

Владата на Република Македонија е основен носител на извршната власт. Организацијата и работата на Владата се уредува со Закон за Влада. Владата и секој нејзин член за својата работа одговораат пред Собранието. Согласно член 91 од Уставот, Владата на Република Македонија меѓу другото: ја утврдува политиката на извршување на законите и другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување; предлага закони, републички буџет и други општи акти што ги донесува Собранието; одлучува за признавање на држави и влади; воспоставува дипломатски и конзуларни односи со други држави; предлага јавен обвинител.

Судска власт

Согласно член 98 од Уставот "судската власт ја вршат судовите. Судовите се самостојни и независни и судат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Организацијата на судовите е единствена. Вонредни судови се забранети. Видовите, надлежноста, основањето, укинувањето, организацијата и составот на судовите како и постапката пред нив се уредува со закон, што се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници".

Во 1995 година донесен е Законот за судовите со кој се операционализира уставната одредба за судската власт. Законот, меѓу другото, ги утврдува и целите и функциите на судството што опфаќаат: а) непристрасно применување на правото без оглед на положбата и својството на странките; б) унапредување, во рамките на судската функција, на заштитата и почитувањето на човековите права и слободи и в) правна сигурност и создавање услови на секој човек да живее безбедно во рамките на примената на правото. Што се однесува до надлежноста на судовите, законот

чуваат во со закон пропишана постапка за: правата на е интереси; споровите меѓу граѓаните и другите правни субјекти, казнивите дела и други работи што со закон се ставени во надлежност на судот. Судската власт во Република Македонија ја вршат 27 основни судови, 3 апелациони судови и Врховниот суд на Република Македонија.

Во рамки на реформата на судството во тек е донесување на Стратегија за реформа на судскиот систем како и донесување на Закон за самостоен судски буџет и измени на Законот за судовите кој имат за цел јакнење на независноста и самостојноста на судската власт во Република Македонија.

7. Налицијата, фертилитетот и репродукцијата на населението

Може да се констатира дека на полето на наталитетот, во процесот на демографската транзиција се издиференцираа два модела на репродукција на населението. Едниот модел е со ниски стапки на фертилитет кој веќе не овозможува проста репродукција на населението, а другиот модел е со високи стапки кој обезбедува репродукција на поширока основа. Првиот модел е карактеристичен за Македонците, како и за Србите и Власите, а вториот е карактеристичен за Албанците, Турците и Ромите.

1. Стапки на наталитет, морталитет и природен прираст

	1953			1961			1971			1981			1991			1994		
	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст	Жи-во-ро-де-ни	Ум-ре-ни	При-ро-ден при-раст
Вкупно	38.1	14.8	23.3	30.0	9.3	20.7	23.0	7.6	15.5	20.7	7.0	13.7	17.1	7.3	9.9	17.2	8.1	9.1
Македонци	34.8	12.2	22.6	24.2	7.7	16.5	18.1	6.8	11.3	17.4	7.1	10.3	13.6	8.1	5.5	12.9	8.9	4.0
Албанци	57.2	28.6	28.6	47.8	15.9	31.9	39.6	11.2	28.3	29.5	7.3	22.2	26.7	5.6	21.1	27.2	5.6	21.6
Турци	36.7	15.5	21.1	38.8	12.4	26.4	26.7	7.0	19.7	27.0	6.4	20.6	23.5	5.8	17.6	20.7	5.7	15.0
Роми	61.1	14.9	46.3	45.1	11.2	33.9	39.2	8.6	30.7	28.5	7.3	21.2	31.5	7.5	24.0
Срби	40.5	9.5	31.0	39	7.6	31.5	24.0	6.9	17.1	15.1	6.8	8.3	9.9	8.4	1.5	10.0	8.8	1.2
Останати	36.0	15.0	21.0	43.7	8.8	34.9	23.8	3.8	19.9	18.7	3.7	15.0	15.2	4.0	11.2	29.3	14.0	15.3

Наталитетот во Република Македонија е во постојано опаѓање од 1948 година. На илјада жители, бројот на живородените е намален од 40.7 во 1948 година, на 14.8 во 1997 година, додека бројот на умрени е намален од 14.4 во 1948 на 8.3 умрени на илјада жители во 1997 година. Во Табела 1 се прикажани стапките на наталитет, морталитет и природен прираст на илјада жители, според националната припадност, кои всушност го одразуваат постоењето на двата модела на репродукција. Додека во 1994 година бројот на живородените деца на илјада жители се сведе на 12.9 кај Македонците, а кај Србите на 10.0, кај Албанците тој изнесуваше 27.2, кај Турците

дниот прираст покажува уште поголеми разлики. Во 1996, природниот прираст на илјада жители изнесуваше 4.0, кај Србите 1.2, додека кај Албанците 21.6, кај Турците 15.0 и кај Ромите 24.0.

8. Економски показатели

8.1. Работна сила

Структурните промени во македонската економија што се случија во последните години предизвикаа и голема промена и во структурата и во основните карактеристики на работната сила.

Вработеноста во Република Македонија се карактеризира со многу неповолна полова, возрасна и образовна структура. Оваа структура е непроменета во еден подолг период пред се заради: нестабилните економско-социјални услови во земјата и неусогласеноста на расположивите и потребните профили на пазарот на трудот.

Според Анкетата за работната сила, во 2000 година, 1.534.256 лица од вкупното население се на возраст над 15 години. Од нив 52.9% биле активни и учествувале на пазарот на трудот, а 47.1% биле неактивни лица. Во Република Македонија во 2000 година имало вкупна работна сила 811.710 лица. Во вкупното активно население вработените учествуваат со 67.8%, а невработените со 32.2%.

Според анализата на стапките на активност на населението во последните пет години вкупната активност на населението се намалува, кај вработеноста нема забележителни промени, а кај невработеноста има тренд на зголемување. Податоците потврдуваат дека заради подолготрајните негативни состојби на пазарот на трудот (висока невработеност, долготрајна невработеност) забележителен дел од работоспособното население се исклучува од пазарот на трудот.

Основните индикатори за економската активност на населението покажуваат опаѓање на стапките на активност, опаѓање на стапката на вработеност и високи стапки на невработеност.

Во Табелата 1 се прикажани податоци за големината на работната сила, бројот на вработените и невработените лица, според полот и националната припадност, а кои се однесуваат на периодот од 1996 до 2000 година и тоа во апсолутни показатели.

1. Работна сила според пол и националната припадност

		Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	789.081	608.605	99.488	21.434	18.748	4.869	13.739	22.198
	Вработени	537.591	451.540	44.973	10.344	5.371	4.247	9.686	11.430
	Невработени	251.490	157.065	54.515	11.090	13.377	622	4.053	10.768

		11.572	108.365	19.303	18.519	3.798	14.526	21.430	
1997	Вработени	512.300	429.169	45.136	11.018	4.375	3.281	8.961	10.360
	Невработени	288.213	185.403	63.229	8.285	14.144	517	5.565	11.070
1998	Работна сила	823.825	643.689	112.190	22.600	16.280	2.443	11.590	15.033
	Вработени	539.761	455.946	50.915	12.564	4.165	1.845	7.350	6.976
	Невработени	284.064	187.743	61.275	10.036	12.115	598	4.240	8.057
1999	Работна сила	806.674	636.306	101.913	20.176	15.796	3.292	13.995	15.196
	Вработени	545.224	460.009	49.131	10.676	4.459	2.759	9.879	8.311
	Невработени	261.450	176.297	52.782	9.500	11.337	533	4.116	6.885
2000	Работна сила	811.556	639.364	105.928	20.307	13.364	2.289	11.693	18.611
	Вработени	549.846	459.200	53.866	12.474	3.588	1.555	7.416	11.747
	Невработени	261.710	180.164	52.062	7.833	9.776	734	4.277	6.864

Мажи

		Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	480.259	346.995	80.483	15.824	10.793	2.898	9.187	14.079
	Вработени	340.579	273.154	38.889	7.453	4.078	2.539	6.562	7.904
	Невработени	139.680	73.841	41.594	8.371	6.715	359	2.625	6.175
1997	Работна сила	490.121	350.264	89.562	14.227	11.168	2.683	8.667	13.550
	Вработени	328.404	260.569	41.278	8.314	3.296	2.468	5.533	6.946
	Невработени	161.717	89.695	48.284	5.913	7.872	215	3.134	6.604
1998	Работна сила	506.835	366.375	95.653	15.492	10.824	1.731	7.091	9.669
	Вработени	341.875	272.635	46.870	8.652	2.965	1.412	4.607	4.734
	Невработени	164.960	93.740	48.783	6.840	7.859	319	2.484	4.935
1999	Работна сила	496.126	359.543	88.925	14.904	11.189	2.252	9.246	10.067
	Вработени	337.995	268.341	43.870	8.106	3.209	1.826	6.619	6.024
	Невработени	158.131	91.202	45.055	6.798	7.980	426	2.627	4.043

		5.630	89.401	14.080	8.543	1.655	6.959	12.276	
2000	Вработени	539.550	266.737	47.642	8.299	2.635	1.219	4.622	8.396
	Невработени	148.994	88.893	41.759	5.781	5.908	436	2.337	3.880

Жени

		Вкујино	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Останати
1996	Работна сила	308.822	261.610	19.005	5.610	7.955	1.971	4.552	8.119
	Вработени	197.012	178.386	6.084	2.891	1.293	1.708	3.124	3.526
	Невработени	111.810	83.224	12.921	2.719	6.662	263	1.428	4.593
1997	Работна сила	310.392	264.308	18.803	5.076	7.351	1.115	5.859	7.880
	Вработени	183.896	168.600	3.858	2.704	1.079	813	3.428	3.414
	Невработени	126.496	95.708	14.945	2.372	6.272	302	2.431	4.466
1998	Работна сила	316.990	277.314	16.537	7.108	5.456	712	4.499	5.364
	Вработени	197.886	183.311	4.045	3.912	1.200	433	2.743	2.242
	Невработени	119.104	94.003	12.492	3.196	4.256	279	1.756	3.122
1999	Работна сила	310.548	276.763	12.988	5.272	4.607	1.040	4.749	5.129
	Вработени	207.229	191.668	5.261	2.570	1.250	933	3.260	2.287
	Невработени	103.319	85.095	7.727	2.702	3.357	107	1.489	2.842
2000	Работна сила	323.012	283.734	16.527	6.227	4.821	634	4.734	6.335
	Вработени	210.296	192.463	6.224	4.175	953	336	2.794	3.351
	Невработени	112.716	91.271	10.303	2.052	3.868	298	1.940	2.984

Бројот на невработени лица во Република Македонија, според евиденцијата на Заводот за вработување во јуни 2003 година изнесува 382.275 и е за 3,3% поголем од евидентираните број невработени лица во јуни 2002 година. Бројот на невработени лица во јуни 2003 година е зголемен за над 100.000 лица во споредба со евидентираните невработени лица во декември 1998 година, кога биле регистрирани 284.064 лица без работа. Според истата евиденција вкупниот број на невработени во 1999 изнесувал 354.660 лица, во 2000 година 366.211, во 2001 година 360.340 лица додека на крајот на 2002 година евидентираните се 374.144 невработени лица.

Со статус на невработени лица во јуни 2003 година на пример, се стекнале 5.650 лица, евидентирани во Заводот за вработување. Најголем број невработени лица се

копје 89.008, во Куманово 32.106 лица, во Тетово 28.605, 24.726 и во Битола 21.120 лица. Во овие шест града се концентрирани 58,2% од невработените во земјата.

Според половата структура, 215.321 или 56,3% се мажи, а 166.954 или 43,7% се жени. Најголем дел од невработените се на возраст до 30 години односно 35,2%.

8.2. Основни економски индикатори за Република Македонија за периодот од 1994 до 2000 година

	1994	1995
Население на средина на година (во илјади)	1 946	1966
Живородени	33487	32154
Умрени	15771	16338
Стапка на невработеност	30,0	35,6
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	7754	8581
Извоз(во 000 САД долари)	1086343	1204048
Увоз (во 000 САД долари)	1844092	1718904
Индустриско производство	89,5	89,3
Цени на мало	221,8	115,9
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3389	3351
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1742	1705

	1996	1997
Население на средина на година (во илјади)	1983	1997
Живородени	31403	29478
Умрени	16063	16596
Стапка на невработеност	38,8	36,0
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	8817	9063
Извоз(во 000 САД долари)	1147440	1236808
Увоз (во 000 САД долари)	1626917	1778515
Индустриско производство	103,2	101,5
Цени на мало	103,0	104,4
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3390	3458

ител (во	1709	1732
-----------	------	------

	1998	1999
Население на средина на година (во илјади)	2008	2017
Живородени	29244	27309
Умрени	16870	16789
Стапка на невработеност	34,5	32,4
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	9394	9664
Извоз(во 000 САД долари)	1310679	1191266
Увоз (во 000 САД долари)	1914663	1776151
Индустриско производство	104,5	97,4
Цени на мало	100,8	98,9
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3575	3730
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1781	1848

	2000	2001
Население на средина на година (во илјади)	2026	2031
Живородени	29308	26972
Умрени	17253	16778
Стапка на невработеност	32,2	30,5
Просечно исплатена нето плата по работник (во денари)	10193	10552
Извоз(во 000 САД долари)	1318993	1155068
Увоз (во 000 САД долари)	2084738	1687600
Индустриско производство	103,5	96,9
Цени на мало	110,6	105,2
Бруто домашен производ (во 000 000 САД долари)	3899	-
Бруто домашен производ по жител (во САД долари)	1924	1823

Подетални информации од полов аспект за горенаведените прашања ќе бидат дадени во соодветните коментари на одделните членови од CEDAW подолу.

Во согласност со Уставот на Република Македонија, граѓаните имаат еднакви слободи и права, без оглед на полот, расата, бојата на кожата, национално и социјалното потекло, политичко и религиозно убедување, имотот и општествениот статус. Еднаквоста помеѓу жените и мажите дополнително се имплементира во целата законска регулатива на земјата. Република Македонија е потписничка на многу меѓународни акти што се однесуваат на прашања на еднаквост и на позицијата на жената. Како земја-сукцесор на поранешната Југославија, Македонија ѝ пристапи на *Конвенцијата на ОН за елиминирање на сите форми на дискриминација против жените* која стапи на сила на 17 септември 1991, кога земјата ги презеде задолжителните обврски пред меѓународната заедница.

Република Македонија го потпиша *Факултативниот протокол кон Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација против жените во 2000*, го ратификува на 24 јуни 2003 година, а стапи на сила на 17 октомври 2003 година.

Според Уставот на Република Македонија, секој граѓанин има прво на работа, слободен избор на работно место, заштита на работното место и на финансиска поддршка во случај на невработеност. Сите работни места на пазарот за труд се достапни за сите без дискриминација врз основа на полот. Најголемиот дел на жените од неиндустрискиот сектор се вработени во институциите за здравство и социјална заштита, а исто и во администрацијата, но многу ретко на високи позиции во процесот на донесување на одлуки.

Според тоа, еднаквоста на полот е операционализирана во целата регулатива на Република Македонија. Важечката регулатива и подзакони, што го елаборираат ова прашање, во споредба со регулативите на другите земји е на многу високо ниво и опфаќа широк обем.

Националниот механизам за еднаквост меѓу половите е претставен преку Одделението за еднаквост меѓу половите во Министерството за труд и социјална политика.

Подвлекувајќи го значењето на одлучувањето за еднаквост меѓу половите, Собранието на Република Македонија донесе Декларација за еднаквоста меѓу половите во процесот на одлучувањето во 1998 година.

Воедно, Националниот План за акција кој произлезе како резултат на Пекингшката Конференција во 1995 година, беше усвоен од Владата на Република Македонија во декември 1999 година и оттогаш до денес многу од зацртаните насоки и цели се спроведени или се спроведуваат.

Одредбите содржани во бројни закони и подзаконски акти на ниеден начин не покажуваат нерамноправен третман на жените (т.е. тие не предвидуваат привилегии и бенефиции за мажите), додека пак во неколку закони, рамноправноста на полот е експлицитно нагласена.

Во сферата на образованието најмногу е направено за целите на воспоставување еднаков третман на мажите и на жените. Законите за основно и

законот што го регулира високото образование не овирваат полова нееднаквост. Недискриминарачката одредба, врз основа на полот во процесот на образованието, е јасна и експлицитна. Задолжителното основно образование се однесува на сите деца во Македонија без разлика на нивниот пол. Овој принцип на недискриминација е исто така целосно запазен и во средното образование. Сепак, жените учествуваат со 75,1% во вкупниот број на неписмено население.

Уставот на Република Македонија во рамките на основните слободи и права на човекот и граѓанинот во член 42 ја гарантира посебната заштита при работа на малолетните лица и мајките раководејќи се од нивната посебна положба. Законот за работни односи ја следи определбата на Уставот и со одредбите на член 58 - 68 ја уредува посебната заштита на жената.

Според него, вработената жена во Република Македонија ги ужива сите права на заштита при работа и за време на бременоста. Таа не може да биде распоредена на работни места кои штетно влијаат врз нејзината здравствена состојба, како и да работи ноќе. Оваа заштита важи и за вработената жена која има дете помало од две години.

Таа има право на породилно отсуство од работа во траење од девет месеци непрекинато, а доколку роди повеќе деца (близнаци, тројка и слично) една година. Породилното отсуство вработената жена може да го отпочне 45 дена пред раѓањето, а задолжително 28 пред раѓањето. Вработената жена и во случај ако посвоила дете ги има истите права. Таткото на детето може да го користи правото на породилно отсуство во случај на смрт на мајката, ако таа го напушти детето или ако од оправдани причини е спречена да ги користи овие права.

Ако вработена жена роди мртво дете или детето умре пред истекот на породилното отсуство таа има право да го продолжи породилното отсуство за време колку што е потребно да закрепне според наодите на лекарот, а најмалку 45 дена, за кое време и припаѓаат сите права по основ на породилно отсуство.

Вработената жена за време на породилното отсуство има право на надомест на плата во висина утврдена според прописите за работни односи и здравствена заштита.

По истекот на породилното отсуство вработената жена има право на платено отсуство од работа за чување и негување на болно дете до три години старост на кое му е потребна интезивна нега. Таа исто така има право на скратено работно време за истата цел. Овие права ги има и таткото на детето. Еден од родителите на тешко хендикепирано дете има право да работи со половината од полното работно време, ако двајцата родители се во работен однос или ако родителот е самохран врз основа на наод од надлежна лекарска комисија. Скратеното работно време во овој случај ќе се смета за полно работно време.

Законите кои имаат посебно значење во однос на позицијата на жените се Законот за наследување и Законот за семејство, кои нагласуваат дека мажите и жените се еднакви во однос на правата и обврските кои произлегуваат од односите во семејството, родителството и во бракот. Според Законот за наследување, жените и мажите имаат исти права на наследување. Во пракса, овие права не се еднакви за жените и мажите, што е резултат на фактот дека жените се помалку запознати со советодавните институции каде би можеле да најдат помош и да добијат корисни совети за да ги остварат своите права на наследување после развод. Законската

ните поврзана со финансиски ресурси, информации, итн. во Република Македонија нема ограничувања како последица на полот.

Сиромаштијата многу повеќе ги погодува жените отколку мажите. План за акција насочен кон утврдување и искоренување на причините за поголемата сиромаштија на жените сèуште не е донесен. Сепак, потребна е забрзана активност во оваа насока со оглед на фактот дека главниот проблем не е директна дискриминација на половите, туку интеракцијата помеѓу општествената позиција на жените, улогата во семејството и други фактори, како на пример староста и географските разлики. Во моментот, преземените активности се повеќе фокусирани на социјалната реформа и на други социјални политики насочени кон елиминирање на исклучување од општествениот живот на овие и на други хендикепирани групи луѓе.

Законот за работни односи, што го регулира прашањето на трудот и на вработување, не содржи одредби кои на било кој начин промовираат дискриминација на жените (и во однос на вработување и во однос на поставување на соодветно работно место, но и во однос на платите и други компензации). Наспроти фактот дека овој Закон не содржи одредби што директно се однесуваат на еднаквоста на половите, во принцип, тој ја предвидува и во голем степен ја осигурува еднаквоста на половите во врска со вработување и во врска со правата и обврските што произлегуваат од вработувањето.

Според податоците, неучеството во власта и во процесот на одлучувањето е еден од главните проблеми на половата дискриминација генерално споделен од страна на сите жени, со исклучок на едно незначително малцинство. За надминување на демократскиот дефицит од недоволната застапеност на жените во сите структури на власта, релевантните фактори во земјата ќе треба повеќе да работат на решавање на самата содржина и процесот на донесување одлуки, отколку да се фокусираат на дискриминацијата како изолиран фактор.

Измените во законската регулатива од 1991 до денес, во голем степен се насочени кон промовирање на еднаквоста на половите и кон заштита на жените врз основа на сè поголемата можност за правење вистински избор од страна на половите и се базирани врз глобалниот концепт на заштита на индивидуалните човекови права и слободи.

Во овој контекст, треба да се нагласи дека се направени измени во Законот за работни односи во кој дискриминацијата на половите е отстранета во однос на определување на староста за пензија и на годините на стаж, кои се разликуваа спрема претходната регулатива; во Законот за одбрана спрема кои жените може да бидат

вклучени во активна воена служба (т.е. може да учествуваа во активниот дел на воените сили на Република Македонија); во Законот за органите за внатрешни работи и Правилникот за парадни униформи на полицијата, кој содржи одредби кои ги дефинираат парадните униформи за жените, како и во Кривичниот закон кој ја предвидува можноста на институција на судски постапки по приватни парници во случај на сексуална злоупотреба и силување во брак, итн.

та регулатива поврзана со заштита на жените и со та на половите ги покажува можните насоки за натамошно доградување на системот во оваа смисла.

Прашањата кои треба да се промовираат во иднина се поврзани со следново:

- законска регулатива базирана врз еднаквост и која ја афирмира еднаквоста;
- натамошно промовирање на политичко учество со нагласување на еднаквата застапеност на жените и мажите во политичките структури, користење на законски определните квоти и спроведување на позитивна акција што треба да продолжат да се користат и надоградуваат и во иднина;
- дефинирање на еднаквоста како афирмативно позитивен елемент на програмите на политичките партии;
- усвојување на позитивна регулатива која ќе им овозможи на жените да добијат еднакви шанси за вклучување во подрачјата каде се донесуваат одлуки, вклучително меѓународно застапување и учество на жените на функции каде се донесуваат одлуки во државната администрација;
- избегнување на донесување на законска регулатива и подзаконски акти во иднина кои нема да ги земат предвид способноста, можностите и карактеристиките на поединецот, туку ќе содржат генерални одредби кои може да се искористат за цел на полова дискриминација;
- предвидување на кривични, цивилни, работни или административни санкции во домашната законска регулатива со цел санкционирање на недозволениот и дискриминирачки третман на жените и девојчињата кои подлежат на било која форма на насилство во домот, на работното место, во непосредната заедница и пошироко во општеството;
- работа на донесување на Закон за еднакви можности за жените и мажите.

ДЕЛ 2

ЧЛЕН 1: ДЕФИНИЦИЈА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА КОН ЖЕНИТЕ

и, изразот "дискриминација на жени" ја означува или ограничување во поглед на полот, што има за последица или цел да го загрози или оневозможи признавање што, осигурувањето или вршењето од страна на жени на човековите права и основните слободи на полотичко, економско, општошестивено, културно и граѓанско или друго поле, без оглед на нивна брачна состојба, врз основа на рамноправност на мажи и жени.

Основна карактеристика на уставниот систем на Република Македонија е граѓанскиот концепт. Овој концепт се темели врз идејата на индивидуалноста и индивидуализацијата на правата. Граѓанскиот концепт на Уставот особено доаѓа до израз при утврдување на темелните вредности на уставниот поредок. При тоа, *интер алиа*, основните човекови слободи и права признати во меѓународното право и почитувањето на општо прифатените норми на меѓународното право се темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Согласно оваа уставна определба, Уставот на Република Македонија предвидува и гарантира широка листа на човекови права и слободи, како еден од фундаментите на демократскиот политички систем предвиден со истиот. Основните слободи и права на човекот и граѓанинот (на број повеќе од 70) се поместени веднаш по основните одредби на Уставот што се однесуваат на државно правните белези на Републиката. Главата за основните слободи и права ги утврдува на ниво на уставност и законитост граѓанските и политичките слободи и права, економските и социјалните и културните права, а пропишуваа и гаранции на основните слободи и права.

Главата II под наслов Основни слободи и права на поединците и на граѓаните, дел 1-Цивилни и политички слободи и права (во членовите 10-29) ги наведува следниве права и слободи:

право на: живот; физичко и морално достоинство; слобода; презумција на невиност; да не биде казнет за престап кој не се смета за дело казниво според закон или според други акти пред да биде извршено или за кој не е пропишана казна (исто така против двојно казнување; ниту едно лице не може да биде осудено во суд за престап за кој тој/таа веќе бил суден/а или за кое е донесена валидна судска одлука); да се апелира против поединични правни акти издадени во судските постапки во првата инстанца, административните тела, организации или други институции кои имаат јавни овластувања; одговор преку медиумите; корекции во медиумите; заштита на изворот на информациите во медиумите; слободно и јавно изјавување на уверувањето, индивидуално или заедно со други; мирно собирање и искажување на јавни протести без претходно најавување или посебна дозвола, гласање (со наполнети 18 години), или учество во работата на јавните установи, потпишување петиции за државни или други јавни тела, како и право на одговор; почитување и заштита на приватноста на неговиот/нејзиниот личен и семеен живот и неговото/нејзиното достоинство и репутација; неповредливоста на домот; слободно движење на територијата на Републиката и слободен избор на негово/нејзино место на живеење; напуштање на територијата на Република Македонија и враќање во Републиката; одбрана на

на странски субјекти и апатриди протерани поради
ности и уверување;

слобода на: лично уверување, совест, мислење и јавно изразување на мислите; говор, јавно обраќање, јавна информација и основање на институции за јавно информирање; слобода и доверливост во кореспонденцијата и другите форми на комуникација; безбедност и доверливост на личните информации; религиозна вероисповест; здружување поради извршување и заштита на нивните политички, економски, социјални и други права.

Со вметнувањето на членот 9 во Главата II на Уставот на Република Македонија за основните слободи и права на човекот и граѓанинот, односно во делот кој се однесува на граѓанските и политичките права, уставотворецот прифатил дека „правото на недискриминација,“ има вредност на право на човекот само за себе. Ова „право,“ се смета за рамковно, општо право кое треба да биде почитувано во однос на одделните права на човекот.

Уставот на Република Македонија очигледно ја инкорпорира забраната на дискриминацијата, но ја поставува многу пошироко - како принцип на еднаквост на граѓаните. Од една страна принципот на еднаквост ја содржи забраната за дискриминација, а од друга тој истовремено е ставен во функција на другите слободи и права гарантирани со Уставот, систематизирани како граѓански, политички, економски, социјални и културни. Според тоа, сите права Уставот на Република Македонија им ги признава под еднакви услови на мажите и на жените (на пр. избирачкото право жената го остварува под исти услови како и мажот, исто така и правото да учествува во вршење на јавни функции, правото на државјанство, слободата на здружување, правото на сопственост итн.).

Од содржината на оваа уставна одредба произлегуваат три основни консеквенци во поглед на забраната на дискриминација:

Прво, со подигнувањето на принципот на еднаквост на ниво на уставна норма се постигнува највисок облик на негова правна гаранција во рамките на домашниот правен поредок.

Второ, забрана наведените човекови природни особини и општествен статус да бидат основа за нееднаква правна положба на граѓаните при уредувањето на општествените односи со општи правни норми и

Трето, остварувањето на слободите, правата и должностите на човекот и граѓанинот да се одвива преку еднаква примена на Уставот и законите.

Како основен уставен постулат човековите слободи и права, по правило, се остваруваат непосредно врз основа на Уставот, а со закон можат да се пропишат условите и начините на нивното остварување само, ако за тоа постои изречно уставно овластување и само во рамките на таквото овластување.

Цивилизациските достигнувања и нивното влијание врз криминалната политика на подрачјето на сексуалната деликвенција издејствуваа напуштање на владеењето на моралните норми и нивно супституирање во казниви поведенија насочени против слободното одлучување на личноста за стапување во полови односи. Во тој правец особено е значајно актуелното законско решение жената да не се третира само како пасивен субјект туку законски да се третира како рамноправен учесник со мажот во слободното определување на сопствениот сексуален живот. Врз

во главата 19 од Кривичниот законик на Република Македонија. Кривичните дела против половата слобода и половиот морал се содржани инкриминации со кои се заштитува слободата во определувањето на стапување во полови односи на жената и мажот. Основа на противправноста се насилството и злоупотребата. Поконкретно со пропишаните кривични дела во оваа глава од Кривичниот законик: 1) заштита на слободното определување во половите односи, 2) појдовната основа во определувањето на инкриминациите претставува еднаквата заштита на личноста на жената и мажот како субјекти во сексуалните односи, 3) се криминализира насилството, злоупотребата на положбата и искористувањето на состојбата или немоќта на пасивниот субјект, 4) посебно се заштитува малолетството, при што вољата на малолетникот, доколку е таа израз на недоволната созреаност, е без значење за противправноста на дејствието, 5) противправни се и дејствијата во доменот на проституцијата, како дела кои драстично ја засегаат слободата на личноста.

Во смисла на горенаведеното би требало да се подвлече дека посебната положба на жената, почитувањето на нејзиното битие и дигнитет е причина Законот за кривичната постапка („Службен весник на РМ., бр.15/97 и 44/2002) да предвиди посебни одредби кога се преземаат одредени истражни дејствија во однос на жените. Така на пример, во член 200 став 3 од Законот за кривична постапка е одредено претресувањето на женско лице да може да го врши само женско лице, а за сведоци за време на прегледот, односно претресот да се земаат само женски лица.

Наведената законска одредба е операционализирана и во член 56 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи („Службен весник на РМ., бр.12/98 и 15/2003) каде е нормирано преглед на патник - женско лице да може да вршат само овластени службени лица од женски пол, при што во својство на сведоци можат да бидат присутни само женски лица.

Освен тоа во член 23 од Правилникот за вршење на работите на МВР е предвидена забрана видно бремени жени да се врзуваат со „лисици,, доколку при приведувањето даваат активен отпор, освен во исклучителни случаи кога истите со употреба на опасни средства, непосредно го загрозуваат животот на овластените службени лица. Видно бремени жени исто така можат да се „спроведуваат,, што претставува овластување од Правилникот во случаи кога е потребно истите да се приведат во Министерството за внатрешни работи, доколку се бараат по потерница, или е потребно да се предадат на друг надлежен орган. За наведената состојба на жената, веднаш се известува органот кој го издал налогот за спроведување, обврска предвидена во член 40 од горепосочениот Правилник.

Семејно насилство: Во Република Македонија жената традиционално со години наназад била третирана во инфериорна положба во однос на мажот во многу сегменти од општествениот живот, па оттаму и во рамките на семејството. Во врска со ова, положбата на жената како брачен другар во сите видови семејно насилство не била соодветно третирана во поголемиот број случаи. Во оваа насока може да се даде и една глобална оценка дека жените побарале помош од полицијата најчесто во критични случаи, кога во крајна мерка постоела опасност од добивање тешки телесни повреди или опасност по нивниот живот.

Внатрешни Работи - Оддел за Криминалистичка
криминалитет, функционира линијата по малолетничка
деликвенција во рамките на Одделението за крвни и сексуални деликти.

Проблематиката ја водат инспектори-жени, задолжени за сите проблеми со децата и семејството. За одбележување е фактот што проблемот на семејното насилство во МВР, а и во другите владини институции не се третира одделно и не се следи, туку може да се анализира по потреба во контекст на извршени кривични дела при што не може да се добие слика за генералните состојби како и потребна статистика за зачестеност на појавата во Македонија.

Преваленцата на семејното насилство во Македонија е добро позната, и покрај тоа што малку се зборува за неа јавно. Познато е дека културните норми го дестимулираат известувањето за семејното насилство под изговор дека се работи за „приватна семејна работа,,.

Наспроти ваквите ставови женските организации работат во границите на можностите и обезбедуваат поддршка и заштита на жената што мора да се признае дека не е доволно.

Став на службата при МВР е дека со оваа проблематика треба да работат едуцирани кадри, по можност жени бидејќи е покомплексен нивниот приод и третманот со децата. Меѓутоа, МВР треба да се залага и за едукацијата на кадри кои работат на оваа проблематика, особено за едукацијата на униформирани лица кои работат на работни места за прифат на лица како и група за интервенција при полициските станици, а кои треба да имаат изедначен методолошки пристап во интервенциите во услови на семејното насилство.

Во секојдневното интервенирање, покрај жртвата, полицијата најмногу ја доживува суровата дискрепанца помеѓу сувопарноста на правната регулатива и комплексноста на реалните случувања.

Полицијата во Македонија сеуште е единствен дел од правниот систем до кој жените, жртви на насилство, можат да дојдат да пријават, и доколку е во домен на полицијата да се реши или интервенира по случајот. Меѓутоа, нивното прифаќање, згрижување, давање на секаков неопходен вид на поддршка е изоставен бидејќи во Македонија не постојат државни центри за прифаќање на жени жртви на насилство туку постои еден Шелтер Центар во Скопје, поддржан од невладина организација, кој не е доволен бидејќи има голем број на случаи.

Потребно е државата да има механизми за стимулирање на пријавувањата за промена на свеста за водење на кампањи со што жените би добиле барем малку поткрепа во однос на своја лична заштита и застанување на сопствени нозе.

Битно е да се издигне свеста на владините институции за третирање на проблемот на насилството во семејството бидејќи освен заштита на примарната жртва, треба да се заштити и секундарната жртва во семејството, а тоа е детето, од причина што траумите се тешки, големи, тешко се санираат и најбитен е фактот дека децата стануваат потенцијални сторители со кои земјата има можност во одреден период повторно да се сретне.

активностите на невладината организација ЕСЕ Еднаквост) која има дадено предлог за донесување на Закон за кривична постапка, Предлог за донесување на Закон за изменување и дополнување на законот за процесна постапка, посебни постапки каде спаѓаат граѓанските наредби за заштита од семејно насилство и слично. Воедно, оваа невладина организација спроведе истражување според кое 61,2 од анкетираните 850 жени изјавиле дека биле жртви на семејно насилство. Станува збор за жени на возраст меѓу 30 и 40 години, домаќинки, со ниско образование, во брак од 10 до 20 години. Од видовите на насилство, спихичкото насилство е најраспространето, што било забележано кај 40% од испитаничките, додека кај 72,8% од испитаничките штаканиците биле застапени како најчест облик на насилство. По нив следуваат законите и тепањето, додека горењето или попарувањето и употребата на нож или пиштол врз жртвата се најретки видови на насилство.

Во Кривичниот законик на РМ, насилството над жената не е санкционирано како посебно кривично дело. Сите видови случаи во кои жената трпи насилство во семејството се регулирани преку општите кривични дела како на пример: убиство, телесна повреда, тешка телесна повреда, посредување во вршење проституција и друго. Единствено, исклучок е кривичното дело силување, за кое во Кривичниот законик од 1996 година е воведена инкриминацијата-силување во рамките на брачната заедница. Меѓутоа, постапката по ова кривично дело се води по приватна тужба, за разлика од другите видови силувања во кои сторители се други лица, а не брачен другар каде постапката се води по службена должност.

Министерството за внатрешни работи во рамките на своите законски овластувања, во сите случаи кога од страна на жените, како и од соседи или од други граѓани, било пријавено насилство над жените во рамките на семејството, презема соодветни мерки за прекршочен и/или кривичен прогон. По пријавувањето на случајот, на местото на настанот веднаш пристигнува група за интервенции, која во зависност од ситуацијата презема соодветни полициски мерки (предупредување, повикување, водење информативни разговори, приведување и слично). По расчистување на случаите, против сторителите на насилството се поднесуваат соодветни прекршочни или кривични пријави.

И покрај недостаток од соодветни статистички податоци за овој проблем, начелно може да се даде глобална оценка дека како резултат на зголемената јавна свест по спроведени кампањи и зголеменото присуство на проблемот во сите јавни медиуми од година во година, сепак постои одреден напредок, кој оди во прилог на подобро и поадекватно тертирање и заштита на жената во рамките на семејството.

Од статистичките податоци со кои располага МВР ги презентираме следните:

Години	2000	2001	2002
Вкупен број на извршени убиства над жени во кои сторителот е брачен	4	4	1

ЧЛЕН 2: АНТИ-ДИСКРИМИНАТОРНИ МЕРКИ

Државиите членки ја осудуваат дискриминацијата на жениите во сите видови, согласни се да ја спроведуваат, со сите соодветни средства што о и м штојат на располагање и без одлагање, постојат икајта на оцстранување на дискриминација на жениите и за штоа цел се обврзуваат:

- a) да го внесат принципот на рамноправност на мажиите и жениите во своите национални уставни или во соодветни нивни закони, доколку т оа веќе не го сториле, како и да обезбедат, со законски или со други соодветни мерки, практична примена на тој принцип;
- б) да усвојат соодветни законски и други мерки, вклучувајќи и санкции каде што е потребно, со кои се забрануваат сите видови дискриминација на жениите;
- в) да воведат еднаква заштита на правата на жениите врз рамноправна основа со мажиите и, преку надлежните национални судови и други јавни институции, да обезбедат ефикасна заштита на жениите од секоја постојатка со која се врши дискриминација;
- г) да се воздржат од секоја постојатка или практика на дискриминација на жениите и да обезбедат јавните органи и институции да постојат во согласност со оваа обврска;
- д) да ги преземат сите потребни мерки заради оцстранување на дискриминација на жениите од страна на кое било лице, организација или институција;
- е) да ги преземат сите погодни мерки, вклучувајќи ги и законодавните, заради измена или укинување на постојатни закони, прописи, обичаи и практика, што институциите дискриминација на жениите;
- е) да ги стават надвор од сила сите внатрешни казни одредби со кои се врши дискриминација на жениите.

Република Македонија спаѓа во групата држави во кои владеат начелата на континенталното право. Основни извори на правото во Република Македонија се Уставот, законите и меѓународните договори, ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија и кои се во согласност со Уставот. Основни принципи на овој систем се начелата на уставност и законитост: што значи дека сите правни акти

от систем на Република Македонија, мора да бидат високот правен акт, а следствено, сите мораат да бидат во согласност со највисокиот - Уставот на Република Македонија.

Судската пракса (која се гради преку начелните ставови и правни мислења на Врховниот суд, но и преку одлуките на пониските судови) е супсидијарен извор на правото. Тоа значи дека при примената на законските норми судиите не се формално обврзани да го применат ставот на повисокиот суд или мислењето на Врховниот суд. Сепак, во одреден број случаи непосредно пониските судови ги применуваат ставовите и мислењата на соодветно повисоките судови поради авторитетот на овие институции, а не поради императивниот карактер на ставовите или прецедентниот карактер на одлуките кои тие ги донесуваат.

Како што беше наведено погоре и меѓународните договори се извор на правото, покрај Уставот и законите. Во Република Македонија, во хиерархијата на правните акти, Меѓународните договори се поставени меѓу Уставот и законите, односно при евентуални несогласувања на ратификуваните меѓународни договори со постојните закони во РМ, предност имаат, односно се применуваат одредбите од ратификуваните меѓународните договори. Според член 118 од Уставот на Република Македонија, меѓународните договори, ратификувани во согласност со Уставот (потпишаните меѓународни договори се ратификуваат со закон во Собранието на РМ) стануваат дел од внатрешниот правен поредок на Република Македонија и не можат да се менуваат со друг закон. Следствено, согласно член 98 од Уставот, судовите во Република Македонија своите одлуки ги донесуваат врз основа на Уставот, законите и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Консеквентно, при донесувањето на секоја судска одлука судовите се слободни директно (без претходно донесување на посебни, дополнителни законски или подзаконски акти) да ги применат одредбите на секоја меѓународна конвенција, претходно ратификувана од страна на Собранието на Република Македонија.

Република Македонија е потписничка на многу меѓународни акти што се однесуваат на прашањата за еднаквост на половите и за позицијата на жената. Како држава, сукцесор на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија, таа ѝ пристапи на *Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жените во 1994*. Конвенцијата стапи на сила на 17 септември 1991 кога државата ја презеде задолжителната одговорност пред меѓународната заедница. Република Македонија го потпиша *Факултативниот протокол кон Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жените во 2000, го ратификува на 24 јуни 2003 година, додека тој стапи на сила на 17 октомври 2003 година*. Овој Протокол ја признава компетенцијата на Комисијата за правата на жените да ги разгледа соопштенијата поднесени во името на поединци или групи на поединци кои се однесуваат на заштита на правата предвидени во оваа Конвенција.

Дел од конвенциите на Меѓународната организација за труд во кои Република Македонија е земја-договорна страна како резултат на сукцесијата од поранешното Кралство на Србите, Хрватите и Словенците, Федеративна Народна Република Југославија и на поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија се следните:

Ц11 Конвенција за работници во текстилна индустрија, 1919-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц13 Конвенција за заштита на мајчинството, 1919-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц18 Конвенција за обештетување на невработеност (бродолом), 1920-
Службен лист, бр. 44-XVI од 25.02.1930.

Ц14 Конвенција за неделен одмор (Индустија), 1921-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц17 Конвенција за компензација на работничките (несреќни случаи), 1925-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц18 Конвенција за компензација на работничките (професионални заболувања), 1925-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц19 Конвенција за еднаквост на претиманост (компензација за несреќни случаи), 1925-
Службен лист, бр. 95-XXII од 30.04.1927.

Ц29 Конвенција за присилна работа 1930

Ц45 Конвенција за работа под земја (жени), 1935

Ц48 Конвенција за одржување на правата на пензија за имигранти, 1935

Ц81 Конвенција за инспекција на мруд, 1947

Збирка договори на ООН, книга 54, додаток на Службениот лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 5/1956, Збирка договори на Федеративна Народна Република Југославија, книга бр. 57/1956

Ц89 Конвенција за ноќна работа (жени), (ревидирана), 1948-

Збирка договори на ООН, книга 81, додаток на Службениот лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 12/1956, Збирка договори на Федеративна Народна Република Југославија, книга бр. 19/1957

Ц98 Конвенција за право на организација и на колективно дојоварање, 1949

Додаток на Службениот лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 11/1958, Збирка договори на Федеративна Народна Република Југославија, книга бр. 11/1958

Ц100 Конвенција за еднаква надокнада, 1951-

от на Народното Собрание на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 11/1952
1952, Збирка договори на ООН, книга 156, Збирка на договори на Федеративна Народна Република Југославија, книга бр. 11/1952

Ц102 Конвенција за социјална заштитна (минимум стандарди), 1952

Ц103 Конвенција за заштитна на мајчинство (ревидирана), 1952-

Збирка договори на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 9/1955, Збирка договори на Федеративна Народна Република Југославија, книга бр. 23/1956, Збирка на договори на ООН, книга бро. 214

Ц105 Конвенција за укинување на присилна работа 1957

Службен лист на Република Македонија бр. 6/2003 (во меѓународни договори)

Ц106 Конвенција за неделен одмор (трговија и администрација), 1957

Ц111 Конвенција за дискриминација (вработување и занимање), 1958-

Додаток на Службениот лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 3/1961

Ц122 Конвенција за повољности на вработување, 1964-

Службен лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 34/1971 (во меѓународни спогодби и други договори)

Ц129 Конвенција за инспекција на трудој (земјоделство), 1969-

Службен лист на Федеративна Народна Република Југославија, бр. 22/75

Ц131 Конвенција за утврдување на минимална плата, 1970

Ц132 Одмори со Конвенција за плаќање (ревидирана), 1970

Ц143 Конвенција за емигрантски работници (дополнителни одредби), 1975

Ц155 Конвенција за професионална заштита и за здравје, 1981

Ц156 Конвенција за работници со фамилијарна одговорност, 1981

Службен лист на СФР Југославија, меѓународни договори бр. 7/87 од 03.07.1987.

ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА ВО ПРАВНИОТ СИСТЕМ НА РМ

Несомнено базично начело на посочениот уставен систем начелото на еднаквост, односно на недискриминација, во согласност со кое членот 9 од Уставот на Република Македонија предвидува дека „граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата независно од **полој**, расата, бојата на кожата,

о потекло и верското уверување, имотната и ните се еднакви пред Уставот и законите,,

Бакава клаузула содржи и членот 54 од Уставот на Република Македонија согласно кој:

„Слободиите и правата на човекои и граѓанинои можат да се ограничат само во случаи утврдени со Уставои.

Слободиите и правата на човекои и граѓанинои можат да бидат ограничени за време на воена или вонредна состојба, според одредбите на Уставои.

Ограничувањето на слободиите и правата не може да биде дискриминаторско по основ на пол, раса, боја на кожа, јазик, вера, национално или социјално потекло, имот или општествена положба.

Ограничувањето на слободиите и правата не може да се однесува на правото на животи, забраната на мачење, нечовечко и понижувачко постапување и казнување, на правата одредени на казнивите дела и казниите, како и на слободата на уверувањето, совестта, мислата, јавното изразување на мислата и вероисповестта.,,

Уставот на Република Македонија предвидува два вида на ограничувања на човековите слободи и права: ограничувања кои се таксативно утврдени при гарантирањето на одделни слободи и права³, и општа одредба за ограничување на слободите и правата за време на воена или вонредна состојба.

Од особено значење е забраната на дискриминација во случаите на ограничување на човековите слободи и права, како и изречната забрана за ограничување на определени човекови слободи и права. Во таа смисла, ограничувањето на човековите права и слободи неможе да биде дискриминирачко врз основа на пол.

Добивајќи карактер на право „недискриминацијата во уживањето на правата,, ја обврзува државата да преземе определени мерки во санкционирањето на отстапувањата од почитувањето на ова право. Во оваа смисла во Кривичниот законик е инкорпорирана одредба со која кривично се санкционира повредата на рамноправноста на граѓаните (член 137 од КЗ) „(1) Тој што врз основа на разлика на пол, раса, бојата на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба, јазикот или друго лично својство или околност, ќе му одземе или ограничи права на човекои и граѓанинои, утврдени со Уставои, закон или со ратификуван меѓународен договор или кој врз основа на овие разлики им дава на граѓаниите сопствени или службени на Уставои, закон или ратификуван меѓународен договор, ќе се казни со затвор од три месеци до три години. (2) Ако делото од став 1 го сторил службено лице во вршење на службата, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.,,

³ Овој вид на ограничувања е предвиден кај следниве слободи и права: неприкосновеноста на слободата на човекои (член 12 од Уставот); тајноста на писмата (член 17 став 1 од Уставот); слободата на здружување (член 20 од Уставот); правото на мирно собирање (член 21 од Уставот); неприкосновеноста на домот (член 26 од Уставот); правото на слободно движење на територијата на Републиката и на слободно избирање на местото на живеење (член 27 од Уставот); правото на сопственост (член 30 од Уставот); правото на основање синдикални (член 37 од Уставот); и правото на штрајк (член 38 од Уставот).

енатото начело на недискриминација во членот 9 од Уставот на Република Македонија е уставно прокламирана. Покрај оваа одредба, Уставот на Република Македонија содржи уште неколку одредби од општ карактер во делот кој ги третира економските, социјалните и културните права, а кои ја афирмираат посебната заштита на жената, пред се како мајка и работничка, и кои што служат како основа на заштитното законодавство од областа на семејните и работните односи. Така, според член 40 став 1 од Уставот, Републиката му обезбедува посебна грижа и заштита на семејството. Членот 41 став 1 му го признава правото на човекот слободно да одлучува за создавање на деца, додека пак според член 42 став 1 и 2, Републиката посебно ги заштитува мајчинството, децата и малолетните лица. Малолетните лица и мајките имаат право на посебна заштита при работа.

Овие уставни одредби се понатаму елаборирани во повеќе законски текстови од областа на кривичното, семејното, работното законодавство, како и во други закони и подзаконски акти.

ПРАВНА ЗАШТИТА

Заштитата на човековите слободи и права е уставна категорија. Следствено, согласно член 50 од Уставот на Република Македонија, секој граѓанин може да побара заштита на слободите и правата предвидени со Уставот пред редовните судови, како и пред Уставниот суд на Република Македонија, во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност.

Ставот 2 на истиот член во Република Македонија ја гарантира примената на начелото на двостепеност во судските постапки. Сите првостепените пресуди против кои е поднесена жалба - се подложни на ревизија од страна на непосредно повисокиот суд. Во одредени случаи е предвидена и тростепеност во одлучувањето. Жалбата на второстепената пресуда има суспензивно и деволутивно дејство (ја одлага правосилноста и извршноста на првостепената пресуда), а по неа одлучува Врховниот суд. Второстепеноста е загарантирана и во однос на сите административни акти. Истотака, загарантирана е судската заштита (управниот спор) на законитоста на индивидуалните акти на државната администрација, како и на другите институции кои вршат јавни овластувања.

За ефикасно остварување на заштита на човековите права од решавачко значење е независното и самостојно остварување на судската функција. Законот за судовите во повеќе свои одредби ја гарантира независноста на судиите во вршењето на судската функција. Покрај ова, за ефикасно остварување на правната заштита, законот пропишува дека секој државен орган, кога тоа е ставено во негова надлежност, е должен да го обезбеди извршувањето на судската одлука. Извршувањето на правосилна и извршна судска одлука се спроведува на најбрз и најефикасен можен начин, и не може да биде попречено со одлука на кој било друг државен орган.

Со Уставот на РМ од 1991 година предвидени се следните форми на заштита на слободите и правата:

1. судска заштита
-од редовните судови

5. Од постојаната анкетна комисија на Собранието на РМ, како работно тело на Собранието на РМ

Законот за судовите од 1995 година, во член 6 предвидува дека судовите ги штитат слободите и правата на човекот и граѓанинот, како и правата на другите правни субјекти доколку тоа според Уставот не е во надлежност на Уставниот суд на РМ. Во надлежност на судовите е и заштитата на граѓаните од незаконитите поединечни акти на државната управа и на другите институции што вршат јавни овластувања, што е во согласност со член 15 од Уставот на РМ согласно кој „*Се гарантира правото на жалба против поединечните правни акти донесени во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања,*„.

Еднаквоста помеѓу граѓаните, односно еднаквоста помеѓу мажот и жената, покрај заштита од страна на редовните судови, ужива и уставно-судска заштита.

Имено, најдиректна уставна заштита од повреда на човековите права се обезбедува преку институтот индивидуална петиција до Уставниот суд на Република Македонија. Според член 110 од Уставот на Република Македонија, Уставниот суд на Република Македонија непосредно ги штити слободите и правата на човекот и граѓанинот што се однесуваат на слободата на уверувањето, совеста, мислата и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната на дискриминација по сите основи, меѓу кои и врз основа на полот.

Постапката за заштита на слободите и правата пред Уставниот суд е регулирана со Деловникот на Уставниот суд, според кој граѓанинот може да побара заштита на слободите и правата пред Уставниот суд во рок од 2 месеци од денот на доставувањето на конечен или правосилен акт, односно од денот на дознавањето за преземање дејство со кое е сторена повреда, но не подоцна од 5 години од денот на неговото преземање. Уставниот суд по правило одлучува врз основа на одржана јавна расправа на која се покануваат учесниците во постапката и Народниот правобранител. Со одлуката за заштита на слободите и правата Уставниот суд ќе утврди дали постои нивна повреда и во зависност од тоа ќе го поништи поединечниот акт, ќе го забрани дејството со кое е сторена повредата или ќе го одбие барањето. Уставниот суд може да донесе решение за запирање на извршувањето на поединечниот акт или дејство до донесување конечна одлука. Судот со истата одлука ќе го примени институтот враќање во поранешна состојба, а каде тоа не е можно се досудува материјална сатисфакција.

Покрај непосредната уставно-судска заштита, во рамките на својата основна надлежност - контролата на уставноста и законитоста, Уставниот суд постојано врши и т.н апстрактна заштита на човековите права, преку можноста да поништи односно укине одредби од законите и подзаконските акти што се во спротивност со Уставот, односно со кои се повредуваат уставно гарантираните права.

Согласно кажаното, правото на еднаквост на граѓаните, и во таа смисла еднаквоста помеѓу половите, ужива уставно-судска заштита. Според податоците на Уставниот суд, во периодот од 1996 до 2000 година, до Уставниот суд биле поднесени вкупно 36 индивидуални барања на граѓани за заштита на човековите слободи и права. Од нив 14 барања се однесувале на забрана на дискриминација, а од нив само во

се однесуваат на дискриминација врз основа на полот. Се укажуваат на тоа дека жените во мошне мал процент се јавуваат како подносител на индивидуални барања поради случаи на дискриминација. Имено од вкупно 14 вакви барања, само во 3 случаи подносител на барањата биле жени. Во 2001 Уставниот Суд донел 5 решенија по барања за заштита на човековите слободи и права од кои немало ни едно решение кое би се однесувало на дискриминација врз основа на пол, додека во 2002 година од 9 вакви решенија, повторно, ни едно не се однесувало на дискриминација врз основа на пол.

Кривично-правната заштита од дискриминаторски акти и дејствија насочени против слободите и правата на жената е обезбедена во членот 137 од Кривичниот законик кој во глава 15 - „Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот,“ ја санкционира повредата на рамноправноста на граѓаните. Кривичниот законик предвидува казна затвор од три месеци до три години за дејствија со кои врз основа на разлика на полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба, јазикот или друго лично својство или околност, му се одземаат или ограничуваат правата на човекот и граѓанинот, утврдени со Уставот, законот или со ратификуван меѓународен договор, односно за дејствија со кои врз основа на овие разлики им се даваат на граѓаните повластици спротивни на Уставот, закон или меѓународен договор. Квалифициран облик на ова кривично дело е кога тоа е извршено од страна на службено лице во вршење на службата, за што е предвидена потешка казна затвор од шест месеци до пет години. Меѓутоа, податоците од Заводот за статистика укажуваат на незначителниот број на поднесени пријави за ова кривично дело: во текот на 1996 година била поднесена само една пријава, а во 1997 две пријави. Според податоците од Заводот за статистика, во периодот 1995-1997 не се евидентирани осуди за ова кривично дело. Во 1998 година имало 5 жени и 85 мажи осудени за ова кривично дело, во 1999 година 6 жени и 61 маж, во 2000 година 2 жени и 35 мажи и во 2001 година имало осудено 2 жени и 56 мажи (подетално во прилогот со статистички податоци).

Кривично-правната заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот спаѓа меѓу најефикасните облици на заштита во случај на повреди на човековите слободи и права. Кривичниот законик во посебна глава насловена *Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот*, ги предвидува, освен кривичното дело *повреда на рамноправноста на граѓаните* (член 137); и кривичните дела *присилба* (член 139), *грабнување* (член 141), *шортура* (член 142), *малиреширање во вршење на службата* (член 143); *повреда на правото на поднесување правно средство* (член 153);

Освен заштитата на овие слободи и права, Кривичниот законик предвидува заштита и на другите права со определување на *кривични дела против живоото и телото* (глава XIV); *кривични дела против честта и угледот* (глава XVIII); *кривични дела против половата слобода и половиот морал* (глава XIX); *кривични дела против бракот, семејството и младината* (глава XX); *кривични дела против здравјето на луѓето* (глава XXI); *кривични дела против човечноста и меѓународното право* (глава XXXIV).

правобранител: основањето и функционирањето на Република Македонија се регулирани со Законот за народен правобранител (Службен весник бр. 60/03).

Народниот правобранител е орган на Република Македонија со седиште во Скопје кој ги штити уставните и законските права на граѓаните и на сите други лица кога им се повередени со акти, дејствија и пропуштања на дејствија од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања и кој презема дејствија и мерки за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на локалната самоуправа и јавните установи и служби. Работите од својата надлежност, народниот правобранител ги врши врз основа и во рамките на Уставот, законот и меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот. Тој е самостоен и независен во вршењето на функцијата, а се финансира од буџетот на Република Македонија.

Народниот правобранител се избира од страна на Собранието на РМ, по предлог на надлежната комисија на Собранието. Тој треба да ги исполнува општите услови определени со закон за засновање на работен однос во орган на државната управа, дипломиран правник кој има работно искуство над девет години на правни работи и чија активност е докажана во областа на заштитата на правата на граѓанинот и ужива углед за вршење на функцијата народен правобранител. Собранието на РМ го избира и разрешува народниот правобранител со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците што не се мнозинство во Република Македонија. Народниот правобранител има повеќе заменици чиј број го определува Собранието на РМ на предлог на народниот правобранител. Народниот правобранител, како и неговите заменици се избираат за време од осум години со право на еден повторен избор.

Во врска со неговата надлежност и начин на работа, народниот правобранител може да покрене постапка по сопствена иницијатива доколку оцени дека на граѓаните им се повредени уставните и законските права како и да покрене постапка по поднесена претставка од страна на граѓанин во случаи кога тој оценил дека му се повредени уставните и законски права или кога се повредени начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на локалната самоуправа и јавните установи и служби. Секое лице во комуникацијата со народниот правобранител може да употреби еден од службените јазици и неговото писмо, а народниот правобранител одговара на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува подносителот на претставката.

По добивање на претставката, Народниот правобранител може да одлучи да не покрене постапка ако претставката: е анонимна (освен ако се работи за прашање од општ интерес); со неа се навредува органот или се злоупотребува правото на поднесување на претставка; не е комплетна и ако подносителот по претходно укажување на Народниот правобранител не ја дополнил претставката; од неа се констатира дека се работи за помалку значаен случај кој и по завршеното испитување не би можел да даде соодветни резултати; од неа, од околностите и приложените факти и докази произлегува дека не се работи за повреда на уставните и законските

лицето во име на кое е поднесена претставката од а ако Народниот правобранител не е надлежен да постапува, или ако од дејствието или од последната одлука на органот, организацијата или установата изминало повеќе од една година, освен ако оцени дека подносителот го пропуштил рокот од оправдани причини и по предметот на претставката во тек е судска постапка.

Заради испитување на претставката Народниот правобранител, во рамките на наговата надлежност може да ги презема следните дејствија мерки: да побара потребни објаснувања, информации и докази за наводите во претставката; да влезе во службените простории и да изврши непосреден увид во предметите и работите од нивна надлежност; да повика на разговор избрано или именувано лице, службено лице или секое друго лице кое може да даде определени податоци во постапката; да побара мислење од научни и стручни институции и да преземе други дејствија и мерки определени со закон или друг пропис.

Надлежните органи и организации се обврзани да соработуваат со Народниот правобранител и на негово барање, да ги доставуваат сите потребни информации без оглед на степенот на тајност на истите со цел да помогнат во остварувањето на неговата функција.

Кога Народниот правобранител ќе констатира дека се повредени уставните и законските права на подносителот на претставката или пак се направени други неправилности, може: да даде препораки, предлози, мислења и укажувања за начинот на отстранување на констатирани повреди; да предложи повторно да се спроведе определена постапка согласно со законот; да покрене иницијатива за поведување на дисциплинска постапка против службено, односно одговорно лице и да поднесе барање до надлежниот јавен обвинител за покренување на постапка заради утврдување на казнена одговорност.

Во врска со јавноста на работата, Народниот правобранител треба да поднесе еднаш годишно извештај за својата работа кој задолжително се објавува во средствата за јавно информирање. Народниот правобранител за својата надлежност на органите на единиците на локалната самоуправа на чие подрачје е организирана канцеларија како организациона единица на Народниот правобранител, може да достави посебен извештај.

Од досегашните информации добиени од Канцеларијата на Народниот правобранител може да се забележи отсуство од било каква претставка за повреда на уставно или законско право од страна на жените (на пример, од 1.000 претставки ниедна не е поднесена за полово дискриминација). Има потреба од подобро информирање на пошироката јавност за надлежноста и активностите на Народниот правобранител во заштитата и унапредувањето на човековите права вклучителни и правата на жената кое значително ќе помогне во постигнувањето на фактичката еднаквост меѓу половите.

Една од замениците на Народниот правобранител е жена која ги следи човековите права и посветува посебно внимание на правата на жените.

Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот:
Заради заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот Собранието на

Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и 76 став 4 од Уставот). Нејзините наоди се основа за поведување на постапка за утврдување одговорност на носителите на јавните функции. Оваа одговорност првенствено се однесува на актите и постапувањето на носителите на овие функции со кои се повредени или доведени во прашање слободите и правата на граѓаните. Во својата работа Комисијата соработува со научни и стручни организации од областа на заштитата на слободите и правата на граѓанинот, со соодветни странски и меѓународни тела од областа на заштитата на слободите и правата на граѓанинот како и со соодветните работни тела на Собранието.

Наведените податоци (за сите можни механизми на заштита) јасно укажуваат дека граѓаните на Република Македонија вклучувајќи ги и жените недоволно ги користат постојните механизми и правни средства за заштита на слободите и правата во случај на нивна повреда, што се должи главно на недоволното познавање на гарантираните слободи и права и начините за нивна заштита.

Имајќи ја предвид ваквата состојба, а поаѓајќи од уставната одредба во членот 50 според која граѓаните имаат право да бидат запознаени со човековите права и активно да придонесуваат за нивното унапредување и заштита, Владата на Република Македонија во **Националниот план за акција усвоен од сѐрана на Владата на Република Македонија во декември 1999 година, во делот посветен на човековите права на жената ги постави следниве сѐрајтешки цели: обезбедување целосно уживање на сите човекови права и фундаментални слободи од сѐрана на жените и женските деца и елиминирање на секаков облик на дискриминација; надминување на јазот помеѓу гарантираните права и слободи и нивното ефективно уживање; градење свесност за посвоењето на правата и природната потреба од нивно уживање. Заради остварување на овие сѐрајтешки предвидено е да се презмаат следниве активности:**

1. Широка и повеќесѐрана едукација преку: промоција на човековите слободи и права и запознавање со механизмите за нивна заштита; промовирање програми за правна култура (запознавање со националното законодавство и меѓународните норми и инструменти за заштита на правата на жените; вградување на материјалот на човековите права во наставните планови и програми во основното и средното образование); покренување кампањи за рамноправност на мажот и жената во јавниот и приватниот живот; посебна обука за човековите права на државните службеници, социјалните и здравствени работници, наставниците во сите сѐени, судите, полиците и др;

2. Засилена информативна активност преку: конципирано информирање за човековите права на жената; вклучување на половаа димензија во информирањето за различните проблеми; запознавање со меѓународните документи и инструменти; презентирање на случаите на кршење на човековите права на жената; запознавање со правото на обештејување;

3. Преиспитување и измена на законската и подзаконската регулатива заради надминување на дискриминациските решенија (норми);

ајиа, уїравнаїа, їрудоваїа, семејнаїа и наследнаїа
ханизмиїе за оневозможување на дискриминацијаїа
како и нејзино санкционирање,

5. Овозможување ефективна зашїиїа и казнување во случај на њовреда на
їраваїа на женаїа, независно од сїаїаїусоїа на сїорїиїелоїа и неѓовоїоїа однос со
жрїїваїа;

6. Поедносїавување на админисїраїиїивниїе їроцедури;

7. Орѓанизирање бесїлаїна їравна їомош за жениїе кои не се во сосїоїба да ја
їлаїаїа;

8. Коїїинуирано следење на їроблемаїїикаїа на човековиїе їрава на женаїа; и

9. Формирање меѓуресорско монїїоринѓ їело во кое, їокрај државни службеници,
ќе влезаї и їреїїсїавници на женскиїе невладини орѓанизации и ексїерїи.

Покрај заштитата на човековите права во домашниот правен систем, со ратификацијата на Европската конвенција за човекови права граѓаните на Република Македонија имаат можност да побараат заштита на истите пред Европскиот суд за човекови права, што претставува најефикасен и најкомплексен меѓународен систем за заштита на човековите права. Протоколот 12 кон ЕКЧП кој Република Македонија го има потпишано се наоѓа во фаза на ратификација.

Во овој контекст, а во согласност со својата определба за целосно почитување и унапредување на човековите права, Република Македонија е членка (како што беше погоре изнесено) на сите фундаментални конвенции на ООН за заштита на човековите права, вклучително Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација кон жената. Република Македонија го има потпишано и Факултативниот Протокол кон оваа Конвенција во јуни 2000 година, ратификувано на 24 јуни 2003 година, а влезен е во сила на 17 октомври 2003 година. Република Македонија го има ратификувано и Факултативниот Протокол кон меѓународниот пакт за граѓански и политички права, со што ја има прифатено надлежност на Комитетот за човекови права да прима и разгледува индивидуални петиции, вклучително и индивидуални петиции за дискриминација врз основа на пол. Како што беше споменато, на регионално ниво, Република Македонија е држава договорна-страна на Европската Конвенција за човекови права на Советот на Европа, што претставува *conditio sine qua non* за секоја демократска држава во Европа. Република Македонија активно учествуваше во изготвувањето и го поддржа усвојувањето на 12-от Протокол кон Европската Конвенција за човекови права со кој се проширува и прецизира анти-дискриминаторската клаузула во членот 14 од оваа Конвенција. Република Македонија, исто така, ги почитува сите релевантни документи на ОБСЕ и ја темели својата политика врз овие значајни политички документи.

ЧЛЕН 3: РАЗВОЈ И НАПРЕДОК НА ЖЕНИТЕ

*Државиїе членки ѓи їреземааїї во сїїе обласїи, їособно во їолиїиїкаїа,
оїиїешесїивенаїа, економскаїа и кулїи урнаїа, сїїе їоѓодни мерки, вклучуваї ќи ѓи*

*едување целосен развој и најредок на жени е, за да
е и уживање на правата на човеко и на основни е
слободи, рамнојравно со мажи е.*

Во една демократска земја каква што е Република Македонија, уживањето на човековите права и на основните слободи е еднакво загарантирано за сите граѓани, без полова дискриминација. Во Македонскиот Устав овој е еден од основни принципи.

Во последниве децении, посочена е нова граница на човековите права и основни слободи, особено од страна на феминистичките движења и од широкото зголемување на новата свесност кај жените. Целосна контрола врз својот живот и тело, слобода од насилство, слобода на избор во сите аспекти на јавниот и приватниот живот сега се земаат од страна на некои жени во земјите како интегрален дел од нивната основна слобода и општиот пристап кон човековите права. Сепак, останува уште многу да се сработи.

Власта презема серија мерки да ги унапредат правата на жените во државата.

Во согласност со Одлуката на Владата на Република Македонија, а по Пекингшката Декларација и Платформа за акција, беше формирано Одделението за промовирање на еднаквоста на половите во Министерството за труд и социјална политика во јануари 1997. Владата ги обезбеди потребните простории за Одделението. Сепак, сеуште нема посебни средства дефинирани во државниот буџет и одделението работи со еден вработен. Одделението е финансирано преку средствата што му се доделуваат на Министерството за труд и социјална политика.

Главна задача на Одделението е позитивно да влијае врз промовирање на позицијата на жените во согласност со меѓународните конвенции и документи што Република Македонија ги ратификувала или на кои им пристапила и во согласност со активностите на дизајнирање на јасен концепт и стратегија за надминување на проблемите со кои жените се соочуваат во државата.

Задачите на Одделението би можеле да се групираат на следниот начин:

- учество во работата на специјализирани тела (комисии и комитети) ангажирани на проблемите поврзани со половите (главно оние во Советот на Европа, ОН и во ОБСЕ);
- следење на развојот на меѓународни закани за човекови права, учество во подготовката на компаративни прегледи на компатабилноста на домашната законска регулатива со релевантните меѓународни документи во областа на еднаквоста на половите на кои Република Македонија им пристапила. Во овој контекст, Одделението за еднаквост меѓу половите иницираше измени на законската регулатива или усвојување на нова регулатива и слично;
- Одделението ја координира реализацијата на проекти во областа на еднаквост на половите, изготвува извештаи за меѓународни конвенции во областа на еднаквост на половите, подготвува извештаи за позицијата на жените во Република Македонија;
- Одделението припрема работни состаноци со надлежните министерства и административни органи, меѓународни и домашни невладини организации, а потоа организира семинари и слично;

а да се напомене дека Одделението ја реактивираше Комисијата која беше формирана со цел да го изготви Националниот извештај за учество на 5-та меѓународна конференција на ОН за жените, одржана во Пекинг во 1995.

Националната комисија е составена од членови на владини институции и невладини организации, која меѓу другото е задолжена да им дава приоритет на оценките на предложените проекти и да ги верификува нивните резултати.

Во текот на 1998 година, Одделението ја поддржа иницијативата на групата парламентарци на Собранието на Република Македонија, која ја внесе Декларацијата за развој на еднаквоста помеѓу мажите и жените во процесот на донесување на одлуки (Службен лист на Република Македонија бр. 32/98).

Истата година, во рамките на Програмата за консензус, Одделението изготви компаративен преглед на уредувањето на социјалната заштита и на социјалното осигурување од аспект на половите, за да се постигне усогласување со општите инструкции на Европската Унија. Овие активности беа поддржани од страна на Европската комисија.

Во текот на 1999 година, Одделението и Националната комисија во рамките на проектот со наслов 'Зајакнување на националната машинерија за унапредување на жените', поддржан од Канцеларијата на UNPD во Скопје, го изготви националниот Акционен план за еднаквост на половите (NAPGE). Овој План беше усвоен од страна на Владата на Република Македонија во декември 1999. Акциониот план ги утврдува целите и мерките што се потребни за постигнување на тие цели, што произлегуваат од постоечката состојба на еднаквост на половите во Република Македонија. Националниот Акционен план е инструмент на Владата за информирање на граѓаните за нејзините приоритети и активности по прашањата за еднаквост на половите.

Одделението е длабоко вклучено во процесот на политичко овластување на жените во државата, што е еден од приоритетите на NAPGE. Тоа силно ги поддржува проектите на НВО-и што се однесуваат на ова прашање и учествува во работата на Македонското Женско Лоби за политичко јакнење на жените.

Во делот на NAPGE што се однесува на Улогата на жените во Владата и во процесот на донесување на одлуки, една од стратешките цели е формирање на Комисијата за еднаквост на половите во рамките на Собранието на Република Македонија. Задача на оваа Комисија е да врши следење на законските одредби, што му се предлагаат на Собранието, за да може да врши неопходна интервенција за подобрување на законските одредби и на статусот на жените.

За реализирање на стратешките цели за формирање на Комисијата за еднаквост на половите во рамките на Собранието на Република Македонија, Одделението започна со подготвителни активности во јануари 2001 за да ги информира и мобилизира релевантните учесници во Владата на Република Македонија: Претседателот на Собранието на Република Македонија, членовите на Собранието, форумите на жените на политичките партии, итн. Овие активности се поддржани и се реализираат со финансиска помош од страна на Австриската Влада и во рамките на Работната група за половите на Пактот за стабилност за ЈИЕ.

Во рамките на проектот 'Нова стратегија за еднаквост на половите во Република Македонија' со финансиска помош од Владата на Австрија и во соработка

тението формираше работна група од 8 члена која дополнување на изборната регулатива на национално и локално ниво за стимулирање на што поголем број жени-кандидати на изборните списоци за време на изборите на национално или на локално ниво. Во **Изборниот закон (усвоен во јуни 2002) за избор на членови на Собранието на Република Македонија**, членот 31 беше променет за да се вклучи параграф 2 кој гласи: *'Во предложениот список на кандидати според принципот на мнозинство и во списокот на кандидати според пропорционалниот принцип најмалку 30% од предложените кандидати се жени, а најмалку 30% од предложените кандидати се мажи' (бидејќи беше предвидено дека Уставниот суд ќе го одбие наведениот процес ако тој се однесува само за жени)*. Во тек е сличен процес на вметнување на квота од 30% и во Законот за локални избори.

Во врска со образованието, во постојната легислатива за уредување на образовната дејност, единствен е третманот на ученичката и студентската популација, според родовата припадност.

Во актуелната легислатива за уредување на дејноста основно образование во Законот за основното образование од 1995 година, која е во согласност со Уставот на Република Македонија, како и во реформските програми за трансформација на образовниот систем, евидентно е настојувањето за обезбедување на рамноправност меѓу машката и женската ученичка популација, кое е од фундаментално значење и своевиден предуслов за напредок на целокупниот општествен систем. Тоа подразбира создавање на еднакви претпоставки во секој поглед, а во тие рамки и подеднаква достапност до образованието и другите видови обука во единствениот образован систем. Аналогно на тоа, во подсистемот за предучилишното и основното образование не постои дискриминација на женските ученици во однос на машките ученици, што покажува на непостоењето на разлики според род во однос на остварувањето на основните права и слободи на женската ученичка популација во предучилишното и основното образование.

Исто така, во Законот за средно образование од 1995 година, член 3, став 2, содржи анти-дискриминаторна клаузула која гласи: *"Не се дозволени дискриминации, засновани на пол, раса, боја на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба"*, а врз основа на која е загарантирано еднаквото право на жената за пристап во средното образование.

Во Законот за високо образование од 2000 година во посебен член (членот 2), вклучително и Законот за изменување и дополнување на Законот за високо образование од јули 2003 година, се регулира правото на образование на државјани на Република Македонија на високообразовните установи, под еднакви услови, што подразбира еднаков пристап на машката и женската популација во високото образование.

Исто така, во глава втора од овој закон се третира содржината и заштитата на автономијата во високото образование на сите членови на академската заедница и им се гарантира интелектуалната слобода и творечката природа на истражувачкиот и образовниот процес, како врвни вредности и способности (членовите 10 и 11 од Законот за високото образование), вклучувајќи ја и автономијата во управувањето со високообразовните установи како сегмент од севкупната академска слобода на високообразовните установи (член 12 од Законот за високото образование). Притоа,

ијата упатува на извршување на високообразовната и правата на членовите на академската заедница, против дискриминација на човекот и граѓанинот, сврзана со родот, расата, бојата на кожата, националната и етничката припадност, социјалното потекло, политичкото и верското убедување и припадност, имотната и општествената положба (член 13). Во овој член приоритет во редоследот на правата на членовите на академската заедница има токму заштитата на правото против дискриминација врз основа на полот со што оваа материја има акцентирano значење во текстот на законот и никаде не прави разлика според родот.

И Законот за ученички и студентски стандард од 1998 година, иако нема специфични одредби кои директно се однесуваат на оваа проблематика, ја третира оваа дејност како единствена за учениците и студентите, не правејќи разлика меѓу припадниците на двата рода.

Во извештајот се користени соодветни статистички податоци за состојбите во поодделни сегменти на образованието, основното, средното и високото, како и за ученичкиот и студентскиот стандард, за извештајниот период, од Државниот завод за статистика на Република Македонија, кои се дадени во прилогот за статистички податоци во Извештајот.

Воедно, активностите на невладините организации во овој сегмент се многубројни. Подетално за некои од нив во образложението на Член 7 (ц).

ЧЛЕН 4: ЗАБРЗУВАЊЕ НА ЕДНАКВОСТА МЕЃУ МАЖИТЕ И ЖЕНИТЕ

1. Усвојувањето на посебни привремени мерки од страна на државниот членки, што имаат за цел да се забрза осигурувањето на рамноправност и на мажките и жените де факто, не се смета за дискриминација како што е дефинирано во оваа конвенција, но не смее на кој и да било начин да има за последица нееднакви или различни мерки, а овие мерки ќе пресметани да важат кога ќе се осигури целиот на сите да им се дадат еднакви можности и нив рејман.

2. Усвојувањето на посебни мерки од страна на државниот членки, вклучувајќи ги и мерките содржани во оваа конвенција што имаат за цел да се заштитат мајчинството, не се смета за дискриминација.

Еднаквоста меѓу мажите и жените е уставна категорија во Република Македонија.

Денес, Република Македонија нема никаква официјална политика за забрзување de facto на еднаквоста или воведување временни специјални мерки (позитивни дејства) на национално ниво. Никакви временни мерки не се усвоени во Република Македонија насочени кон реализација на сегашната еднаквост помеѓу мажите и жените бидејќи ова право е заштитено на уставно ниво.

о е и донесувањето на Декларација за еднаквоста меѓу
лучувањето од страна на Собранието на Република
Македонија во 1998 година.

Сепак, новиот Изборен закон (како што е наведено и во коментарот за членот 3 погоре) предвидува квота од 30% за двата пола во предложените листи на кандидати за парламентарните избори. Истото ова се предвидува и за новиот Закон за локални избори што е во фаза на подготовка.

2) Уставот на Република Македонија во рамките на основните слободи и права на човекот и граѓанинот во член 42 ја гарантира посебната заштита при работа на малолетните лица и мајките раководејќи се од нивната посебна положба. Законот за работни односи ја следи определбата на Уставот и со одредбите на член 58 - 68 ја уредува посебната заштита на жената.

Според него, вработената жена во Република Македонија ги ужива сите права на заштита при работа и за време на бременоста. Таа не може да биде распоредена на работни места кои штетно влијаат врз нејзината здравствена состојба, како и да работи ноќе. Оваа заштита важи и за вработената жена која има дете помало од две години.

ЧЛЕН 5: ПОЛОВИ УЛОГИ И СТЕРЕОТИПИ

Државиите членки ги преземаат сите погодни мерки:

а) заради измена на општиот естивениот и културниот обичаи во поглед на однесувањето на мажиите и жениите за да се остварат предрасудите, како и вообичаената и секоја друга практика заснована врз сфаќањето за инфериорност или супериорност на едниот или другиот пол или за традиционалната улога на мажиите односно на жениите;

б) семејното воспитување да го офаќа и претставува сфаќање за мајчинството како општествена функција и признавањето на заедничката одговорност на мажиите и жениите во подигањето и развојот на децата, подразбирајќи во сите случаи да мора, пред се да се води сметка за интересите на децата.

а) И додека жените сè повеќе и повеќе исполнуваат важни цели во општеството, конвенционалната претстава за жените и натаму опстојува. Овој стереотип сугерира дека суштината на разликата на половите лежи во потчинувањето и во неповолноста и тој ја подвлекува старата поделба на улогите помеѓу мажите и жените во областа на односите во семејството и пошироко.

Претставите за жените создадени и/или пренесени од масовните медиуми имаат големо улога при зацврстувањето, но и при борбата против стереотипите за жената и женственоста. Влијанието на медиумите, особено на телевизијата, и ефектите кои произлегуваат од него, се покажани преку бројни научни истражувања и дополнителна елаборација на оваа тема се чини непотребна.

вувањето на жените во електронските медиуми во дел од одредбите на членот 35 од Законот за радиодифузната дејност. Според овој член:

"Во програмата не смее да се прикажуваат непристојни содржини, особено со порнографија и насилство.

Во програмата не може да се емитуваат емисии кои можат илгитно да влијаат на телесниот, духовниот или моралниот развој на децата и младинците.

Филмовите или другите емисии илгитно можат илгитно да влијаат врз психофизичкиот развој на децата и младинците, можат да се прикажуваат само меѓу 24:00 и 06:00 часот."

Советот за радиодифузија на Република Македонија, како независно регулаторно тело, спроведува перманентен мониторинг врз електронските медиуми (радио и ТВ станиците)⁵. Токму врз основа на податоците од овој мониторинг, Советот за радиодифузија презема мерки против оние радио и ТВ станици кои не го почитуваат Законот⁶. Непочитувањето на членот 35, неретко било основата за врз која биле преземани мерки, и тоа особено во однос на телевизиските реклами за т.н. "жешки линии" и програмите со порнографски содржини⁷:

1. Во 2002 година, упатени се осум први предупредувања до исто толку ТВ станици. На една од телевизиите и е упатено второ предупредување. Во октомври 2002 година, Советот јавно именува осум телевизиски станици кои емитувале реклами за "жешки линии" што содржеле сцени на експлицитна порнографија и ги предупреди дека против нив ќе бидат покренати прекршочни постапки;
2. Во 2001 година упатени се две први и пет втори предупредувања, а во три случаи е побаран и инспекциски надзор од надлежниот инспекторат. Со овие мерки се опфатени вкупно седум телевизији;
3. Бројот на преземените мерки е најголем во 2000 година, 22 први и пет втори предупредувања, додека во четири случаи е побаран инспекциски надзор. Мерките се однесуваа на 16 ТВ станици и една радио станица. Во случајот на една телевизиска станица, Инспекторатот до Судот поднесе барање за

⁴ Закон за радиодифузната дејност, Службен весник на Република Македонија Бр.: 20/97, 1997;

⁵ Советот за радиодифузија е формиран во 1997 година и ги претставува интересите на граѓаните на Република Македонија во сферата на радиодифузијата. Своите обврски ги исполнува преку давање и одземање концесии, преку обезбедување на имплементацијата на одредбите од Законот за радиодифузната дејност и од договорите за концесија, како и преку промовирање на стандардите за радио и телевизиските содржини, рекламирањето, техничкиот квалитет на програмата итн.

⁶ Според член 32 од Деловникот на Советот за радиодифузија, доколку се утврди дека некоја радиодифузна организација не ги почитува одредбите од Законот, Советот може да ги примени следниве мерки: писмено предупредување (прво предупредување); писмено предупредување со барање тоа да биде објавено од страна на организацијата на која се однесува (второ предупредување); барање до инспекциските органи да преземат мерки пропишани со постапката за надзор и предлог за одземање на концесијата во согласност со член 19 од Законот за радиодифузната дејност. Деловник на Советот за радиодифузија, Билтен на Советот за радиодифузија бр.: 1, 1998;

⁷ Податоците се земени од базата на податоци на Советот за радиодифузија.

очна постапка. Во случајот на една друга телевизија, еше дозволено да влезат во станицата".

Мерките преземени во текот на овој тригодишен период со цел да се отстрани порнографијата од телевизиските програми беа поддржани од невладините и од верските организации, од Организацијата за заштита на потрошувачите, како и од голем број гледачи кои се јавуваа на отворената телефонска линија на Советот. Ова резултираше со подобрување на почитувањето на членот 35 од Законот за радиодифузната дејност од страна на радио и ТВ станиците.

Фактот што мониторингот на медиумите е континуирана активност на Советот, односно сознанието дека нивните програми се подложени на анализа, секако придонесува за попрофесионално однесување на електронските медиуми. Меѓутоа, настојувајќи да се постигнат поголеми и потрајни резултати отколку оние до кои се дојде само со набљудувањето и санкционирањето, Советот иницираше донесување Кодекс за рекламирање - саморегулаторен акт што треба да го усвои рекламната индустрија во Македонија. Може да се очекува дека со овој документ, како и воопшто со процесот на дискусија при неговото донесување, кај сите субјекти во рекламната индустрија ќе се постигнат повоедначени ставови за многу од важните прашања во рекламирањето, меѓу кои и оние врзани за содржините на рекламите.

Советот предложи Кодексот да содржи одредби против погрешното претставување на жените во рекламите. Во ноември 2002 година, во организација на Советот за радиодифузија, во Скопје се одржа трибината "Кодексот за рекламирање, саморегулација во сферата на рекламирањето". На неа учествуваа претставници на огласувачите, огласувачките агенции и на медиумите, на невладините организации кои ги штитат правата на потрошувачите, организациите за заштита на правата на жените, како и експерти од сферата на рекламирањето. Меѓу материјалите што Советот ги подели на Трибината се наоѓаше и Резолуцијата за Дискриминација на жените во рекламите, усвоена од Европскиот парламент⁸.

Рекламирањето, сепак, не е единствената сфера во која треба да се работи на подобрувањето на претставувањето на жената. Интересни се показателите кои произлегуваат од истражувањата, што за време на парламентарните избори во 2002 година, ги направи Женскиот изборен прес центар-Единица за документирање и информирање. Меѓу резултатите, објавени во март 2003, во брошурата "Избори 2002: Зошто само 18.3%?", се наоѓаат и оние од анализата на застапеноста на кандидатките за пратенички на телевизиите. Примерокот, од двата периода на истражувањето, ги опфаќа главните информативни емисии на трите национални телевизиски станици - Првата програма на Македонската Телевизија, А1 и Сител.

Во првиот период, од 26 до 30 август, предмет на анализа се прилозите за изборните активности на политичките субјекти, внатрешната политика, културата, образованието и социјалата. Во десетте часа програма, колку што опфаќа првиот примерок, жените се присутни како субјекти со 34 минути (5.7%) и тоа пред се во споредна улога. Имено, од вкупно 310 личности споменати во вестите, само 29 (9.3%) се жени, а само 12 (3.9%) се цитирани или прикажани. Прилозите за изборите пак,

⁸ Резолуција за дискриминацијата на жените во рекламите А4-0258/1997;

атка за пратеничка која му се обраќа на електоратот, маше 1099 жени.

Примерок од вториот период од истражувањето (6-9 септември 2002 г.) опфаќа 2 ч. и 12 мин. поради тоа што анализата е фокусирана врз прилозите кои се однесуваат на изборите (митинзи, прес - конференции, изјави на политичари). Во прв план се претставени 71 личност, од кои само 4 жени. Во прилозите се спомнати 119 личности, од нив само 9 се жени, само една е прикажана како говори и една е прикажана.

И во двата периода од истражувањето, жените се прикажани пред се во публиката, или на бината, но подалеку од микрофонот на кој говори некој од мажите - кандидати за пратеник.

Занимливи се чинат и податоците за тоа колкав е бројот на жените вработени во радијата и телевизиите. Табелата⁹ поместена подолу ги содржи податоците за 2000 и 2001 година кои се однесуваат на половата структура на вработените во електронските медиуми, и тоа и во јавниот и во приватниот сектор. Во Мај 2003 година, јавниот сектор се состоеше од националниот јавен радиодифузен сервис Македонска Радиотелевизија (МРТВ) и 29 локални јавни претпријатија, додека комерцијалниот сектор опфаќаше 125 трговски радиодифузни друштва (пет национални и 120 локални).

Вработени во јавните радиодифузни претпријатија и трговските радиодифузни друштва (состојба 31.12.2000)				
	2000		2001	
	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени
Вработени во телевизијата				
Јавно претпријатие - МРТВ				
национално ниво	770	282	759	281
Јавни радиодифузни претпријатија				
локално ниво	28	15	-	-
Трговски радиодифузни друштва				
национално ниво	137	42	85	26
локално ниво	446	154	402	154
Вработени во радиото				
Јавно претпријатие - МРТВ				
национално ниво	416	201	400	189
Јавни радиодифузни претпријатија				
локално ниво	180	72	162	64

⁹ Податоците се добиени од Заводот за статистика на Република Македонија;

	16	6	26	8
<i>локално ниво</i>	267	85	198	74
Заеднички вработени				
Јавно претпријатие - МРТВ				
<i>национално ниво</i>	472	205	458	201
Јавни радиодифузни претпријатија				
<i>локално ниво</i>	126	41	136	51

Кај јавниот сектор може да се забележи општ тренд на намалување на бројот на вработени во сите сегменти - национално и локално ниво, радио и телевизија, освен кај заедничките вработени во локалните радиодифузни претпријатија.

Процентот на жените вработени во Македонската Телевизија во 2001 г. изнесува 37% и е речиси непроменет во однос на 2000 г., кога тие претставувале 36.6%. Слична е состојбата и кај Македонското Радио, каде во 2001 г. жените претставуваат 47% од вработените, а во 2000 г. тој процент изнесувал 48%. Процентуалната застапеност на жените вработени во заедничките служби на Македонската Радиотелевизија е непроменета и изнесува 43%.

Невозможно е да се даде оценка за застапеност на жените меѓу вработените во јавните телевизии на локално ниво поради недостигот од податоци за 2001 г., но во 2000 тие претставувале малку повеќе од половина од вкупните вработени. Кај локалните јавни радио речиси и да нема промена, односно процентуалната присутност на жените во нив во 2000 година е 40%, а во 2001 година - 39.5%. Сите десет нови работни места во заедничките служби кај локалните јавни радиодифузни претпријатија се пополнети со вработени лица - жени.

Како што може да се види, карактеристично за јавниот сектор е што жените сочинуваат помалку од половината од вработените во сите негови делови, освен кај локалните јавни телевизии во 2000 година.

Трендот на намалувањето на бројот на вработените е присутен и кај трговските радиодифузни друштва (приватниот сектор), освен кај приватните национални радио.

И во двете години, жените претставуваат 30% од вработените во приватните национални телевизии, додека пак кај националните радио нивната процентуална застапеност е намалена и покрај новите вработувања - имено, таа во 2000 година изнесувала 37.5%, а во 2001 година - 30.8%.

Кај телевизиите на локално ниво, процентуалната застапеност на жените е зголемена. Таа во 2001 година изнесува 38%, а во 2000 година 34.5%, но бројот е непроменет - во обете години, во приватните локални телевизии работеле 154 жени. Големото намалување на вработените во локалните приватни радио се одразило многу повеќе врз мажите отколку врз жените: во 2001 година жените претставуваат 37% од вкупно 198 вработени, додека во 2000 година тие биле 31% од 267-те вработени.

И за приватниот радиодифузен сектор важи констатацијата дека помалку од половина од вработените се жени.

и пак, досега не се направени доволно истражувања. Представени жените и темите кои што нив ги засегаат во печатените медиуми може да се добијат од Проектот за глобален мониторинг на медиумите 2000 (Global Media Monitoring Project - GMMMP 2000), кој беше спроведен во 70 држави на 1 февруари 2000 година. Овде се презентирани дел од резултатите добиени со ГММП 2000:

Примерокот за ова истражување во Република Македонија се состоеше од вкупно 48 новинарски написи од пет дневни весници. Написите се однесуваа на неколку теми, при што на категоријата Политика/Влада и беа отстапени 11 текстови, а 9 на Работничките прашања. Меѓутоа, најголемиот дел од сториите влегуваат во категоријата Друго. Распоредот на написите по категории може да се види од Табела 1.

Тринаесет од авторите на написите ги имаа потпишано своите текстови. Дванаесет од нив се жени, а 1 е маж. Од друга страна, од вкупно 111 субјекти во написите, 12 се жени (11%), а 99 (89%) се мажи (Табела 2). Податоците покажуваат дека меѓу авторите на текстовите има повеќе жени отколку мажи, иако ова треба да се разгледува во контекст на фактот дека нема податоци за родот на авторите на преостанатите 35 текста. Спротивно на ова, мажите се околу осумпати повеќе застапени меѓу субјектите на написите отколку жените.

Следните две табели нудат показатели за "видливоста" на субјектите. Третата табела дава податоци за тоа колку од субјектите во сториите биле цитирани - три (25%) од жените и 30 (30%) од мажите. На фотографиите што ги придружувале написите се појавуваат 5 (12%) женски и 16 (16%) машки субјекти (Табела 4). Ако се погледнат процентите, жените се поприсутни на фотографиите, но малиот број жени меѓу субјектите резултира со обратен сооднос.

Интересни се и податоците за родовата распореденост на авторите на текстовите по теми. Стории од категоријата Политика/Влада напишале еден од новинарите и две од новинарките. Текстот на една новинарка е во категоријата Здравство/Образование, а написите на преостанатите 9 во Друго (Табела 5). Повторно, ова се податоци за кои е тешко да се даде коментар, токму поради тоа што има 48 стории, а познати се само 13 автори.

Податоците кои се однесуваат на распоредот на субјектите по теми се дадени во шестата табела. Дванаесетте женски субјекти се наоѓаат во повеќе категории, и тоа: една во Уметност/Забава/Познати личности; една во Политика/Влада и 10 во Друго. Кај мажите, ситуацијата изгледа вака: двајца во Криминал/Право, двајца во Економија/Бизнис, 10 во Здравство/Образование, 23 во Политика/Влада и 62 во Друго. Интересни се бројките од категоријата Политика/Влада, каде соодносот жени:мажи е 1:23. Исто така, занимливо е што нема жени меѓу субјектите во категориите Здравство/Образование, Економија/Бизнис и Криминал/Право.

Што се однесува до прашањето за занимањето/професијата на субјектите, податоците за жените говорат дека за две од нив овој податок не е познат, три се политичарки, четири влегуваат во категоријата Владин потрпарол, една е позната личност, а две се во категоријата Друго. Кај мажите пак, 49 се политичари, 12 се во категоријата Владини портпароли, еден во Здравство/Образование, тројца во

интересно е да се забележи односот меѓу родовите меѓу
149 мажи (Табела 7).

Во три од написите жените имаат централно место, но не е познат авторот на ниту еден од нив. Сепак, како што покажува Табела 8, ниту еден од 13 автори чиј род можеше да се идентификува не поставил жена како централен субјект на својата сторија.

Сите овие показатели укажуваат дека, дури и ако жените се позастапени како авторки на написите, нивната присутност како субјекти во новинарските текстови, а особено како централни субјекти во сториите, е мала.

Табела 1. Број на новинарски написи за секоја тема

	Уметност / Забава	Вести за познатите	Криминал Право	Катастрофи Незгоди Трагедии	Економија Бизнис	Образование Детска заштита	Животна средина	Здравја Медицина Безбедност	Човечки Права	Меѓународни Кризи	Трудови Прашања	Национална Одбрана	Политика Влада	Сиромаша Бездомни
Македонија	1	-	1	-	1	2	1	1	-	-	9	-	11	-

Табела 2. Полот на спикерите, репортерите, новинарските теми

	СПИКЕР				РЕПОРТЕР				НОВОСТА	
	Женско		Машко		Женско		Машко		Женско	
	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%
Македонија	-	-	-	-	12	92	1	8	12	-

Табела 3. Новинарски теми цитирани во весници

	Женски				Машки				Вкупен број
	Дали лицето е цитирано?								
	Не		Да		Не		Да		
	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	
Македонија	9	75	3	25	69	70	30	30	111

Табела 4. Новинарски теми кои се појавуваат во фотографиите

	Женско				Машко				Вкупен број
	Има ли фотографија?								
	Не		Да		Не		Да		
	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	
Македонија	7	58	5	42	83	84	16	16	111

Табела 5. Број на женски и машки новинари во главните области

	Уметност/забава/познати		Криминал/право		Катастрофи/незгоди		Економија/бизнис		Здравство/образование		Политика/влада	
	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М
Македонија	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	1

Табела 6. Новинарски стории од главните теми

	Уметност/забава/познати		Криминал/право		Катастрофи/незгоди		Економија/Бизнис		Здравство/образование		Политика/влада		Спиритика
	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	

%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр
2	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	10	10	1	8	23	23	-	-	-	-
a																					

Табела 7. Новинарски теми за главните групи на вработување

	Не е спомената професија		Политичар		Портпарол на владата		Здравство, Образование		Бизнис, право		Познати лица		Атлетика													
	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко	Женско	Машко		Женско												
	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%	Бр	%		Бр	%											
Македонија	2	17	-	-	3	25	49	49	4	33	12	12	-	-	1	1	-	-	3	3	1	8	-	-	-	-

Табела 8. Пол на новинарите во стории каде жените се/не се во центар на внимание

	Женско				Машко				Вкупен Број 13
	Жени не се центар на вниманието		Жените се центар на вниманието		Жени не се центар на вниманието		Жените се центар на вниманието		
	Бр /12	100%	Бр /-	-%	Бр /1	100%	Бр /-	-%	

б). Со цел изменување на општествените и културните обичаи во поглед на однесувањето на мажите и жените како и на отстранување на предрасудите, Владата на Република Македонија континуирано реализира конкретни активности во согласност со Националниот план за акција за унапредување на половата рамноправност усвоен од Владата на Република Македонија во декември 1999 година.

Активностите што се реализираат за остварување на горе посочената цел се однесуваат на организирање на едукативни семинари во соработка со домашни и странски невладини организации и експерти со цел унапредување на стандардите за рамноправност помеѓу жените и мажите во семејство и во општествената средина во целина. Овие семинари се реализирани со учество на целни групи од различна структура: политички партии, локална самоуправа, невладини организации, синдикат и медиуми, а остварени се во повеќе локални средини.

Националниот план за акција предвидува преземање на повеќе различни активности особено во делот на жените и образованието каде се потенцира дека образованието е човеково право и важен инструмент за постигнување на рамноправноста. Како приоритети кои треба да се реализираат во наредниот период подвлечени се: искоренување на неписменоста меѓу жените, опфаќање што е можно повеќе деца во предучилишните установи со образовни програми, елиминирање на осипувањето на ученички во завршните класови на основното образование, вклучување на се повеќе девојчиња во средното образование од селските средини, а особено од редот на ученичките-припаднички на Албанската и Ромска заедница како и ослободување на наставните планови, учебниците и другите помагала од предрасудите по основ на пол и елиминирање на евидентниот сексизам од нивните содржини.

Во Член 2 од Законот за семејство семејството е дефинирано како животна заедница на родители и деца и други роднини ако живеат во заедничко домаќинство.

едува посебна заштита на семејството, мајчинството, а та без родители и децата без родителска грижа. Во остварувањето на правото на слободно и одговорно родителство, родителите се должни да обезбедат оптимални услови за здрав раст и развој на своето дете во семејството и општеството.

Односите помеѓу брачните другари се засноваат врз слободна одлука на мажот и жената да склучат брак, врз нивна рамноправност, меѓусебно почитување и заемно помагање.

Родителите спрема своите деца имаат еднакви права и должности (родителско право). Според Член 8 од Законот за семејство, односите на родителите и децата се засноваат на права и должности на родителите да се грижат за подигање, чување, воспитување и образование на своите деца и да ги развиваат нивните работни способности и навики. Родителското право го вршат родителите заедно во согласност со потребите и интересите на децата и интересите на општествената заедница.

Имајќи во предвид дека мајчинството како општествена функција и признавањето на заедничката одговорност на жените и мажите во подигањето и развојот на децата претставува основа во понатамошното градење на принципите на рамноправносот помеѓу жените и мажите, Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерството за труд и социјална политика учествува во реформите за социјална заштита кои се во тек со цел да придонесе во ревидирањето и инкорпорирањето на концептот на полова рамноправност во текстовите на законските решенија кои понатаму, со дополнителна едукација или дообјаснување, ќе треба да се спроведе во праксата. Ова посебно се однесува на делот на семејството каде што се чувствува изместување на вредносните системи кои што влијаат на несоодветно однесување од страна на децата кон родителите и обратно, посебно во односот со женските деца.

ЧЛЕН 6: СПРЕЧУВАЊЕ НА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА ЖЕНИТЕ

Државиите членки ги преземаат сите погодни мерки, вклучувајќи ги и законодавните, заради спречување на сите форми на трговија со жени, како и искористувањето на просветната функција на жени.

a). ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Состојбите и проблемите предизвикани од илегалната миграција и трговија со луѓе во РМ ескалираа кон средината на 90-тите години со отпочнување на процесите во политичкиот и економскиот систем на новоформираните суверени држави од источниот блок. Поголемиот дел од населението се судри со промените на титуларот на сопственоста, падот на животниот стандард, невработеноста, така што дел од граѓаните својата идна егзистенција ја гледаа во миграцијата кон земјите на Западна Европа или други земји кои би им овозможиле подобра заработувачка. Во таа насока

низираны криминални групи на разни начини илегално
ите дестинации, остварувајќи при тоа голем профит.

Оваа појава во далеку помали размери егзистираше и во претходниот период, но тогаш РМ најчесто претставуваше транзитна територија кон другите земји на Западна Европа. Меѓутоа, заострувањето на политиката за влегување на граѓаните од Источна Европа во земјите членки на Европската Унија, како и присуството на голем број странски војници во составот на УНПРЕДЕП, УНПРОФОР, КФОР, и други странски мисии, РМ покрај територија преку која илегално се префрлуваат луѓе, стана и територија за крајна дестинација за одредена група имигранти, како и за лица-жртви на трговија со луѓе.

Илегалната миграција и трговијата со луѓе се взаемно поврзани, пред се поради фактот дека лицата кои ги организираат илегалните префрлувања во исто време се занимаваат и со трговија со "бело робје".

Предмет на трговија со луѓе во РМ, пред се се млади девојки и жени со потекло од земјите кои припаѓале на поранешниот социјалистички блок на држави на Југоисточна Европа (Молдавија, Украина, Бугарија и др.) каде се врши првична "регрутација" и селекција на лицата-жртви на трговија "бело робје", а во РМ се "вработуваат" во угостителски објекти.

Трговијата со луѓе во Република Македонија се врши исклучиво и со цел ангажирање на девојки како работна сила во разни угостителски објекти (ноќни барови, клубови, кафулиња и сл.), како келнерки, анимир дами, односно крајната цел е нивно користење за вршење на проституција.

Со оглед дека сопствениците на овие локации најчесто ги купиле девојките од криминалните групи кои илегално ги префрлиле во РМ, девојките веднаш се известуваат дека за нивното доаѓање се дадени пари и затоа мора да ги "одработат" парите за газдата (најчесто им кажуваат двојно поголеми износи од оние за кои се "купени"), со тоа што ќе мора да се проституираат со кои ќе им се каже. По одреден период откако клиентите ќе се "заситат" од девојките, сопствениците девојките ги продаваат на други сопственици, така што "одработувањето" продолжува кај друг газда. Регистрирани се случаи кога на овој начин некои девојки се експлоатирани повеќе месеци, без притоа да добијат пари од "газдите" или пак можност да се вратат назад. Оваа шема е добро разработена од сопствениците на локалитите кои меѓу себе сите се познаваат и комуницираат без разлика во кое место работат. Инаку, сопствениците на локалитите многу често поради поголемиот број девојки, истите ги сместуваат во простории во кои не се обезбедени ниту минимум услови за живеење и одржување на хигиената.

Република Македонија на 12 декември 2000 година ја потпиша Конвенцијата на ОН против транснационален организиран криминал (т.н. Палермо Конвенција) со Протоколот за спречување на трговија со луѓе, особено со жени и деца и Протоколот за спречување на криумчарење на мигранти по воден и воздушен пат, со што ја потврди определбата и подготвеноста на Владата за превенција и елиминирање на растечките форми на транснационален организиран криминал, преку зајакнување на меѓународната соработка и владеењето на правото.

По потпишувањето на Конвенцијата и Протоколите, а во функција на интензивирање на процесот на ратификација, се пристапи кон сеопфатна анализа на

е на Конвенцијата со законодавството на Република

Во соработка со Центарот на Обединети Нации за меѓународна кривична превенција од Виена, во Скопје, во јуни 2003 година се одржа работна средба на тема: „Предратификациона анализа на Конвенцијата на ОН против транснационален организиран криминал со Протоколите“. Претставници од релевантни министерства, судии, јавни обвинители и меѓународни експерти ги разработија одредбите од Конвенцијата со идентификување на областите од законодавството на Република Македонија кои треба да се усогласат со одредбите од Конвенцијата и Протоколите. Како непосреден резултат на одржаната работна средба произлезе и публикацијата со наслов: „Конвенција на Обединетите Нации против транснационален организиран криминал со Протоколите“, а заклучоците и препораките содржани во оваа публикација ќе претставуваат непосреден придонес во конечното обликување на кривичното законодавство во насока на имплементација и создавање соодветна институционална структура за непосредна примена на Конвенцијата.

Имајќи во предвид дека Палермо Конвенција ја нагласува потребата од заедничка конзистентна и ефикасна правна рамка како есенцијален предуслов за ефектуирање на предвидените инструменти, во рамки на целосната трансформација на правниот систем во Република Македонија се спроведува и реформа на кривичното законодавство. Така, во рамки на реформата, во февруари 2002 година согласно одредбите на Палермо Протоколот, во Кривичниот Законик, се вовеле кривично дело во член 418-а- „Трговија со луѓе“, кој гласи:

„ (1) Лице кое преку сериозна закана или употреба на сила или други форми на присила, киднапирање, измама, наведување, или злоупотреба на сопствената моќ или злоупотреба на туѓата ранливост или за давање или примање на исплата или придобивки за да се постигне согласност на лице кое контролира друго лице кое регрутира, транспортира, пренесува, купува, продава, прикрива или прифаќа лица со цел за искористување преку проституција и други форми на сексуално искористување, присилна работа или служба, ропство или дејствија слични на ропство или отстранување на органи, ќе биде казнето со казна од најмалку 4 години.

(2) Лице кое регрутира, транспортира, пренесува, купува, продава, прикрива или прифаќа деца или малолетници со цел за експлоатација како во став 1, ќе биде казнет со затворска казна казна од најмалку 5 години.

(3) Лице кое ги организира делата спомемати во став 1 и 2, ќе бидат казнети со затворска казна од најмалку 5 години.

(4) Лице кое од друго лице одзема или уништува лична карта, пасош или друг документ за идентификација со цел за извршување на делата споменати во став 1 и 2, ќе бидат казнети со затвор од 6 месеци до 5 години.

(5) Лице кое употребува или добавува сексуални услуги на лице со знаење дека тоа лице е жртва на трговија со човечки суштества, ќе биде казнето со затвор од 6 месеци до 5 години.

(6) Доколку делото споменато во став 5 е извршено врз дете или малолетник, сторителот ќе биде казнет со затворска казна од најмалку 4 години.

Исто така во рамки на интензивните активности на експертските работни групи за измени и дополнувања на Кривичниот законик и Законот за кривична постапка, а со цел доизградување на правната рамка за поефикасна превенција и сузбивање на делата поврзани со организираниот криминал, се инкорпорирани одредбите на Палермо Конвенцијата и Протоколите и тоа во следните области:

правни лица; Конфискација на имот и меѓународна
искација на имот; Инкриминирање на криумчарење со
мигранти, Амандман за измена на член 17 од Уставот на Република Македонија, со
што ќе се овозможи примена на Специјални истражни техники согласно член 18 од
Палермо Конвенцијата насловен „Заштита на сведоци и унапредување на
меѓународната правна соработка,, .

Едновремено, паралелно со финализирање на овие законодавни активности се
завршуваат сите процедури за ратификација на Конвенцијата со Протоколите, со
што овој правно обврзувачки инструмент на Обединетите Нации, согласно Уставот
на Република Македонија ќе стане составен дел на правниот поредок и ќе
претставува значаен придонес во заложбите за превенција и сузбивање на овој вид
криминал.

Со усвојување на предложените закони ќе се придонесе и кон исполнување на
обврските во делот од Спогодбата за стабилизација и асоцијација која РМ ја
потпишањ со Европската Заедница и со земјите членки на ЕУ кои се однесуваат на
областа на правдата и внатрешните работи.

Паралелно со овие активности во 2001 година Владата на Република
Македонија донесе Одлука за формирање Национална Комисија за борба против
трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија, со примарна
надлежност да ги координира активностите на надлежните институции во превенција
и борбата со трговијата со луѓе како и следење и анализи на состојбата во оваа
област.

Комисијата усвои Национална програма за работа која содржи законодавни и
превентивни активности, активности за помош, поддршка, враќање и реинтеграција
на жртвите од трговијата со луѓе, меѓународна соработка, координација и едукација
на кадри.

Исто така треба да се подвлече дека кривичното дело “засновање ропски однос
и превоз на лица во ропски однос” (член 418), ги санкционира криминалните
активности поврзани со држењето на лица во ропски лица или нему сличен однос, за
што е предвидена казна затвор во траење од една до десет години. Исто така
инкриминирано е и превезувањето на лица во ропски однос од една во друга земја.

Воедно, кривичните дела “недозволено префрлање преку државната граница”
(член 402 став 2), “посредување при вршење проституција” (член 191), и
“подведување и овозможување полови дејствија” (член 192) со својата инкриминација
и квалификаторските облици за малолетни лица или деца се исто така посебно
осетливи кривични дела во однос на надлежностите на Министерството за внатрешни
работи. МВР на РМ презема интензивни, организирани и континуирани мерки и
активности за откривање на сторителите на овие видови на криминални активности
(криминални групи или мрежи, внатрешна структура, меѓународна поврзаност, текот
на каналите за нелагално префрлување на лица, објекти и слично).

Во текот на септември 2002 година, МВР во координација со СЕКИ-Центарот
за борна против меѓуграничниот криминал зеде учество и во регионалната
оперативна акција “Мираж” за спречување на илегалната миграција и трговија со
луѓе, во која учествуваат 10 земји членки на СЕКИ, како и 2 земји набљудувачи. Врз
основа на добиените сознанија во рамките на оваа оперативна акција како жртви на
трговија се издеференцирани поголем број странски државјанки. Поаѓајќи токму од

оритети за борба против организираните криминални и
вија со луѓе и принудна проституција, МВР особено ги
интензивира своите активности кон крајот на 2002 и почетокот на 2003 година.

Во врска оваа проблематика, МВР соработува, покрај со надлежните судски и државни органи, и со други институции на национално и меѓународно ниво. Имено, спроведени се активности и остварена е соработка со Меѓународната организација за миграции-ИОМ, со директно вклучување во процесот на враќање на жртвите на “трговијата со бело робје”, потоа со мисијата на ОБСЕ во Скопје и со невладините организации на Сојузот на жените на Македонија” како и други организации и иницијативи, заради идентификување, соодветна грижа, враќање и реинтеграција на жртвите од трговијата со луѓе, особено на ризичните (ранливи) групи како што се жените и децата. Соработката со ИОМ, која е најизразена главно се одвива преку асистирање во врска со враќање странски државјани кои се откриени при илегален влез, излез и престој во РМ, како и преку отварањето од страна на МВР на “Транзитен центар за странци” кој отпочна да функционира во март 2001 година.

Инаку, соработката меѓу Владата на РМ и ИОМ се спроведува врз основа на Меморандум за разбирање (“Службен весник на РМ бр.55” од 20.07.2001 година), каде се разработени целите за склучување на овој Меморандум, привелигите и имунитетите кои ги има оваа организација како и други прашања од значење за меѓусебната соработка. Соработката со СЕКИ-Регионалниот Центар за југоисточна Европа за сузбивање на прекуграничниот криминал, со Европската заедница, со ООН, како и соработката со полициските служби на Бугарија, Романија, Молдавија, Украина, Србија и Црна Гора за преземање заеднички мерки е на завидно ниво.

Со националната програма на РМ за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција се предвидени и активности за поодделна и координирана активност на сите субјекти надлежни за сузбивање на трговијата со луѓе на национално ниво, како и создавање услови за меѓународна соработка и координација на гонењето на сторителите на кривичните дела кои се однесуваат на оваа криминална активност. Како специфични активности на планот на меѓународната соработка се предвидени склучувањата на договори за екстрадиција, (билатерални и мултилатерални) од и во државите во кои се одвива трговијата со луѓе, потоа унапредување на соработката и комуникацијата меѓу јавните обвинителства и полициските и другите соодветни служби, размена на информации и податоци за криминалните групи и поединци од интерес за поефикасно кривично гонење. За таа цел, МВР и Министерството за финансии-царинската управа, во месец јули 2000 година склучија Меморандум за разбирање врз основа на кој е разработена соработката меѓу наведените државни органи на планот на сузбивањето на трговијата со луѓе. Исто така, во иднина ќе бидат интензивирани, надоградени и проширени мерките и активностите за идентификување на носителите, средините и каналите низ кои се одвива овој вид организиран криминал особено во соработка со СЕКИ иницијативата, ОБСЕ, ИОМ, ООН како и со невладини организации кои делуваат во овој домен. Активностите ќе бидат насочени кон порестриктивен режим на санкционирање на организаторите на илегалните преминувања, соработка на полициите и јавните обвинителства од сите земји на регионот на југоисточна Европа, поголема кампања во јавните гласила од страна на невладините организации, дефинирање на услови под кои можат да работат ноќни клубови и барови, како и

промена на постоечката законска легислатива, со која оперативната техника и посебните истражни методи за оперативни цели, како и за обезбедување материјал во доказната постапка.

Во продолжение се презентирани податоци за преземени кривичен и прекршочен прогон во врска со проституцијата и трговијата со луѓе во периодот од 1991 до 2002 година:

Законска квалификација	1991 година		1992 година		1993 година		1994 година		1995 година		1996 година	
	кр.дела / прекршок	стопрители	кр.дела / прекршок	стопрители	кр.дела / прекршок	стопрители	кр.дела / прекршок	стопрители	кр.дела / прекршок	стопрители	кр.дела / прекршок	стопрители
посредување во вршење проституција (чл.191)	4	6	2	5	1	2	3	4	7	9	9	10
подведување и овозможување полови дејствија (чл.192)	5	5	2	5	1	1	5	9	7	8	4	3
недозволено префрлување преку граница (чл.402 ст.2)	1	2	2	4	1	2	1	1	4	14	8	12
засновање ропски однос и превез. лица во ропс. однос (чл.418)	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
трговија со луѓе (чл.418-а)	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
оддавање и посредув. во проституција (чл.27 од ЗППМ)	18	20	1	1	10	11	13	14	15	15	13	34

					3	5	9	14	18	31	21	52
дела и сторители												
Вкупно прекршоци и сторители	18	20	1	1	10	11	13	14	15	15	13	34

Извор: Министерство за внатрешни работи на РМ - Сектор за аналитика и истражување

	1997 година		1998 година		1999 година		2000 година		2001 година		2002 година	
	кр.дела / прекршок	сторители	кр.дела / прекршок	сторители	кр.дела / прекршок	сторители	кр.дела / прекршок	сторители	кр.дела / прекршок	сторители	кр.дела / прекршок	сторители
Законска квалификација												
посредување во вршење проституција (чл.191)	10	11	13	21	19	40	18	42	31	32	17	19
подведување и овозможување полови дејствија (чл.192)	5	5	1	3	7	11	2	8	1	2	2	2
недозволено префрлување преку граница (чл.402 ст.2)	63	123	20	31	15	34	31	66	22	51	6	13
засновање ропски однос и превез. лица во ропс.односе (чл.418)	/	/	/	/	/	/	5	8	6	10	6	6
Трговија со луѓе	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	18	33

и посредув. во проституциј а (чл.27 од ЗППЈРМ)	15	19	20	25	8	20	16	16	20	20	36	40
Вкупно кривични дела и сторители	78	139	34	55	41	85	56	124	60	95	49	74
Вкупно прекршоци и сторители	15	19	20	25	8	20	16	16	20	20	36	40

Извор: Министерство за внатрешни работи на РМ - Сектор за аналитика и истражување

6). ПРОСТИТУЦИЈА

Проституирањето како однос на продавање на женското тело заради обљуба или друго полово дејствие со кривичниот законик на Република Македонија не е прогласено за противправно. Казнената зона е воспоставена за дејствија кои заеднички можат да се именуваат како посредување и воопшто овозможување и наведување на проституција. Имено, кривичниот законик на Република Македонија во членот 191 како кривично дело го прогласува посредувањето во вршење проституција:

- „ (1) Тој што врбува, наведува, поттикнува или намамува лица на проституција или тој што на кој и да е начин учествува во предавање на лице на друг заради вршење проституција, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (2) Тој што заради заработувачка му овозможува на друг користење на сексуални услуги, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година.
- (3) Тој што заради заработувачка со сила или со сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години..
- (4) Ако делото од ставовите 1, 2 и 3 е сторено со малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.
- (5) Ако делото од ставовите 1, 2 и 3 е сторено со дете, сторителот ќе се казни со затвор од една до пет години.
- (6) Тој што организира вршење на делата од ставовите 1 до 5, ќе се казни со затвор од една до десет години,, .

Со противправните дејствија што се состојат во врбување, наведување, поттикнување или намамување лица на проституција се настојува под кривично-правно дејствие да се подведе секое дејствие и учество во предавање на лице на друг заради вршење проституција. Освен основниот облик од ставот 1, во наредите ставови на горечитираниот член се градираните потешки и полесни облици, и тоа со

во посредувањето во вршењето проституција, мотивот за вршењето е малолетно лице и дете. Најстрого се казнува организираното вршење на делото. Според статистичките податоци добиени од Заводот за статистика на РМ заради кршење на одредби од Кривичниот законик на РМ кој се однесува на половата слобода и половиот морал, осудени се: во 1998 година 1 жена и 47 мажи; во 1999 година ни една жена и 51 маж ; во 2000 година 2 жени и 52 мажи и во 2001 година 2 жени и 50 мажи.
(За подетални информации види Прилог за правосудство од Анексот за податоците на Заводот за статистика на РМ на крајот од Извештајот)

Во оваа глава, меѓудругото, се санкционира и прикажувањето на порнографски материјали на дете (член 193), што има за цел сузбивање на прикажувањето на порнографски материјал на дете. Прикажувањето на порнографски материјал според одредбата е казниво кога таков материјал ќе му се продаде на дете, прикаже или на друг начин ќе му се направи достапен. Под порнографски материјал одредбата ги смета сликите, аудиовизуелните и другите предмети со порнографска содржина. Се казнува и злоупотребата на малолетно лице за изработка на порнографски материјал.

Во главата 19 од Кривичниот законик на Република Македонија, се санкционирани и следниве кривични дела: силување (член 186), обљуба врз немоќно лице (член 187), полов напад врз дете (член 188), обљуба со злоупотреба на положбата (189), задоволување на полови страсти пред друг (190), подведување и овозможување полови дејствија (192) и родоскрнавење (член 194).

Во член 189 од Кривичниот законик се инкриминира обљубата со злоупотреба на положбата:

- (1) Тој што со злоупотреба на својата положба ќе наведе на обљуба или друго полово дејствие лице кое спрема него се наоѓа во однос на подреденост или зависност, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.
- (2) Наставник, воспитувач, посвоител, старател, очув, лекар или друго лице кое со злоупотреба на својата положба ќе изврши обљуба или друго полово дејствие со малолетно лице постаро од 14 години кое му е доверено заради учење, воспитување, чување или нега, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Ова кривично дело е правна основа за заштита од злоупотреба на положбата на надредено лице спрема лице кое се наоѓа во положба на подреденост или зависност за да се наведе на обљуба или друго полово дејствие.

Во поглед на проституцијата распространета е и женската хетеросексуална проституција од типот на јавна и индивидуална улична проституција. Оваа проституција се одредува како проституција на ниско ниво која претходно егзистира во поголемите градови и ја носи карактеристиката на урбана проституција. Жените по правило се одаваат на проституцијата индивидуално, но скоро сите тие имаат "макроа", кои под параванот на љубовници или заштитници, настапуваат безмилосно и превземаат најголемиот дел од заработувачката.

ПОЛИТИЧКИ И ЈАВЕН ЖИВОТ

Државијџ е членки џи џреземаај сџије џоѓодни мерки за ој сџранување на дискриминациј ајџа на женијџе во џолијџичкиојџ и јавниојџ живојџ на земјџа, а џосебно се должни да џо обезбедајџ, џод еднакви услови како и на мажијџ е, џравојџо на женијџ е:

а) да џласаајџ на сџије избори и јавни референдуми и да бидајџ избирани во сџије е џела шџо се избираајџ џо џајџ на јавни избори;

б) да учесџвуваајџ во креирањџо и сџроведувањџо на владинајџа џолијџика и да заземаајџ раководни џоложби и да џи вршајџ сџије јавни функции на сџије нивоа на власџ;

в) да учесџвуваајџ во рабојџ ајџа на невладинијџе орѓанизацији и здруженијџа шџо се занимаваајџ со јавниојџ и џолијџичкиојџ живојџ во земјџа.

Маргинална партиципација на жената во сферата на одлучувањето и во јавниот живот во Република Македонија не се разликува значително од состојбата во другите држави во регионот. Притоа, потребата и трендот за поголемо вклучување на жената во политичките процеси е слична и ги има истите детерминанти и карактеристики како и во сите држави во транзиција во Централна и Источна Европа. Во оваа смисла, промените на политичкиот и социо-економскиот систем ја наметнаа потребата од унапредување на статусот на жената во новите општествени текови, пред се преку поттикнување на нејзината партиципација во сферите на одлучувањето. Несомнено, оваа незадоволителната состојба е основа за ангажманот на меѓународната заедница во рамките на Пактот за стабилност за Југоисточна Европа токму во правец на зголемување на партиципацијата на жената во сферата на одлучувањето.

Тргнувајќи од ова констатација, а имајќи предвид дека правната еднаквост меѓу половите е повеќе децениска придобивка и уставна категорија, посебен акцент се става на унапредување на реалната рамноправност меѓу половите во општеството. Во оваа смисла, партиципацијата во сферата на одлучувањето, како најкритична во однос на половата рамноправност, е клучната област за делување.

Досегашното искуство во услови на парламентарна демократија, дефинитивно, покажа дека политичкиот плурализам, сам по себе, не е во состојба да ја зголеми партиципацијата на жената во политиката, а со тоа и во високите тела на одлучувањето. Во овој контекст, секогаш треба да се има предвид дека незадоволителното учество на жената во политиката е комплексна општествена појава. Тоа е, истовремено, детерминирана од социо-економските параметри на општеството, но и од традиционалните вредности и улоги на половите. Кога социо-економските параметри имаат негативен тренд, традиционалноста на општеството, а со тоа и традиционалната улога на жената е исклучително потенцирана. Република

Сепак, иако демократијата не може инстантно да ја да во општеството, таа сигурно е единствениот еквилибриум кои овозможува вистинско унапредување на правата на жената во оваа област.

ПАРТИЦИПАЦИЈА ВО ЗАКОНОДАВНАТА ВЛАСТ

Нормативната основа преку која се изразуваат политичките права на граѓаните во Република Македонија е предвидена во членот 2 од Уставот според кој *"Суверенијететот во Република Македонија произлегува од граѓаните и им припаѓа на граѓаните, а тие ја остваруваат власта преку демократски избрани претставници, преку референдум и со други облици на непосредно изјаснување"*. Покрај ова, една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија се политичкиот плурализам и слободните, непосредни и демократски избори (член 8 став 2 алинеа 5 од Уставот на Република Македонија).

Посредното учество во вршењето на јавните работи, граѓаните на Република Македонија го остваруваат преку избор на пратеници во Собранието на Република Македонија, како и преку избор на градоначалници и членови на советите на единиците на локалната самоуправа.

Избирачкото право на граѓаните е гарантирано со член 22 од Уставот на Република Македонија, според кој *„секој граѓанин со најолнеи 18 години животи стекнува избирачко право кое е еднакво, олито и непосредно и се остварува на слободни избори со јавно гласање,*. Единственото ограничување за стекнување и остварување на избирачко право се однесува на лицата на кои им е одземена деловната способност, што има оправдување во фактот дека тие лица не можат слободно да ја изразуваат својата воља.

Член 23 од Уставот ја гарантира можноста *секој граѓанин да учествува во вршењето на јавни функции*. Овие функции ги опфаќаат функциите во власта - законодавната, извршната и судската. Ова право граѓаните можат да го користат без ограничување и во сите видови јавни функции, што значи дека секоја функција му е достапна на секој граѓанин без каква и да е дискриминација.

Од наведените уставни норми, а во согласност со фундаменталниот принцип на недискриминација, евидентно е дека жената во Република Македонија ги има сите права како и мажот за партиципација во политичкиот живот без било каква дискриминација. Сепак, легалната рамноправност не е доволна за значајна политичка артикулација на жената. Подоле посочените факти ја потврдуваат оваа констатација.

По првите парламентарни избори во 1990г. бројот на жените парламентарки беше само симболични 4 од вкупно 120 пратеници во еднодомното Собрание на Република Македонија. Бројот на жени кои добија пратенички мандат по изборите во 1994 година и 1998 година е минимално зголемен на 9 од вкупно 120 пратеници. По последните парламентарни избори одржани 2002 година од вкупно 120 пратеници 21 се жени. Ваквиот бројот на жени парламентарки е сеуште далеку од потребното ниво. Оттука, не може да се очекува детерминирачка улогата на жените во Собранието во процесот на одлучувањето.

дека основната причина за така мал број на жени
анална застапеност на изборните листи.

имено, на првите парламентарни избори одржани во 1990 година според
мнозинскиот модел од вкупно избраните 120 пратеници, 5 биле жени, додека пак на
изборите во 1994 спроведени исто така според мнозинскиот модел од вкупно
избраните 120 пратеници, само 3 биле жени. Третите по ред парламентарни избори се
одржаа во 1998 година и истите се одвиваа според мешовитиот модел, односно беа
застапени и мнозинскиот и пропорционалниот изборен модел. Податоците укажуваат
дека на овие избори според мнозинскиот модел, од предложените 614 кандидати само
53 биле жени, додека на пропорционалните листи на политичките партии состојбата е
нешто подобра, од предложените 595 кандидати 99 биле жени.

Од горенаведеното може да се заклучи дека најголем број на жени се
кандидирани на пропорционалните листи на партиите. Според теоријата и искуствата
во другите парламентарни демократии еден од предусловите од зголемувањето на
бројот на жени во законодавниот дом е прилагодување на изборната легислатива во
полза на пропорционалниот изборен модел. Мнозинскиот изборен систем, не само во
Македонија, туку и во други држави не се покажа како ефикасен во однос на
претставувањето на жената во законодавната власт. Компаративно,
пропорционалниот изборен модел е поефикасен во однос на креирањето на
пропорционалните листи на политичките партии од аспект на половата
рамноправност. Сепак, изборот на изборниот модел го детерминираат повеќе
фактори кои не можат да се занемарат, а потребата од рамноправна полова
презентација е само еден аспект.

Во оваа смисла податоците укажуваат дека на мнозинските листи бројот на
кандидатите-жени е помал, пред се заради традиционалниот став дека кандидатот-
маж има поголеми шанси да победи. Од друга страна, на пропорционалните листи
имаме феномен на предлагање на поголем број на жени-кандидати, но само
маргинален број од нив е поставен на повиоките места на партиските листи. Значи
повеќе од јасен е фактот дека комбинираниот изборен модел, со мнозински и
пропорционален начин на избирање, а особено чистиот пропорционален изборен
модел, оди во прилог на зголемувањето на бројот на жените на партиските изборни
листи (особено на пропорционалните). Но, како што беше истакнато погоре,
системот сам по себе не може апстрактно да биде ефикасен, ако недостасува активна
политика од страна на самите партии во однос на половата рамноправност.

Во насока на подобрување на положбата на жената во оваа сфера со измените
на изборната регулатива направени во текот на 2002 година, покрај тоа што се вовеле
чистиот пропорционален изборен систем, согласно кој предлагањето на кандидати за
избор на пратеници се врши со поднесување на листа на кандидати, според кои беа
спроведени последните парламентарни избори во текот на истата година, исто така во
член 37 од Законот за избор на пратеници во Собранието на Република Македонија се
предвиде законска обврска во предложените листи на кандидати секој пол да биде
застапен со најмалку 30%.

Во функција на унапредување на еднаквоста меѓу половите во оваа сфера
треба да се истакне потребата од формирање на посебна собраниска Комисија за
полова рамноправност, која би била составена од пратеници и експерти. На овој
начин, на парламентарно ниво би се институционализирано прашањето за

логата на оваа комисија би била да ги анализира
ја од аспект на половата рамноправност и да влијае врз
нивната содржина во оваа смисла. Овој предлог е дел од Националната програма за
акција.

ПАРТИЦИПАЦИЈА ВО ИЗВРШНА ВЛАСТ И ДРЖАВНА УПРАВА

Состојбата во извршната власт има, исто така, исклучително лош тренд. Бројот на жени членови на владиниот кабинет, во сите досегашни влади, никогаш не ја надминала бројката од 3 жени од вкупно 20 или 27 членови на кабинетот. Во составот на актуелниот коалиционен Владин кабинет од вкупно 18 министри има само 2 жени, едната заменик - Претседател на Влада, а другата министерка.

Земајќи предвид дека, компаративно гледано, жените во Република Македонија се солидно образувани, тие се мнозинство од работната сила во државната администрација.

Според податоците на Агенцијата за државни службеници (Централен Регистар) кои сеуште се систематизираат, од вкупниот број државни службеници (без да се земат предвид вработените во Собранието на РМ, Министерството за внатрешни работи, Министерството за економија и некои основни судови низ Републиката) кој изнесува 7.500, државни службеници-жени се 3.834. Од вкупниот број на раководни државни службеници кој изнесува 1014, раководни државни службеници жени се 447 или 44%.

Од досегашните собрани податоци на Агенцијата за државни службеници на Република Македонија произлегува дека бројот на жените на раководните места е во сооднос со бројот на мажите на раководни места. Меѓутоа, од податоците не може да се види каков е тој однос во институциите на државната администрација поодделно, како и распоредот на жените на раководни места на различни скалила во државната администрација кои носат (или не) позиција на моќ. Ова е јасен показател дека, иако, жените сочинуваат повеќе од половина на институциите што значат моќ во општеството, тие работат на пониско рангирани работни места и претежно имаат статус на извршители, а многу е мал бројот на жените на одлучувачки функции.

Според податоците добиени од Владата на Република Македонија во Генералниот Секретаријат како стручна служба на Владата на Република Македонија вработени се вкупно 107 државни службеници од кои 70 се жени. Од нив, раководни државни службеници-жени се 32. Воедно, во органите на државната управа (министерства, самостојни органи на државната управа, управни одрганизации) има 8 функционери - жени именувани од Владата на Република Македонија.

Според податоците добиени од Собранието на Република Македонија од вкупниот број на вработени државни службеници, државни службеници жени се 113, од кои 32 се жени раководни државни службеници.

Во оваа прилика ќе бидат презентирани и податоци од извршената анализа на структурата на вработените во Министерството за внатрешни работи при што се добиени следните податоци:

- **Во 1998 година** во вкупниот број на вработени во Министерството за внатрешни работи, жените се застапени со 15,06%.

застапеност на жените во полиција, односно на штвото за кои е предвидено носење на униформа, така што нивното процентуално учество во однос на вкупниот број на вработени во МВР изнесува 2,6%, односно 17,2% од вкупниот број на жени вработени во МВР во текот на 1998 година.

Наспроти наведената состојба во полицијата, жените се повеќе застапени во други организациони единици на Министерството, односно 12,47% од вкупниот број на вработени во МВР или 82,8% од вкупниот број на жени во МВР.

- **Во 1999 година** евидентен е благ пораст на жените вработени во МВР со тоа што нивната застапеност изнесува 16,32%. На работни места во полиција процентот на жените изнесувал 2,62% од вкупниот број на вработени во МВР, односно 16,04% од вкупниот број на жени во Министерството.

И во оваа 1999 година, жените се далеку повеќе застапени на работни места во други организациони единици во Министерството со 13,7% од вкупниот број на вработени во МВР, односно 83,95% од вкупниот број на жени вработени во МВР.

- **Во 2000 година** од вкупниот број на вработени во МВР жените се застапени со 16,61%. Од вкупниот број на вработени во МВР во полиција биле застапени 3,2% жени, односно 19,31% од вкупниот број на жени вработени во Министерството.

Далеку поголем е бројот на жените вработени на работни места надвор од полиција и нивниот број во 2000 година изнесувал 13,4% од вкупниот број на вработени во МВР односно 80,68% од вкупниот број на жени во МВР.

- Во споредба со претходните години, **во 2001 година** се забележува намалување на бројот на жените во МВР, така што во вкупниот број на вработени во МВР, жените се застапени со 15,76%.

На работни места во полиција бројот на жените во 2001 година изнесувал 3,54% од вкупниот број на вработени во МВР, односно 22,46% од вкупниот број на жени вработени во МВР, додека во другите организациони единици 12,22% од вкупниот број на вработени во МВР, односно 77,53% од вкупниот број на жени во Министерството.

- **Во 2002 година** жените се застапени со 15,91% од вкупниот број на вработени во МВР. Во полицијата биле 4,1% од вкупниот број на жени вработени во МВР, односно 25,7% од вкупниот број на вработени жени во МВР. На работните места надвор од полиција нивниот број изнесувал 11,81% од вкупниот број на вработени односно 74,27% од вкупниот број на жени во МВР.

Според сегашната состојба во Министерството за внатрешни работи само 40 жени се наоѓаат на раководни места како во цивилниот така и во униформираните дел, кои даваат голем придонес во креирањето на реформата на полицијата и активно учествуваат во зголемувањето на авторитетот на Министерството за внатрешни работи во целина.

Со цел да се подобри оваа состојба, Владата во рамките на Националниот план за акција ги предвиди следните приоритетни активности на кои сеуште се работи за да се исполнат:

рамнојравноста како приоритет во Владината

- утврдување комплетна статистичка слика на состојбата од аспект на полова застапеност;
- периодично информирање за подобрена или влошена меѓуполова рамнојежа во сферата на политиката;
- обука и тренинг на владиниот персонал за водење политика на полова еднаквост;
- обезбедување домашни и меѓународни средства за поддршка на проекти насочени кон институционално и содржинско јакнење на националната машинерија за полова еднаквост;
- воведување пракса на мониторинг на владините активности;
- водење политика на полова рамнојежа при номинирањето кандидати во шелата на ООН, Советот на Европа и ДМО;
- обезбедување полова рамнојравност во вршењето амбасадорски и други функции во странство;

Истовремено за подобрување на статусот на жената во оваа област, меѓу другото, предвидено е:

- ангажирање на министер без портфел во оваа проблематика;
- нормативно прецизирање на стипендиите, функциите, структурата и релациите со владиниот и невладиниот сектор на Националниот Комитет за полова рамнојравност како постојано тело;
- обезбедување полова избалансираност на министерските функции и функционерите кои се именувани од Владата;
- промовирање на систем на регрутирање на државните службеници според знаење, стручност и способност;
- поддршка и истражувања за ефектите од полова (не)рамнојежа врз процесот на политичкото одлучување;

Конкретни статистички податоци за парламентарните избори во 2002 година се прикажани во Анексот за статистички податоци поместен на крајот од Извештајот.

ПАРТИЦИПАЦИЈА ВО ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА

Многу често преовладува мислењето дека локалната самоуправа е првото и вистинско, ниво кое овозможува полесно вклучување на жената во сферата на одлучувањето. Искуствата од многу западноевропски земји покажуваат дека истакнати политичари-жени првите чекори во политиката и влегувањето во власта ги имат направено токму на локално ниво. Несомнено, од аспект на потребата за баланс меѓу социо-биолошките функции на жената и нејзиното вклучување во сферата на политиката, за жената поприфатлив е нејзин политички ангажман во локалната самоуправа. Основни причини за тоа се блискоста до местото на живеење, помала отсуственост од домот, како и поголема можност за успешен ангажман заради добро познавање на прашањата од локален интерес. Покрај овие постулати, сепак

ирањето на изборните листи е сеуште пресудна во квата политика во Република Македонија, дури и на локално ниво, е сеуште јасно детерминирана со традиционалните ставови за улогата на полвите.

Во оваа смисла треба да се истакне дека на третите по ред одржани локалните избори се гласаше за партиски листи, а не за кандидати, и се претпоставуваше дека тој факт позитивно ќе влијае врз зголемувањето на бројот на жените на кандидатските листи. Исто така се претпоставуваше дека жените ќе бидат на повисоките места на листата. Во таа насока, Сојузот на организациите на жените на Македонија за време на локалните избори организираше кампања под мотото 51%, но, за жал, кампањата не го детерминираше значајно ставот на политичките партии. Тоа е уште еден доказ дека услов за добивање на високи позиции во политичките тела на одлучување во државата, е сепак доброто позиционирање на жените во рамките на политичките партии.

Во согласност со актуелната територијална поделба во Република Македонија функционираат 123 општини за разлика од 34 до 1995-та година. Зголемувањето на бројот на општините, сепак не резултираше во промена на половата структура на избраните градоначалници на новите општини. Следствено, и по вторите локални избори, ни една жена не беше избрана на функцијата градоначалник. Исто така, треба да се истакне дека бројот на советници-жени во општинските совети значително е помал од бројот на нивните машки колеги. Така според резултатите од првите одржани локални избори во Република Македонија во 1990 година, од вкупно 70 избрани одборници во Собранието на Градската заедница на Скопје, само 4 беа жени, а од вкупно 1510 избрани одборници во Собранијата на општините, само 74 беа жени. На следните парламентарни избори одржани во 1996 година, помеѓу вкупно избраните 124 градоначалници, немаше ниту една жена, а што се однесува до состојбите во советите на општините во вкупниот број од 1884 советници само 102 беа жени. Последните локални избори се одржаа во 2000 година. На овие избори беа избрани 3 жени, од вкупно 123 избрани градоначалници, а за советници во општинските собранија беа избрани 161 жена од вкупно 1906 избрани советници.

Како и за парламентарните, така и за локалните избори од фундаментално значење е зголемување на бројот на жените на партиските листи, а кај пропорционалниот модел и нивно поставување на повисоките места.

Во оваа насока, во 2000-та година, во која се одржаа третите локални избори во Република Македонија, Одделението за рамноправност на половите при Министерството за труд и социјална политика, организациите на жените, како и форумите на жените во политичките партии преземаа повеќе активности за зголемување на бројот на жените во сферата на одлучувањето, во оваа прилика, на локално ниво. Како иницијатива на Работната група за полова рамноправност во рамките на Пактот за стабилност, а во согласност со мотото на оваа работна група, во Република Македонија се формира 5Женско лоби, како широк форум кој ќе ги обединува жените во реализација на замислените проекти за унапредување на нивната положба со посебен акцент на лобирањето во рамките на политичките партии за реална имплементација на политиката на полова рамноправност при креирањето на кандидатските листи за есенските локални избори. Истовремено се преземаа повеќе активност насочени кон менувањето на традиционалните ставови за

овите, како и поведување соодветни иницијативи за
ја во легислативата кои имаат ограничувачко влијание
за зголемување на бројот на жените во политиката.

Конкретни статистички податоци за локалните избори во 2000 година се прикажани во Анексот за статистички податоци поместен на крајот од Извештајот.

ПОЛИТИЧКИТЕ ПАРТИИ И ПОЛОВАТА РАМНОПРАВНОСТ

Во изборните програми и платформи на политичките партии во Македонија целосно е вграден уставниот принцип на недискриминација. Сепак, евидентно е дека еднаквоста меѓу половите е на пониско ниво во приоритетите на политичките партии. Иако, во политичките програми, партиите се залагаат за подобрување на статусот на жената во општеството, тоа сеуште е само декларативно, имајќи ги предвид веќе наведените факти за парламентарните и локалните избори. Повеќе од јасно е дека без поголема партиципација на жената во сферата на одлучувањето не може да се очекува подобрување на нејзиниот општествен статус. Во оваа смисла политичките партии ја имаат примарната улога во промовирањето на жената во политиката.

Кандидирањето повеќе жени на кандидатските листи во голема мера зависи од позициите на женските членови во телата на партиите кои сеуште се во мал број. За жал, политичките партии во Република Македонија не применуваат мерки на афирмативна акција во однос на кандидирањето на жените и сеуште, не се спремни за прифаќање на квоти за подобрување на учеството на жените во нивните тела на одлучување.

Во последните години, во рамките на политичките партии функционираат женски форуми, кои се израз на тенденцијата на женските членови во политичките партии за артикулирање на нивните барања и нивните интереси. Сепак, споменатите форуми немаат одлучувачко влијание врз политиката на полова рамноправност во политичките партии. Повеќе од јасно е дека, без активен однос на партиите кон промовирање на половата рамноправност, како еден од фундаменталните демократски принципи, половата еднаквост ќе остане само една зацртана точка во партиските програми и платформи. Една активна политика на партиските тела, заедно со добро организирана активност на женското членство на политичките партии ќе придонесе кон зголемувањето на бројот на жените во сферата на одлучувањето, а со тоа ќе се создадат услови за унапредување на статусот на жената во општеството.

Националниот План за Акција ги предвидува следните активности на политичките партии за подобрување на позицијата на жените во одлучувачките тела од кои досега само една беше исполнета:

- иницирање на рамноправноста на половите како приоритетна програмска цел;
- вклучување на се повеќе жени во највисоките партиски органи;
- демократизација на процесот на кандидирање (наместо партион-модел на номинирање) монолизирани од партиски членови, промовирање ил.н. бирократски модел, во кој членството има активна улога;

зо кандидирањет̄о (исполнет̄а);
на партиискиите конвенции од церемонијална

- во примарно изборни,
- кандидирање повеќе жени на униминалниот избор како и на погорните
места на пропорционалниот избор;
- постојат и негување на женските лидерство;

Од информациите добиени од политичките партии, како и од Националниот проект „Жените можат да го направат тоа II“, спроведен во 2001-2002 година ги поместуваме следните податоци за женското организирање во политичките партии:

1. Социјалистичка партија на Македонија - СПМ:
има 30% жени во партиското членство и „Секција на жени“, како облик на женско организирање на национално ниво и во поголемите општински организации;
2. Либерална партија - ЛП:
има 46,2% жени во партиското членство и „ЛИПАЖ“, како облик на женско организирање на национално и локално ниво, со посебна организациона мрежа и правна рамка;
3. Партија за Демократски Просперитет - ПДП:
нема полова статистика иако има женски тела во две општински партиски организации;
4. ВМРО - ДПМНЕ нема доставено податоци за бројот и обликот на женското организирање во партијата;
5. ВМРО Македонска:
има 53,3% жени во партиското членство и „Женска Група“, како облик на женско организирање;
6. Либерално-Демократска партија - ЛДП:
има 34,5% жени во партиското членство и „Форум на жени“, како облик на женско организирање;
7. Демократска Партија на Албанците - ДПА:
нема полова статистика иако има формирано една женска организација на локално ниво;
8. Демократска Алијанса на Албанците во Македонија - ДААМ:
има 20% жени во партиското членство и „Форум на Жени“, како облик на женско организирање;
9. Социјалдемократски Сојуз на Македонија - СДСМ:
има 38% жени во партиското членство и Клубови на жени како облик на женско организирање;
10. Обединета Партија на Ромите од Македонија - ОПРМ:
има 15% жени во извршните тела на партијата.

Воедно, за да се подвлече позитивниот исчекор што е направен од 1990 до 2002 година во врска со изборот на пратеници жени во Собранието на РМ како резултат на женското организирање, ангажирање и лобирање го презентираме следниот преглед според полова структура на избрани пратеници на Парламентарните избори во 1990, 1994, 1998 и 2002 година:

	1990	1994	1998	2002
Избрани жени:	5 (4,2%)	3 (2,5%)	9 (7,5%)	21 (17,5%)
Избрани мажи:	115 (95,8%)	117 (97,5%)	111 (92,5%)	99 (82,5%)

На Парламентарните избори во 2002 година од 120 избрани пратеници, 21 е жена пратеник, од кои 16 се од Коалицијата „За Македонија,,“, 4 од ВМРО-ДПМНЕ и 1 од партијата Демократска Унија за Интеграција - првата жена Албанка.

ПАРТИЦИПАЦИЈА ВО СУДСКА ВЛАСТ И ПОВРЗАНИТЕ СО НЕА ЈАВНИ СЛУЖБИ

Во судската власт карактеристичен е маргиналниот број на жени во повисоките инстанци, додека во пониските жените се сосема рамноправно застапени.

Во РМ функционираат три апелациони судови. Апелациониот суд во Скопје има претседател- жена.

Судии во судовите во Република Македонија по пол - 2001 година

Судови	Вкупно судии	Жени-судии
Врховен суд на Р.М.	25	6
Апелациони судови (3)	88	38
Основни судови (27)	656	325

Број на избрани судии според полот, по години (1996-2001)

	<i>ВКУПНО</i>	<i>мажи</i>	<i>жени</i>	<i>% на жени</i>
1996	587	293	294	50.08%
1997	656	330	326	49.69%
1998	631	310	321	50.87%
1999	656	330	326	49.69%
2000	647	322	325	50.23%
2001	631	304	327	51.82%
2002	642	304	338	52.64%

Број на судии поротници според полот, по години (1996-2001)

	<i>ВКУПНО</i>	<i>мажи</i>	<i>жени</i>	<i>% на жени</i>
1996	2334	1552	782	33.5%
1997	2521	1718	803	31.8%
1998	2548	1667	881	34.57%
1999	2413	1555	858	35.55%

	1350	1025	43.15%
	1305	1124	46.27%
2002	2401	1136	47.31%

Јавни обвинители во Јавните обвинителства во Република Македонија по пол

Јавни обвинителства	вкупно		жени			
	ЈО	заменици	ЈО	заменици		
ЈО на РМ						
1999	1	10	-	1		
2000	1	9	-	1		
2001	1	10	-	2		
2002	1	9	-	2		
2003	1	10	-	3		
Виши ЈО (вкупно 3)						
1999	1	14	1	5		
2000	1	13	1	5		
2001	-	12	-	5		
2002	-	12	-	5		
2003	1	14		6		
Основни ЈО(27)						
1999	23	122	3	48		
2000	25	150	4	63		
2001	25	150	4	64		
2002	25	146	4	63		
2003	23	161	5	79		

Избрани јавни обвинители според пол, по години (1999-2003)

	<i>ВКУПНО</i>	<i>жени</i>		
--	---------------	-------------	--	--

		4		
		4		
2001	25	4		
2002	25	4		
2003	24	5		

Избрани заменици јавни обвинители според полот, по години (1999-2003)

	ВКУПНО	жени		
1999	148	58		
2000	151	62		
2001	151	65		
2002	147	63		
2003	162	79		

Интересени се податоците во **адвокатската професија**. Иако, повеќе од половина адвокатски- приправници се жени, значително помал број од нив трајно се занимава со адвокатура.

Адвокати	2000	2001	2002	Приправници: 2001	2002
Вкупно	1116	1250	1238	Вкупно:	160 163
Жени-адвокати	333	395	385	Жени:	110 94

Позитивен тренд се забележува во поглед на застапеноста на жените во нотарската професија, каде од вкупно 123 именувани нотари, 68 се жени.

Состојбата во Уставниот суд го следи истиот тренд присутен во повиоските инстанции на судството. Во претходниот состав на Уставниот Суд 1994-2003 од 9 уставни судии само една била жена. Согласно последниот избор за судии на Уставниот суд на Република Македонија извршен во мај 2003 година од 9 судии, од кои во моментот на пишувањето на овој Извештај само 7 места се пополнети, има две судии-жени. Состојбата е поразлична во стручната служба на Уставниот Суд каде од 8 државни советници - стручни соработници, 6 се жени.

НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Слободата на здружување ја гарантира член 20 од Уставот на Република Македонија според кој: "На граѓаниите им се гарантира слободата на здружување заради осигурување и заштитата на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и уверувања. Граѓаниите можат слободно да основаат здруженија на граѓани и политички партии, да пристапуваат кон нив и од нив да отстапуваат. Програмите и дејствувањето на здруженијата и политичките партии не можат да бидат насочени кон насилно уривање на уставниот поредок на

викнување или повикување на воена агресија или
расна или верска омраза или непријателствос. Забранети
се воени или полувоени оруженија што не им припаѓаат на вооружените сили на
Република Македонија". Слободата на здружување беше понатаму уредена со
Законот за здружување на граѓани и фондации во 1998 година.

Во рамките на Националниот план за акција се предвидени следните
активности на невладините организации:

- водење перманент на кампања во медиумите за рушење на стереотипите;
- организирана поддршка на женските кандидати и охрабрување на жените
да гласаат за жени;
- менување на машките политички речник (министерка, а не министер на пример);
- постојан притисок како инт ересна група за менување на нерамноправност а
во политиката;
- организирање домашни и меѓународни семинари, ворк-шопови и
отворени трибини за подобрување од вклучување на жените во политиката;
- макротрна работа за надминување на личните женски блокади (предрасуди)
за соодветната позиција како политички субјект;
- стимулирање дијалог меѓу женските невладини организации, женските
партиски форуми, жените пратенички, жените министерки,
Националниот Комитет и Одделението, заради рушење на последниот
машки, македонски басион - политиката;

Владата на РМ тесно и континуирано соработува со: НВОи, политички партии
и меѓународни организации и институции во земјата на имплементација на
Националниот Акционен План и преземените активности.

Сосема спротивно од горе посочената партиципација на жената во политиката
и најверојатно како резултат на таквата маргинална улога, женскиот невладини
сектор во Република Македонија е особено развиен.

Во Република Македонија, функционираат два вида женски-невладини
организации, организации од типот бчадорѓ, кои имаат широко членство и поголем
број ограноци поврзани со централната организација, и вториот вид, организации кои
работат на помали и конкретни проекти, кои немаат широко членство и тендираат
кон нивно професионализирање.

Во првиот тип на организации спаѓаат Сојузот на организациите на жените на
Македонија (СОЖМ) и Организацијата на организации на жените во Македонија
(ОЖМ).

1. УНИЈА НА ЖЕНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:

ганизации на Република Македонија (УЖОМ), како невладино, непартиско и непрофитно женско здружение, е основано во Прбиштип во октомври 1994. Основачите беа 13 локални независни женски организации. УЖОМ броеше скромни 13 локални организации- основачи, додека денес брои 64 автономни организации во мрежата.

УЖОМ е мултиетничка женска мрежа со 64 независни автономни организации од Република Македонија. Разновидното членство овозможува размена на различни искуства и исполнување на разновидни потреби. Секоја женска организација е создадена според потребите на целната група и тие го иницираа создавањето на женски организации во руралните средини, меѓу универзитетскиот кадар, жени ветерани, деловни жени и млади девојки и жени од Женскиот центар и од Женските студии. Подоцна, сите овие иницијативи се трансформираа во автономни женски организации со посебни потреби и цели.

УЖОМ претставува механизам за поврзување на женските организации со заеднички цели и идеи. Визијата на УЖОМ е еднаквост меѓу половите, загарантирани човекови права, елиминација на дискриминацијата на жените во општеството и семејството.

Мисијата на УЖОМ ја вклучува и поддршката за жените како единки, како и на локалните женски организации; развој на женското учество во јавниот живот и развој на проекти; создавање на нови општествени односи, соработка и взаемна поддршка; заштита и помоција на женските права, борба против насилството, злоупотребата и трговијата со жени, за еднакви можности и за женското учество во сите сфери на општеството; охрабрување на толеранцијата, дијалогот, промовирање и заштита на мир во регионот, поголемо учество на жените во Владата и донесување на одлуки, подобрување на социо-економската позиција на жените и развој на претприемаштвото.

УЖОМ работи преку 7 различни регионални центри, 4 тематски сектори и извршна канцеларија која овозможува услуги и дава информации на локалните и регионалните центри. Поголемиот дел од работата се изведува на национално и регионално ниво.

Организациската структура се разликува, но сепак има соработка и координација меѓу регионите и меѓу членките на регионално ниво. Неформалните средби често се одржуваат со цел да се поделат потребите и проблемите и за зајакнување на помалите организации.

Обновувањето на довербата беше една од најважните задачи за организацијата во изминатиот период, како и активностите во врска со еден од најважните политички настани во септември 2002, парламентарните избори. Членките на УЖОМ се активираа да помогнат за мирното и демократско одржување на овие избори. Тие спроведоа многу активности во големите градови и малите населби со цел, мотивирање и стимулирање на гласачите, особено на жените, да учествуваат во процесот на гласање; да ги информираат и едуцираат за гласачките права; и конечно да ги набљудуваат изборите со цел да се овозможи нивна коректност. Истовремено, мониторингот имаше за цел проценка на женското учество во изборниот процес.

Резултатот на доброволната работа на членовите е видлив во сите области. Во Македонија женското движење е широко распространето и прифатено, тоа стана мошне влијателно, и е еднаков партнер по авторитет, кој се стекнува со признание и

меѓународни организации. Сето тоа претставува заслуга на македонските банки, Србинки, Турчинки, Ромки, Влаинки, Русинки, жени на различна возраст, од различно социјален статус, религија, политичка припадност.

Со цел да се работи поуспешно, се формираат регионални координативни тела. Ефикасноста на мрежата е поврзана со нивото на независност на организациите кои ја сочинуваат мрежата на УЖОМ. Имено, независноста на секоја НВО членка на УЖОМ се почитува. Исто така, сите тие стануваат поцврсто независни, што е еден од најваните фактори во одржувањето на мрежната структура и соработката со другите мрежи.

Најзначајните активности на СОЖМ се поместени во Анексот на крајот од Извештајот.

2. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ НА ЖЕНИТЕ НА МАКЕДОНИЈА

Организацијата на организациите на жените на Македонија е првата невладина непартиска и непрофитна организација со статус на здружение на граѓани во Република Македонија. Регистрирана е во 1990 година со појавата на политичкиот плурализам, демократијата и идејата за градење цивилно општество во самостојна Република Македонија. Нејзина основна ориентација е да ги организира жените во земјата за постигнување целосна рамноправност на жената во сите сфери на општествениот живот, без оглед на националната, етничката или социо-економската положба и статус. Организацијата со одлука на нејзините основачи и во својот Статут се легитимира како правен наследник на долгогодишната единствена организација на жените во Македонија во поранешниот период, почнувајќи од Антифашистичкиот фронт на жените формиран во 1944 година како мировна и прогресивна женска организација.

ООЖМ, како што е нејзиниот скратен назив, иницира изработка на нов закон за здруженија на граѓани и фондации согласно со регулативата на непрофитното граѓанско здружување во САД и Западна Европа и во соработка со Македонскиот центар за меѓународна соработка, домашни и странски експерти и со Министерството за правда придонесе таков закон да се донесе. Согласно тој закон беше пререгистрирана во 1999 година. ООЖМ функционира како масовно здружение на жените по две линии: со директно зачленување на граѓанки и граѓани и како национална мрежа на 65 општински и други локални здруженија на жени и на други специјализирани здруженија што работат на проблематика што ја интересира денешната жена. Во ООЖМ по двете основи членуваат околу 65.000 лица.

Седиштето на ООЖМ се наоѓа на ул. Васил Ѓоргов бр. 39 барака 7 во Скопје. Со неа раководи Собрание како највисоко тело, а извршно оперативните работи ги врши Претседателство со 19 членови од нејзиниот состав, плус по еден претставник од локалните здруженија. Претседател на организацијата е Мирјана Димовска, уредник во Македонската Телевизија, по струка дипломиран правник. Потпретседател е Милка Такева Григоријевиќ, политиколог во пензија, доајен на женското организирање во Македонија. За работа врз конкретна проблематика и проекти се задолжени посебни тимови за: *Законски и љавни љрашања; Здравсџво и*

Активностите на ООЖМ не се финансирани од постојани донатори туку се финансира од работа на проекти поддржани од домашни и странски донатори. Во изминатите години буџетската поддршка беше инцидентна и симболична. Во својата ориентација репер за ООЖМ се волонтерската работа, реалните потреби на жената во Република Македонија и примената на Европската опција и највисоките вредности на западното цивилно општество. Претставнички на организацијата имаат учествувало на меѓународни и регионални конференции поврзани со женските прашања, нејзини членки имаат посетувано семинари надвор од Македонија кога тоа го дозволувале финансиските можности. ООЖМ активностите ги води преку семинари, тркалезни маси, работилници, кампањи и лобирање, а е единствена по својата издавачка дејност. Така во последните 5 - 6 години ги има издадено следните книги: Положбата на жената во современите општествени текови; Жената и политиката; Дебата за толеранцијата; Интернетички дијалог од перспектива на жените; Семејно право (на македонски и на албански јазик, со Форумот на жените на Република Албанија); Стоп на трговијата со жени (подготвена за печатење). Во 2002 година ООЖМ почна да издава свој месечник со назив -Информатор, во кој се објавуваа текстови од жените од сите нејзини организации членки.

Најзначајните активности на ООЖМ се поместени во Анексот на крајот од Извештајот.

3. Женскиот невладин сектор во Република Македонија функционира и врз етничка основа. Женските организации организирани на етничка основа интензивно соработуваат меѓу себе, особено во организирањето семинари и обуки.

Сојузот на Жената Албанка во Македонија, има 11 ограноци во неколку гардови во државата. Главна цел е еманципацијата на жената Албанка, кампања за опфат на жените во образовниот систем и здравствената обука на руралната жена.

Во Република Македонија функционираат и организации на ромските жени, као што се: Ромска организација на жените во Република Македонија, Здружение Есма, и Даја од Куманово, а постојат и организации на жените од другите припадници на заедниците: "Здружение на жени Влаинки", Здружение на жени Србинки во Република Македонија и Друштвото на пријателство на турската жена во Македонија.

Во земјата функционираат и женски организации кои работат на истражувачки проекти посветени на проблеми значајни за половата еднаквост: Хуманитарната асоцијација за еманципација, солидарност и еднаквост на жените (ХА-ЕСЕ) и Урбана и медиумска акција на Македонија (УМАМ). Првата организација се бави со активности и истражувања во однос на законската рамка за статусот на жената, дискриминација на жената при вработување, проекти од здравството и насилството врз жената; Втората организација УМАМ, ја истражува појавата на жената во медиумите и јавните настапи.

Секако како интересни проекти на женска доброволна активност треба да се истакне и СОС телефонот за жени жртви на насилство и дискриминација.

активно работи Македонското здружение на жени во полиција кое е формирано во февруари 2002 година согласно Законот за здружение на граѓани и фондации (“Службен весник на РМ бр.31” од 02.07.1998 година) како независно, невладино и непартиско здружение на граѓани. Неговите членови ги остваруваат своите заеднички општествени, економски, научни, стручни, технички, образовни, хуманитарни и културни интереси.

Членови на Македонско здружение на жени полицајки се и можат да бидат жени вработени во Министерството за внатрешни работи кои извршуваат работни задачи со посебни должности и овластувања и работни задачи чиј стаж на осигурување се смета во зголемено траење, кои на Здружението ќе му пристапат на доброволна основа, како и мажи вработени во МВР на исти работни задачи.

Здружението за своја цел го има развојот и унапредувањето на женските права на МВР на РМ, подобрување и унапредување на положбата на жените во професионалната структура на Министерството, учество и помош при остварување на стручното оспособување, преквалификација, обука и тренинг на жените во Министерството, изработка, координација и учество во проекти за превенција и борба против емоционалното и физичкото злоупотребување на жени (семејно насилство), сексуална злоупотреба на жени и деца, наркоманија, проституција, трговија со жени и деца и други видови на организиран криминал, како и проект од другите дејности на Министерството, давање на стручна помош на државни органи, организации и невладини здруженија чии дејности се сродни со дејностите на МВР, претходно наведени, учество во проекти на невладини здруженија кои работат на полето на женските права, вклучување во Европската мрежа на жени во полиција и во Меѓународната асоцијација на жени во полиција, како и други цели и задачи кои придонесуваат за остварување на општествените, економските, социјалните, хуманитарните интереси на жената.

За остварување на целите за кое е формирано МЗЖП, членовите започнаа активности преку изготвување на проекти, од кои досега се реализирани следните: обука за институционален развој и организациско јакнење за раководење со здруженија, првична техничка опременост со компјутер и принтер, “улични деца” и во фаза на подготовки е проект за половната рамноправност и застапеност на жените во професионалната структура во Министерството.

5. Во контекст на сето погоре споменато, неопходно е да се потцрта особено Иницијативата на **Работната група за еднаквост меѓу половите** започната за време на Првата конференција за формирање на Пактот за Стабилност на Југоисточна Европа, во Сараево 1999, која имаше позитивно влијание на реализацијата на приоритетите на Националниот акционен план за Родова еднаквост, особено во реализацијата на приоритетите на Националниот план - стратегија за жените во државната управа и донесувањето на одлуки. Иницијативата на Работната група за еднаквост меѓу половите (РГЕП) имаше силен одзив во Република Македонија: се формира Македонско женско лоби (МЖЛ), коалиција на жени од различни структури: Влада, Собрание, Локална самоуправа, НВО, политички партии, медиуми и жени експерти од различни области и се регистрира Канцеларија на Македонското Женско Лоби како домашна невладина организација. Жените од различни средини и

ки и политички) се согласија да работат заедно за

македонското женско лоби, промовирано на 1 март, 2000 година е отворена структура со Работна група како координативно тело. Лобито функционира како група за притисок врз институциите, јавноста и медиумите со две главни цели: (1) Поголема застапеност на жените во политиката и јавниот живот, особено на позиции за донесување на одлуки и креирање на политика; (2) Подобрување на законодавството и негова имплементација во обезбедување на женските права.

Резултатите на МЖЛ во изминативе две години од формирањето, каде раководител на одделението за промовирање на половата еднаквост во Министерството за труд и социјална политика, е една од трите фокалните личности за Република Македонија определени од Работната група за еднаквост меѓу половите на Пактот за стабилност за ЈИЕ, може да се сумаризира како подолу:

а) повеќе жени во локалната самоуправа

На листата на општинските совети се избрани 161 жена (8,5%), што сочинува пораст од 50% во споредба со претходните 105 жени (5,5%). Беа избрани три жени градоначалници, во споредба со 1 преходно. Една од градоначалничките е во една од Скопските населби, додека другите две се во рурални населби. Две градоначалнички се Македонки (од опозициските партии), а една е Албанка (од партијата на власт).

б) Подигање на свеста на жените за политичко и јавно учество

За време на предизборните активности организирани од МЖЛ или од нивните членки (НВО или политички партии), се поголем број на жени се заинтересирани да пристапат во некоја политичка партија, да се кандидираат или да ја поддржат кандидатурата на некоја жена.

в) Подигање на свеста за гласачките права кај жените гласачи во руралните подрачја
Во некои рурални подрачја, за прв пат беа одржани работилници за изборни права. Ова беше поттик за некои од овие жени да излезат на гласачките места и да гласаат по сопствена волја за прв пат.

г) Преминување на партиски и етнички линии преку работата на женските прашања
Жените од различни етнички, религиозни и политички групи работеа заедно на ѓженските работи. Тоа беше прв пат жени од различни политички партии да соработуваат.

д) Подигање на свеста на јавноста за потребата од создавање на еднакви можности.
Реакцијата на јавноста беше многу подобра отколку што се очекуваше, со видлив пораст на интересот на медиумите.

ѓ) Подигање на свеста на политичките партии за потребата од почитување на женскиот глас.

Политичките партии се согласија да ја потпишат декларацијата за поддршка на барањата на Македонското женско лоби. Конечно, тие го исполнија само делумно, но сите овие активности ги зајакнаа женските групи во партиите. Треба да се нагласи

групи.

МЖЛ, партиите што немаа формираа женски групи во
нес политичките партии имаат организирани женски

е) зајакнување на половата машинерија во земјата
Позицијата на Одделението за полова еднаквост во Министерството за труд и социјална политика е зајакната, преку едно дополнително лице кое е ангажирано на привремена основа, со можност тоа понатаму бројчано да се зголемува. Треба да се нагласи дека Министерот за труд и социјална политика ја најави можноста за промена на изборниот закон од полова перспектива.

ж) Формирање на женски групи во рамките на двата најголеми синдикати
Тие се појавија по локалните избори во 2001 година. (Овој успех не е директен резултат на активностите на МЖЛ, но неговите активности позитивно влијаеа на него.)

с) Создавање на полова статистика во Заводот за статистика
За прв пат една брошура со податоци за половите е издадена од страна на едно службено државно тело. (Овој успех не е директен резултат на активностите на МЖЛ, но неговите активности позитивно влијаеа на него.)

Детален извештај на активностите на МЖЛ е достапен во Анексот за МЖЛ поместен на крајот на Извештајот.

Од погоре наведениот преглед на женски невладини организации, може да се заклучи дека жените во Република Македонија се организирани во голем број НВО, во зависност од нивните интереси и активности. Важно е да се соработува во зајакнувањето на овој сектор, преку давање на инструкции и насоки за начинот на кој овие организации би можеле да бараат и да изнаоѓаат средства, потоа за подготовка на предлог-проекти, нивната административна работа и подготвување на извештаи. Инвестицијата во овој сектор е важна со цел да се зајакне функционирањето на граѓанското општество како целина, во која женските вредности и права со сигурност ќе го најдат своето место.

ЧЛЕН 8: МЕЃУНАРОДНО ПРЕТСТАВУВАЊЕ И УЧЕСТВО

и сите љоѓодни мерки за да им обезбедат на жените можности, под еднакви услови со мажите, без дискриминација, да ги претставуваат своите влади на меѓународно ниво, како и да учествуваат во работата на меѓународните организации.

Во поглед на одредбата во член 32 од Уставот на Република Македонија, секој има право на работа, на слободен избор на вработување, заштита на работа и материјална помош при привремена невработеност. Секоја работа е отворена за сите под еднакви услови. Оттаму, жените имаат еднакви права со оние на мажите да ја претставуваат Владата на Република Македонија на меѓународно ниво и да соработуваат во работата на меѓународните организации.

Сепак, вистинското учество на жените во Република Македонија на меѓународно ниво е сè уште ниско. Дотолку повеќе, практиката на прераспоредување, бидејќи сè уште не е доволно развиена, е уште пониска во поглед на женското учество во меѓународните организации.

Ситуацијата во Министерството за надворешни работи на Република Македонија е како подолу:

Заклучно со јули 2003 година Министерството има 201 вработени (вклучувајќи вработени на техничко ниво), од кои 101 се жени. Од 26 државни советници во Министерството за надворешни работи, 4 се жени. Во периодот на независност од 1991 до денес, ниту една жена не била назначена на позицијата Заменик министер за надворешни работи или Државен секретар. Сепак, за прв пат од независноста, е назначена жена Министер за надворешни работи, за прв пат за време на Владата на широката коалиција во 2001 година и втор пат после Парламентарните избори во септември 2002 и создавањето на новата коалициска Влада во ноември 2002.

Во периодот на пишување на Извештајот (јули 2003 година), има 137 вработени кои работат во 41 дипломатско конзуларни мисии на Република Македонија во странство, од кои 32 се жени. Од 137 вработени кои работат во дипломатско-конзуларните мисии на Република Македонија во странство, 110 вработени се со дипломатска титула од кои само 25 се жени. На пример, до јули 2003 година- 7 жени имаат именување Министер-советник; 10 жени именување-советник; 4 жени именување - прв секретар; а по една жена именување како втор секретар, трет секретар и аташе. Во моментов само 3 жени се амбасадори (кои не се од редот на професионалните дипломати) од 26 амбасадори. Во досегашната дипломатска историја на РМ од независноста во 1991 година ниедна жена од редот на професионалните дипломати не се има стекнато со именување-амбасадор.

За време на мандатот во странство, правата на жената-дипломат во случај на бременост, породување и породилно отсуство не се регулирани со позитивните законски прописи. Од осамостојувањето на Република Македонија до денес, не постои ниеден случај на жена-дипломат која се породила и користела породилно отсуство за време на нејзиниот мандат во странство.

Општо земено, во периодот меѓу 1994 и 2003 година, 60 жени се вработени на различни нивоа во дипломатско-конзуларните мисии на Република Македонија во

арно-технички вработени; 1 аташе; 1 конзул; 1 трет
ви секретари; 18 советници; 16 министер советници; и 4

амбасадори.

Една жена од Република Македонија е избрана за судија (во вториот мандат) во Европскиот суд за човекови права во Стразбур. Исто така, има жени кои учествуваат како членки на комитетите и на другите тела во меѓународните организации на редовна основа.

За другите форми на меѓународно учество на жените во политичкиот и јавниот живот на Република Македонија ве молиме да го погледнете коментарот на Член 7 погоре.

ЧЛЕН 9: ДРЖАВЈАНСТВО

1. Државиј е членки им признаваат на жениј е еднакви права како и на мажиј е, да го сменат, да го променат или да го задржат своето државјанство. Тие посебно се грижат склучувањето на брак со странски државјанин или промената на државјанство на мажот за време на праењето на бракот автоматски да нема за последица промена на државјанството на жената, ништо што да стане лице без државјанство односно да биде присилена да го земе државјанството на мажот.

2. Државиј е членки им обезбедуваат на жениј е еднакви права како и на мажиј е, во поглед на државјанството на децата.

1). Равноправноста на сите граѓани при стекнувањето, промената односно задржувањето на државјанството на РМ е гарантирана пред се со Уставот на РМ. Имено, согласно член 4 од Уставот на РМ "Граѓаните на Република Македонија имаат државјанство на Република Македонија. На државјанин на Република Македонија не може да му биде одземено државјанството, ниту да биде протеран или предаден на друга држава. Државјанството на РМ се уредува со закон".

Уставот на Република Македонија не прави разлика меѓу жената и мажот, туку зборува за граѓаните во РМ, од што произлегува дека и жените ги имаат истите права и обврски во однос на државјанството како и мажите.

Исто така, според член 29 од Уставот на Република Македонија:

"странските субјекти уживаат права и слободи гарантирани со Уставот на Република Македонија, под услови регулирани со закон и меѓународните договори. Републиката гарантира право на азил на странските субјекти и апатриди поради демократските политички убедувања и активности. Екстрадицијата на странските субјекти може да се изврши само врз основа на ратификуван меѓународен договор и врз принцип на реципроцитет. Странскиот субјект не може да биде екстрадиран

ци. Терористичките чиновници не се сметаат за политички кривични

Поконкретно, државјанството на РМ е уредено со Законот за државјанството на РМ ("Службен весник на РМ" бр.67/92). Во овој закон доследно се применети принципите за еднаквост и рамноправност на граѓаните вткаени во Уставот на РМ. Во оваа смисла, Законот за државјанството на РМ не споменува дискриминирачки одредби за мажи и жени, туку тој ги користи термините странец, иселеник и слично.

Член 7 од овој Закон ја регулира редовната постапка за стекнување на државјанство на РМ по пат на природување и во ниеден од осумте услови децидно предвидени не прави разлика меѓу мажите и жените. Согласно член 7 од Законот за државјанството на РМ "Државјанство на РМ со природување може да стекне странец кој поднесол барање за прием во државјанство на РМ, ако ги исполнува следниве услови: да наполнил 18 години живот, до поднесување на барањето законски да престојувал на територијата на РМ непрекинато најмалку 15 години, да е психофизички здрав, да има обезбедено стан и постојан извор на средства, против него да не се води кривична постапка во државата чиј државјанин е или во РМ, да го владее македонскиот јазик, неговото примање во државјанство на РМ да не ја загрозува безбедноста и одбраната на РМ и да има отпуст од странско државјанство, односно доказ дека ќе добие отпуст ако биде примен во државјанство на РМ".

Една од привилегираните основи за стекнување на државјанство на РМ е регулирана во член 9 од Законот за државјанството на РМ според кој "Странец кој е во брак со државјанин на РМ најмалку 3 години и до поднесување на барањето законски престојува најмалку една година непрекинато на територијата на РМ иако не ги исполнува условите од член 7 став 1 точка 2,6 и 8 на овој Закон може да добие државјанство на РМ".

При тоа, во законот не постои дискриминација и подвојување на жената ни во однос на тоа дали станува збор за жена странец или пак маж странец кој е во брак со државјанин на РМ, ниту пак во можноста за стекнување на државјанство ниту во однос на условите кои треба да бидат исполнети согласно Законот за државјанство.

Исто така особено важно е дека склучувањето на брак на жена странец со државјанин на РМ односно жена државјанин на РМ со странски државјанин или промена на државјанството на мажот за време на траењето на бракот автоматски не предизвикуваат никаква промена на државјанството на жената. Законодавецот му дал примарно значење на принципот на слободната волја на барателите.

Ниту исклучителната постапка за стекнување на државјанство на РМ предвидена во член 11 од Законот за државјанство на РМ според кој "По исклучок од член 7 на овој Закон, странец кој наполнил 18 години живот може со природување да стекне државјанство на РМ ако тоа претставува посебен научен, економски, културен и национален интерес, а особено за сите Македонци по потекло кои живеат надвор од границите на РМ. Владата на РМ дава претходно мислење за постоење на посебен интерес во смисла на став 1 од овој член". Покрај странецот, со природување може да стекне државјанство на РМ и неговиот брачен другар под услови од член 9 на овој Закон, не прави разлика меѓу маж и жена барател за прием во државјанство на РМ по наведениот основ.

ја според Уставот и Законот за државјанство на РМ на еднакви права како и на мажите во поглед на државјанството на нивните деца.

Во член 4 и 5 од Законот за државјанство на РМ, каде се регулирани начините на стекнување на државјанство на РМ по потекло не се прави разлика меѓу половите, конкретно на жената - родител државјанин на РМ или странски државјанин чиј сопруг е државјанин на РМ и е овозможено рамноправно да одлучува и да дава согласност за стекнување на државјанството на нејзиното малолетно дете како и на таткото.

2). Согласно член 4 “Со потекло стекнува државјанство на РМ дете на кое во моментот на раѓањето едниот родител е државјанин на РМ, а детето е родено во РМ, доколку родителите спогодбено не определат детето да го добие државјанството на другиот родител и во моментот на раѓањето едниот родител е државјанин на РМ, а другиот родител е непознат или со непознато државјанство односно без државјанство, а детето е родено во странство. Државјанство на РМ со потекло стекнува и посвоеник при потполно посвојување на кој двата или едниот посвоител е државјанин на РМ”.

Според горенаведеното, Законот зборува за родител, а не за мајка односно татко, што значи дека нивните права во однос на можноста на нивните деца да им биде определено државјанството се еднакви.

Од горенаведеното е јасно дека уставните определби за еднаквост на граѓаните во РМ во однос на државјанството се прифатени и конкретизирани во Законот на државјанство на Република Македонија.

Принципот на еднаквост на половите во спроведувањето на овој Закон е очигледен и во водењето на евиденцијата, каде во ниеден момент не станува збор за поделеност на пол туку секогаш станува збор за вкупен број на лица кои поднеле барања, лица кои се стекнале со државјанство или добиле негативна одлука, основи по кои се водени постапките и слично.

Република Македонија им признава на жените еднакви права како и на мажите, да го стекнат, променат или да го задржат своето државјанство што е во согласност не само со Конвенцијата за елиминирање на сите форми на расна дискриминација на жената, туку и со другите меѓународни договори и акти кои ги потпишала и ратификувала Република Македонија во оваа област.

ЧЛЕН 10: ОБРАЗОВАНИЕ

Државиите членки ги преземаат сите погодни мерки заради оштетување на дискриминацијата на жениите за да им обезбедат еднакви права како и на мажиите, во поглед на образованието, а посебно за да обезбедат врз основа на рамноправност на мажиите и жениите:

а) еднакви услови во поглед на кариерата и професионално насочување, во поглед на можност а за учење и стекнување на дипломи во образовниите установи од сите категории како во селскиот така и во градскиот средини, оваа

едува во поглед на предучилишното, описно, образование, како и на високо техничко образование и на сите видови професионално насочување;

б) достапност на еднакви настани програми, еднакви испити и насочен персонал кој има квалификации од исто ниво, како на училишни испити ориентирани и одржани од исти квалитети;

в) остварување на традиционалното сфаќање за улогите на мажите и жените на сите степенени и во сите форми на образование со постојателно создавање на мешовити одделенија и други видови образование што можат да придонесат за постигањето на оваа цел, особено со ревидирана учебничка и на училишните програми и со приспособување на настани методи;

г) еднаква можност за користење на стипендиите и на другите видови бенефици на помош за студент;

д) еднаква можност за пристап кон програмите на перманентно образование, вклучувајќи ги програмите за образование на возрасните и функционалните програми за описменување, особено оние што имаат за цел во што е можно пократко време да се намали јазот во степените на образованиет помеѓу мажите и жените;

е) намалување на стипендиите на најуспешните ученици од страна на женската младина и организација на програми за девојките и жените кои прерано го напуштиле училишните;

ж) еднакви можности и за активно занимање со спорти и физичко воспитување;

з) достапност на посебни информации од областа на образованиет, заради давање помош во обезбедувањето на здравјето и благосостојбата на семејството, вклучувајќи ги информациите и советите за планирањето на семејството.

а). Според Уставот на РМ (член 44), секој има право на образование. Образованието е достапно за секој под еднакви услови и основното образование е задолжително и бесплатно.

Во постојната легислатива за уредување на образовната дејност, единствен е третманот на ученицата и студентската популација, според родовата припадност.

Во актуелната легислатива за уредување на дејноста основно образование во Законот за основното образование од 1995 година, која е во согласност со Уставот на Република Македонија, како и во реформските програми за трансформација на образовниот систем, евидентно е настојувањето за обезбедување на рамноправност меѓу машката и женската ученичка популација, кое е од фундаментално значење и

ок на целокупниот општествен систем. Тоа подразбира ставки во секој поглед, а во тие рамки и подеднаква достапност на образованието и на другите видови обука во единствениот образован систем. Аналогно на тоа, во подсистемот за предучилишното и основното образование не постои дискриминација на женските ученици во однос на машките ученици, што покажува на непостоењето на разлики според род во однос на остварувањето на основните права и слободи на женската ученичка популација во предучилишното и основното образование.

Исто така, во Законот за средно образование од 1995 година, член 3, став 2, кој гласи: "Не се дозволени дискриминации, засновани на пол, раса, боја на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотната и општествената положба", загарантирано е еднаквото право на жената за пристап во средното образование.

Во Законот за високо образование од 2000 година, во посебен член (членот 2) е регулирано правото на образование на државјани на Република Македонија на високообразовните установи, под еднакви услови, што подразбира еднаков пристап на машката и женската популација во високото образование.

Воедно, глава втора од овој закон ја третира содржината и заштитата на автономијата во високото образование на сите членови на академската заедница и им се гарантира интелектуалната слобода и творечката природа на истражувачкиот и образовниот процес, како врвни вредности и способности (членовите 10 и 11), вклучувајќи ја и автономијата во управувањето со високообразовните установи како сегмент од севкупната академска слобода на високообразовните установи (член 12). Притоа, неприкосновеноста на автономијата упатува на извршување на високообразовната и друга дејност која ги штити правата на членовите на академската заедница, против дискриминација на човекот и граѓанинот, сврзана со родот, расата, бојата на кожата, националната и етничката припадност, социјалното потекло, политичкото и верското убедување и припадност, имотната и општествената положба (член 13). Во овој член приоритет во редоследот на правата на членовите на академската заедница има токму заштитата на правото против дискриминација врз основа на полот со што оваа материја има акцентирани значење во текстот на Законот и никаде не прави разлика според родот.

И Законот за ученички и студентски стандард од 1998 година, иако нема специфични одредби кои директно се однесуваат на оваа проблематика, ја третира оваа дејност како единствена за учениците и студентите, не правејќи дистинкција меѓу припадниците на двата рода.

Во коментарите по пооделни параграфи од Член 10 од CEDAW се користени соодветни статистички податоци за состојбите во поодделни сегменти на образованието, основното, средното и високото, како и за ученичкиот и студентскиот стандард, за извештајниот период добиени Државниот завод за статистика на Република Македонија.

1. Предучилишното образование во Република Македонија за децата од претшколска возраст се организира и реализира во т.н. големи групи во организациите за згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст кои егзистираат во ресорот на Министерството за труд и социјална политика, како и во

редовните основни училишта, во ресорот на образование и наука. И едните и другите реализираат воспитно образовна дејност според единствени наставни планови и програми, а профилот на воспитно образовниот кадар е според исти нормативи и стандарди.

Основното образование учениците го стекнуваат во редовни основни училишта кои се јавни установи и за чие основање или укинување одлучува Владата на Република во соработка со единицата на локалната самоуправа.

За посебни категории ученици, основно образование се организира и во здравствени установи, воспитно поправни домови и казнено поправни установи, а за децата со посебни потреби поради физички или психички пречки во развојот, во зависност од степенот и видот на попреченоста се организирани посебни основни училишта или паралелки при основните училишта. За истакнување е фактот дека Министерството за образование и наука во соработка со Бирото за развој на образованието, прави напори за вклучување на овие ученици во редовните паралелки при основните училишта.

За учениците над 15 односно до 17 години, која претставува горна старосна граница за опфатеност на ученици со основно образование, се организира основно образование за возрасни при училиштата или во посебни установи, а постојат и паралелки при училиштата или посебни установи за основно музичко и балетско образование.

Во руралните и ридско-планинските средини, во зависност од бројот на учениците наставата е организирана во подрачни училишта, со широко развиена мрежа на територијата на целата држава, со цел да бидат поблиску до местото на постојано живеење на училишните обврзници. Тоа оди во прилог на намалувањето на процентот на неписмените ученици, поради неопфатеност или осипување. Исто така постои и организиран превоз и сместување во ученички домови и семејства, за кои со материјални средства партиципира надлежното министерство, додека за учениците со посебни потреби овие услуги се бесплатни.

Сите паралелки се образувани со хетерогена родова структура и се што се однесува на учениците во основното воспитание и образование, се однесува на двата рода. Застапеноста на ученичките во вкупниот број запишани ученици во редовните основни училишта, за извештајниот период е даден во табеларниот приказ кој следи:

Реден број	Учебна година	Бројна редовни основни училишта	Вкупен број на ученици	Вкупен број на ученички	% на ученички
1.	1995/96	1046	259 515	125 310	48,3
2.	1996/97	1045	258 587	124 817	48,3
3.	1997/98	1043	256 275	123 629	48,2
4.	1998/99	1041	255 150	123 068	48,2
5.	1999/00	1036	252 212	121 768	48,2
6.	2000/01	1021	249 375	120 478	48,4
7.	2001/02	1007	244 740	118 563	48,4

ите квантитативни показатели, може да се констатира те од двата рода, како во уписната политика, така и во процесот на образованието и стекнувањето со дипломи. Минималните разлики што се јавуваат во процентуалниот сооднос меѓу двата рода е во зависност од природниот наталитет на генерациите ученици во однос на родовата структура.

Во областа на професионалната ориентација се прави континуирана едукација на учениците почнувајќи од најраната возраст, со единствен пристап и метод на работење за двата рода, со перманентни разговори со родителите во смисла на надминување на предрасудите, особено во поедини етнички средини со муслиманска конфесија, каде тоа е поизразено, со што се доаѓа до видливи позитивни промени во однесувањето и ставовите по прашањето за т.н. " машки и женски " професии, а со цел за надминување на сите препреки за потполна еманципација на женските деца.

2. Средното образование се остварува во 90 државни училишта, од кои 4 се за ученици со посебни потреби и 3 приватни училишта. Во системот на средното образование се опфатени ученици на возраст од 14 до 19 години. Најголем број од учениците се опфатени во местото на постојано живеење, а одреден број патуваат или се прифатени во ученичките домови.

Во извештајниот период, учеството на ученичките во вкупниот број ученици изнесува околу 48,6%, соодветно на процентот на женската популација во основното образование, што укажува на рамноправното учество на ученичките во однос на учениците во средното образование.

Врз основа на движењето за бројот на учениците според национална припадност, учеството на ученичките Македонки се движи од 51% до 52%; Албанки од 37% до 41%; Турчинки од 29% до 37%; Ромки од 31% до 40%; Влаинки од 46% до 52%; Србинки од 39% до 42% и покажува нагорна тенденција.

Анализирајќи ги струките и застапеноста на ученичките во средното образование, за најатрактивни се сметаат: балетската, јазичната гимназија, здравствената, биротехничката, правната, личните услуги, во кои нивното учество е од 70% до 94%. Најмало е учеството на ученичките од електротехничката и машинската струка во просек околу 7%.

Родовата рамноправност во средното образование соодветно се однесува и во изборот на профилите, професионалното насочување и стекнување на дипломи. Иако се преземаат перманентни активности за рамноправно вклучување на женските деца, сеуште во неразвиените ридско-планински средини се присутни традиционалните сфаќања, женските деца да не се вклучуваат во средното образование.

Државните средни училишта се лоцирани во градските средини, а стручните училишта се лоцирани по региони. Заради отстранување на традиционалните сфаќања во поглед на продолжување во средното образование и поголем опфат на женските деца во одредени региони постојат истурени паралелки во помалку развиените средини:

- Гостивар, гимназиско образование во Ростуше и Неготино;
- Тетово, здравствена струка во Гостивар;
- Делчево, гимназиско образование и текстилна струка во Македонска Каменица.

онија, на двата државни универзитета, Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола во учебната 2001/2002 година се запишани вкупно 44 710, од кои 24691 или 55,2% се од женски род. На факултетите, од вкупно 43 587 запишани студенти 23 905 или 54,8% се жени, а на високите стручни школи од вкупно 1123 студенти 786 или 70% се од женски пол.

Споредено со претходните учебни години, во 2000/01 година од вкупно 40 246 студенти, 22463 или 55,8% се жени; во 1999/00 од вкупно 36 922, 20325 се жени или 55,04%; во 1998/99 од 34 850 или 19 238 се од женски род, а во 1997/98 година од вкупно 32 048, 17484 или 54,6% студенти се од женски род, процентот на застапеност на женската популација во вкупниот број на студенти се движи од 54,6% до 55,8% во овој период, што укажува на поголемиот процент на учество на припадничките од женски род во вкупната студентска популација. Застапеноста на студентките во вкупниот број запишани студенти, за именуваниот период, може да се види од следниот приказ:

Виши/Високи Факултети Више образование
школи на факултет

Година	Вк.студ.	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени
2001/02 %	44710	24691 55,2	1123	786 70	43587	23905 54,8	1123	786 70
2000/01 %	40246	22436 55,8	840	611 72,7	37802	2142356,7	1604	429 26,7
1999/00 %	36922	20325 55	927	652 70,3	34390	19200 55,8	1605	473 29,5
1998/99 %	34850	19238 55,2	1100	700 63,6	31432	18221 58	1399	317 22,7
1997/98	32048	17484 54,6	995	691 69,4	29590	16405 55,4	1463 26,5	388

На високообразовните установи во Република Македонија, процентуалното учество на женската популација во вкупниот број на новозапишани студенти, кој во овој период се движи од 7930 до 9702 студенти, што претставува пораст од 22,3%, се движи од 4324 до 5341 студент од женски род, што претставува зголемување од 23,5%. Процентуалната застапеност на студентите од женски род во вкупниот број новозапишани студенти се движи од 53% до 55% и го следи процентуалното учество на студентките во вкупниот број на запишани студенти.

Застапеноста на студенти од женски род во структурата на вкупниот број запишани студенти, според изјаснување за национална припадност е дадена во табелата што следи:

Год.	Македонци		Албанци		Турци		Роми		Власи		Срби		Др.			
	Вкупно	Жени	Вк	Жени	Вк.	Жени	Вк.	Ж.	Вк.	Ж.	Вк.	Ж.	Вк.	Ж.		
00/01 %	40075	22381 55,8	35396	20069 56,7	2285	1053 46,1	444	223 50,2	108	66 61,1	408	252 61,8	746	386 51,7	688	332 48,3
99/00	36679	20216 55,1	36269	18271 50,4	2028	885 43,6	409	207 50,6	71	35 49,3	374	220 58,8	717	369 51,5	451	229 50,8

			916	866	371	174	48	27	329	205	666	365	425	214		
				45,2		46,9		56,3		62,3		54,8		50,4		
		54,6		55,2	308	568	245	125	35	15	287	170	518	263	389	205
						43,4		51		42,9		59,2		50,8		52,7

Врз основа на претходниот табеларен приказ може да се констатира дека во извештајниот период, процентуалната застапеност на студентките се движи кај: Македонките од 54,6% до 55,8%; Албанките од 43,4 % до 46,1%; Турчинките од 46,9% до 51%; Ромките од 42,9% до 61,1%; Влаинките од 42,9 до 61%; Србинките од 50,8% до 54,8% и другите од 48,3% до 52,7%.

Процентуалната застапеност на студентките, според национална припадност, во овој период, се движи во распон од 42,9 до 61 %, што во просек, би значело процентуална супремација на вкупно запишаните студентки во однос на студентите, особено во последната учебна година.

Вкупниот број на запишани студенти, според научни области, е даден во табеларниот преглед што следи:

Прир.-матем. Техн.-технол. Медицински Земј.-шумар. Општ.и култ.историски

Год.		Вк	Жени	Вк.	Жени	Вк.	Ж.	Вк.	Ж.	Вк.	Ж.					
00/01		35396	20069	2285	1053	444	223	108	66	408	252					
%			56,7		46,1		50,2		61,1		61,8					
99/00		36269	18271	2028	885	409	207	71	35	374	220					
			50,4		43,6		50,6		49,3		58,8					
98/99		31095	17387	1916	866	371	174	48	27	329	205					
			55,9		45,2		46,9		56,3		62,3					
97/98		28986	16004	1308	568	245	125	35	15	287	170					
			55,2		43,4		51		42,9		59,2					

Според прикажаните податоци, најголем интерес студентките покажуваат за општествените и културноисториските науки, од 58,8% до 62,3% и за природноматематичките науки од 50,4% до 56,7%. Помал, иако значителен интерес, споредено со другите научни подрачја, студентките покажуваат за техничко технолошките науки.

Врз основа на статистичките показатели за бројот на дипломирани студенти на високообразовните установи, процентот на дипломирани студентки, во овој период, се движи од 53,6% до 62,8% или просечно изнесува 59,1%.

Процентот на дипломирани магистри од женски род се движи од 41,1% до 52,8% за именуваниот период или во просек 48,4%, додека процентот на жени доктори на науки се движи од 30% до 43,5 % или во просек околу 35% за именуваниот период.

Процентот на дипломирани студенти, според национална припадност, за студентките Македонки се движи од 54,8% до 61,6% или во просек 59%; за студентките Албанки се движи од 35% до 59% или во просек 48%; за студентките Турчинки од 38,9% до 69,2% или во просек 52%; за студентките Ромки 45,8%; за

а студентките Србинки 50%; и за студентки од други

б). 1. Во основното образование, воспитно образовната работа се реализира во согласност со современи наставни планови и програми за што се изготвуваат соодветни учебници, помагала и литература, во чии содржини се елиминирани сите стереотипии од родов аспект. За секоја научна дисциплина постојат определени нормативи и стандарди за наставниот кадар.

Покрај задолжителните предмети, со распоредот на часовите е предвидено и се организира и изборна и факултативна настава од одредени наставни подрачја, во зависност од интересите и можностите на учениците. Потоа се организира дополнителна настава и слободни активности за напредување во одредени научни дисциплини, како и дополнителни часови за учениците со понизок просек.

2. Застапеноста на машките и женските ученици во сите средни училишта е еднаква. И машките и женските ученици го користат еднакво наставниот кадар, наставната програма и испити како и училниците и училишната опрема.

Од аспект на учеството на жените во реализацијата на образовниот процес, податоците покажуваат дека нивното учество е со над 51%. И овде најголемо е учеството на Македонките од 56% до 59%, кај Турчинките тој процент изнесува од 39% до 48%, додека Албанките учествуваат со околу 25% во вкупниот број на наставниот кадар. Во државните средни училишта, од вкупниот број на раководен наставен кадар кој изнесува 90 лица, директорки се 24 или 26,6%.

3. Во рамките на еднаквиот пристап во високото образование, еднаква е достапноста на наставните програми, испити, училишни простории, опрема од ист квалитет, како и на наставен персонал кој има квалификации од исто ниво и за машката и за женската студентска популација.

Година	Факултети		Виши/ високи школи		Универз. Скопје		Универз. Битола		вкупно	жени
	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени		
2001/02	2738	1190	2676	1167	62	23	2472	1102	266	88
%		43,5		43,6		37		44,6		33,1
2000/01	2737	1151	2679	1131	58	20	2477	1067	260	84
%		42,1		42,2		34,5		43,1		32,3
1999/00	2774	1179	2724	1158	50	21	2514	1079	260	100
%		42,5		42,5		42		42,9		38,5
1998/99	2654	1105	2604	1091	50	14	2413	1029	241	76
%		41,6		41,9		50		42,6		31,5
1997/98	2652	1085	2602	1069	50	16	2421	1011	231	74
%		40,9		41,1		32		41,6		32

Од прегледот може да се констатира дека учеството на наставничкиот и соработничкиот кадар од женски род на високообразовните установи во Република Македонија, во извештајниот период, се движи од 40,9% до 43,5%.

авно научни, соработнички звања, структурата на
от кадар е прикажана во табелата што следи:

Година	Факултети		Виши/високи школи		Универзитет-Скопје		Универзитет-Битола			
	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени
2001/02	2738	1190	2676	1167	62	23	2472	1102	266	88
		43,5		43,6		37		44,6		33,1
2000/01	2737	1151	2679	1131	58	20	2477	1067	260	84
%		42,1		42,2		34,5		43,1		32,3
1999/00	2774	1179	2724	1158	50	21	2514	1079	260	100
%		42,5		42,5		42		42,9		38,5
1998/99	2654	1105	2604	1091	50	14	2413	1029	241	76
%		41,6		41,9		35,7		42,6		31,5
1997/8	2652	1085	2602	1069	50	16	2421	1011	231	74
%		40,9		41,1		32		41,6		32

Процентуалното учество на наставничкиот и соработничкиот кадар од женски род во вкупниот број на наставничкиот и соработничкиот кадар се движи од 40,9% до 43,5%, во извештајниот период, што укажува на висок процент на застапеност на наставнички и соработнички кадар од женски род во високото образование, особено на факултетското високо образование.

Поодделно, по структури, наставници, соработници и други, состојбата според род, е следната:

Година	Вкупно	Жени	Вкупно			Вкупно жени		
			Наставници	Соработници	Други	Наставници	Соработници	Други
2001/02	2738	1190	1561	1126	51	535	626	629
%		43,5				34,3	55,6	56,9
2000/01	2737	1151	1495	1105	137	482	590	79
%		42,1				32,2	53,4	57,7
1999/00	2774	1179	1493	1149	132	487	614	78
%		42,5				32,6	53,4	59
1998/99	2654	1105	1385	1156	113	415	626	64
%		41,6				30	54,2	56,7
1997/98	2652	1085	1408	1111	133	414	597	74
%		40,9				29,4	53,7	55,6

Учеството на наставнички кадар од женски род се движи од 29,4 до 34,3% и бележи перманентен пораст. Особено е значаен процентот и порастот на женскиот соработнички кадар во вкупниот број на соработнички кадар кој се движи од 53,4% до 55,6 %, што соодветно ќе се реперкуира врз порастот на наставничкиот кадар од женски род во натамошниот период и ќе претставува натамошно подобрување на структурата и на наставничкиот и на соработничкиот кадар од женски род во високото образование.

Родовата структура на раководните органи на универзитетите во Република Македонија, е следната:

Висок.устан.	ректор/декан		проректор/ продекан		вкупно раков.кадар	
	Мажи	жени	мажи	жени	Вкупно	жени
Универзитет - Скопје	22	1	30	19	72	20
		4,5		63,3		27,8
Универзитет - Битола	4	3	6	6	19	9
		75		100		47,4
В к у п н о	26	4	36	25	91	29
		15,4		69,4		31,9

ставничкиот кадар од женски род во структурата на
атоците од учебната 2001/2002 година, изнесува 32%.
поодделно, во однос на носечките раководни функции ова учество изнесува 15,4%,
додека во помошните раководни структури, овој број е особено висок и изнесува
околу 70%.

в). Во целокупниот воспитно образовен систем, во сите негови сегменти,
наставните планови и програми, учебниците и наставните методи се подеднакво
достапни и наменети за целокупната ученичка односно студентска популација, без
оглед на родот.

Во врска со елиминирање на стереотипите за улогата на жените и мажите на
сите нивоа на образованието ќе го подвлечеме примерот со Полициската Академија,
институција која согласно Законот за Полициска Академија ("Службен весник на
РМ" бр. 40/2003) е задолжена се грижи за едукација на новиот, како и на постоечкиот
полициски кадар и се наоѓа под надлежност на Министерството за внатрешни работи
(поранешен Центар за образование на кадри од областа на безбедноста).

Во структурата на вработените, жените се застапени во работни места од
најмалку сложени работни места, па до доктори на науки на Факултетот за
безбедноста.

Долната Табела го прикажува тој сооднос:

<i>Година</i>	<i>Вкупно</i>	<i>Жени</i>	<i>Маж</i>	<i>Процент</i>
1997	146	80	66	59,79%
	- Раководен	1		
	- Старешински	5		
1998	150	70	80	46,66%
	- Раководен	1		
	- Старешински	5		
1999	144	70	74	48,61%
	- Раководен	1		
	- Старешински	5		
2000	137	68	69	49,63%
	- Раководен	1		
	- Старешински	5		
2001	121	61	60	50,41%
	- Раководен	1		
	- Старешински	6		
2002	112	57	55	50,89%
	- Раководен	1		
	- Старешински	6		
2003	110	56	54	50,90%
	- Раководен	1		
	- Старешински	6		

Прешни работи на Република Македонија

Од анализата на бројната состојба, видливо е дека жените во оваа Академија се застапени во процент поголем од припадниците на машкиот пол, што секако значи голем придонес, во унапредувањето на образованието во оваа област.

г). Можноста за користење на ученички и студентски стипендии и кредити е еднаква за припадниците од машки и женски род.

Вкупниот број на корисници на стипендии за талентирани ученици, за последните пет години изнесува 6164, од кои корисници од женски род се 3609 или 58,5%.

Состојбата со корисници на стипендии на талентирани ученици по учебни години е следната:

Учебна година	женски	машки	вкупно
1997/98	488	325	813
1998/99	701	489	1190
1999/00	525	392	918
2000/01	861	634	1495
2001/02	1034	714	1748
ВКУПНО	3609	2554	6164

Стипендиите за талентирани студенти, во овој период изнесуваат вкупно 9115, од кои 5879 или 64,5% за талентирани студенти од женски род.

Состојбата според родовата структура на корисниците на стипендиите за талентирани студенти е дадена во следниот приказ:

Учебна година	женски	машки	вкупно
1997/98	909	311	598
1998/99	1065	440	625
1999/00	2017	806	1211
2000/01	2434	754	1680
2001/02	2690	925	1765
ВКУПНО	9115	3236	5879

За талентираниите ученици е дадена можност за брзо напредување, два пати во текот на основното образование, а за послабите ученици, од двата рода, се овозможени дополнителни часови по завршувањето на наставната година и полагање испити, со цел да поминат во погорно одделение. За учениците кои ги повредуваат правилата на воспитно-образовната работа е предвидена примена на педагошки мерки, а секое телесно и психичко малтретирање на ученикот е забрането и санкционирано.

Исто така, вкупниот број на стипендии за дефицитарни кадри изнесува 809 стипендии, од кои 531 или 65,6% се доделени на студенти од женски род.

Вкупниот број на студентски кредити во извештајниот период, изнесува 20 918 студентски кредити, од кои 14 362 се доделени на студентки, што претставува 68,6% од вкупниот број на доделени студентски кредити.

вание, за учениците над 15 односно до 17 години како горна старосна граница, се организира основно образование за возрасни при училиштата или во посебни установи, а постојат и паралелки при училиштата или посебни установи за основно музичко и балетско образование.

Учениците според родот се рамноправни и во програмите за образование на возрасните во средното образование кое се остварува со самообразование, по пат на полагање на испити за одреден план и програма во средното училиште со самофинансирање. Најголем број од возрасните ученици се лица кои не го завршиле образованието во одредениот рок; се доквалифицираат откако го завршиле образование во тригодишно траење, а се вклучуваат во програми со четиригодишно траење; или се во програмите за преквалификација од едно во друго занимање и/или за специјалистичко образование.

Воедно, во согласност со законот, дадена е можност за стручно оспособување во траење до две години, да се вклучат и лица без завршено основно образование но, паралелно со стручното оспособување се завршува и пропишаната програма за основно образование.

Во табелата што следи е даден приказ на возрасни ученици според пол и национална припадност.

Учебна година	Вкупно	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Други	Не се изјасниле
1996/97 жени	1074 303	907 262	113 18	11 1	- -	2 2	29 13	12 7	- -
1997/98 жени	1146 412	953 375	143 23	20 2	3 1	- -	13 4	14 5	- -
1998/99 жени	1263 428	1070 382	141 34	20 1	6 4	1 -	10 2	14 3	1 -

ѓ). Училишните обврзници се опфаќаат според утврдената реонизација на училиштата, но не е ускратено и правото да се запишат било каде, со воспоставената законска постапка. За родителите и децата кои не посетуваат настава се предвидени санкции, со цел целосно елиминирањена стапката на неписменост поради неопфатеност или осипување на учениците.

Иако во средното образование се обезбедени услови за целосен опфат на учениците, сепак стапката на напуштање на училиштето е присутна и тоа најмногу во првите години од средното образование кога учениците со послаб успех прекинуваат со понатамошното школување. Процентот на осипување изнесува, во просек, околу 1% за припадниците на двата пола.

е). и ф). Во последните неколку години, се реализираат повеќе проекти за еманципирање на женската младина, кои се однесуваат на Европската мрежа на училишта кои го унапредуваат здравјето и хуманите односи помеѓу половите. Исто така има повеќе програми за учество во спортски и физички активности без оглед на полот.

ја е организирано образование и за децата со посебни
го стекнуваат во 4 специјални средни училишта.
Процентот на ученичките изнесува околу 30% или подетално од долната табела:

Учебна година	Вкупно ученици	Ученички	
1996/97	341	97	
1997/98	321	89	
1998/99	313	93	
1999/00	322	98	

ЧЛЕН 11: ВРАБОТУВАЊЕ

1. Државиџ е членки џи џреземааџ сџџе џоѓодни мерки заради елиминирање на дискриминација на жениџе во областа на врабоџувањето за да може, врз основа на рамноџравносоџа на мажиџе и жениџе, да се обезбедат еднакви џрава, а џосебно:

- а) џравоџо на рабоџа како неџуѓиво џраво на сџџе луѓе;**
 - б) џравоџо на еднакви можностџи за врабоџување, вклучувајќи ја и џрименаџа на еднакви криџериуми џри изборџ на кандидатџи и за рабоџноџо месџо;**
 - в) џравоџо на слободен избор на џрофесијаџа и врабоџувањето, џравоџо на унаџредување, сигурностџ на врабоџувањето и сџџе џрава и услови шџџо џроизлеѓуваат од рабоџа, како и џравоџо на сџручно осџособување и џреквалификација, вклучувајќи џо учењето во сџџџансџивоџо, вишоџо сџручноџо осџособување и џвремениџо о додаџно осџособување;**
 - ѓ) џравоџо на еднаква наѓрада, вклучувајќи џи бенефициџџе, како и на еднаков џреџман за еднаква рабоџа и еднаков џреџман џри оценувањеџо на квалиџџетоџ на рабоџата;**
 - д) џравоџо на социјална заџџџџџа, џосебно во случај на заминување во џензија, неврабоџеностџ, болестџ, инвалидносоџ, сџаростџ и друѓи видови несџособностџ за рабоџа, како и џравоџо на џлаџено оџсусџво;**
 - ѓ) џравоџо на здравсџвена заџџџџџа и заџџџџџа џри рабоџа, вклучувајќи ја и заџџџџџа на биолошките и реџродукџивниџе функции на жениџа.**
- 2. Заради сџречување на дискриминацијаџа на жениџе џоради сџаџување во брак или мајчинсџво и заради обезбедување на нивноџо сџварно џраво на рабоџа, државиџе членки џреземаат соодветни мерки заради:**

*преземање на санкции, на давање на одмор и одмор
наместо и дискриминација при одмор од
работна поради брачна состојба;*

*б) воведување иланино породилно од сусво или слични социјални бенефиции, без
губење на правото на поранешното работно место, приманаја по основа на
сваж и социјалните примана;*

*в) поштрикнување да се обезбедуваат пошребни е помошни одшесвени служби
за да им се овозможат на родителите да ги усогласат семејните обврски со
обврските на работното место и учеството во одшесвениот живот, посебно
со поштрикнување на основањето и развојот на мрежата на услови за грижа
за децата;*

*г) обезбедувањето на посебна заштита на жената за време на бременост и на
оние работни места за кои е докажано дека се шешни за бремените жени.*

*3. Мерките на законска заштита што се однесуваат на прашањата одфатени во
овој член се преиспитуваат периодично, во свој линија на научните и
технолошките сознанија и по потреба, се ревидираат, укинуваат или
продолжуваат.*

Согласно Уставот на Република Македонија, (Член 32, став 1) секој има право на работа слободен избор на вработување, заштита при работењето и материјална обезбеденост за време на привремена невработеност, секому под еднакви услови му е достапно секое работно место без каква и да е дискриминација, вклучувајќи ја и дискриминацијата по основ на пол.

Врз основа на овие Уставни определби, донесени се повеќе закони и склучени се колективни договори, со целосно почитување на горе наведените уставни права во областа на работното законодавство. Имено, донесени се: Законот за работни односи, Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност, Закон за зголемување на вработување.

Од областа на стопанството и нестопанството склучени се два општи колективни договори и тоа: Општ колективен договор за стопанството на Република Македонија и Општ колективен договор за јавните служби, јавните претпријатија, државните органи, органите на локалната самоуправа и другите правни лица кои вршат нестопанска дејност. Врз основа на овие два колективни договори склучени се речиси сите гранковни договори по дејности.

Прашањата од областа на работните односи уредени се со Законот за работните односи донесен 1993 година кој во рамките на проектот за реформите во областа на пазарот на трудот и други проекти досега неколку пати беше менуван и дополнуван. Прашањата од оваа област се регулирани и со неколку други законски прописи, колективни договори и договори за работа.

Согласно Спогодбата за Стабилизација и Асоцијација коај РМ ја потпиша со ЕУ на 9 април 2001 година, Владата на Република Македонија усвои програма за

твото на РМ кон законодавството на ЕУ. Во овие директивите од областа на трудот со кои треба да се изврши усогласување на нашето законодавство, како и динамиката и фазите на усогласување на законодавството со директивите на ЕЕЗ. Во првата фаза извршено е усогласување на прописите од областа на трудот со неколку директиви на ЕЕЗ и тоа: Директивата на Советот 75/117/ЕЕЗ-за принципот на еднакви плати на мажи и жени, Директивата 76/207/ЕЕЗ-за еднаков пристап до работа, образование и еднакви услови за работа и Директивата 97/80/ЕЕЗ-за обврски за докажување во случај на дискриминација. Овие директиви се поврзани со Законот за работните односи а дел од нив и со другите закони од областа на трудот.

Така во чл.8-а од Законот за работни односи (Сл.на РМ бр,25/2003год.) Работодавецот не смее лицето кое бара вработување(кандидат)или работникот да го стави во нееднаква правна положба поради расата,бојата на кожата, полот, возраста, здравствената состојба, односно инвалидност, религиозното, политичкото или друго убедување,членување во синдикати, националното или социјалното потекло, статусот на семејството, имотната состојба или заради други лични околности.

На жените и мажите мора да им бидат обезбедени еднакви можности и еднаков третман при вработувањето, напредувањето, осигурувањето при работа, условите за работа, работното време и откажување на договорите за вработувањето.

Исто така по Член 70 од Законот за работни односи се додава нов член 70-а (Сл.весник на РМбр.25/2003год) кој гласи: „Работодавецот е должен за еднаква работа со еднакви барања на работната место да исплата еднаква плата на вработените без оглед на полот,„. Одредбите на договорите за работа и одредбите на колективните договори кои што се во спротивност со став 1 на овој член се ништовни.

Вработеност

Случувањата во изминатите години на транзиција создадоа сериозни egzистенционални последици кои наметнаа потреба од решавање на проблемот на создавање на работни места и заработувачка посебно за жените,затоа што жените се оние кои што во поголем број останаа без работа и без можности преку работата да заработуваат за себе и за семејството.Според последните податоци од анкетата за работната сила од октомври 2001 година вкупното работоспособно население изнесува 1.554,420 лица од кои 782.363 или 50,3 % се жени.Од вкупното работоспособно население 55,5% се активни и учествуваат на пазарот на трудот,а 44,5% е неактивно население. Како што се гледа од општата активност на населението 55,5% е релативно низок процент пред се поради ниската активност на жените од 45,5%,додека стапката на активност на мажите е 65,5%.Ова покажува дека оваа популација најсилно ги почувствувала транзиционите промени.Од вкупно 599.308 вработени ,само 242.042 се жени или 40,4%. Стапката на невработеност изнесува 30,5%, додека кај мажите изнесува 29,5%, а кај жените 32,0%. Економскиот статус на вработената жена покажува дека најголемо учество од 69,8% отпаѓа на вработените жени-работници ,3,7% се жени работодавци,4,8% се вработени жени за сопствена сметка, а 21,8% се жени кои работат како неплатен семеен работник.

самовработувањето и можностите што ги нуди а вработувањето недоволно се искористени од жените.

Тоа значи дека во иднина многу повеќе треба да се работи на планот на поттикнување на интересот како и на оспособувањето на жените и нивна сестрана поддршка за бавење со бизниси со што ќе придонесе за решавање на проблемот на невработеноста на жената и подобрување на нејзиниот економски статус.

Во периодот пред транзицијата, вработувањето во Република Македонија беше нагласено екстензивно, поради што изобилството на ефтина работна сила не овозможуваше рационално и ефикасно користење на човековиот капитал. Преминот кон пазарна економија го изостри проблемот на рационално користење на работната сила во квалитативна и квантитативна смисла, а процесот на приватизација, ја наметна потребата од ослободување на вишокот на работна сила (превработеноста која пред отпочнување на приватизацијата и структурните реформи се проценува на околу 30%).

Економизирањето со ангажираната работна сила, рационализацијата и подигањето на ефикасноста на трудот, според официјални извори предизвикува значително намалување на обемот на регистрираната вработеност и менување на нејзината структура.

Табела 1 - Вработени според занимањето и полот во Република Македонија- 1997-2001 *Извор: Завод за вработување на РМ.*

и најголемо учество на вработени жени од вкупниот број имало во дејноста на индустријата и рударството 37.236, а најмалку во дејноста на земјоделски и сродни работници 26.760, додека работници без занимање се 853. Во вонстопанските дејности учеството на жената во вкупниот број на вработени било најголемо во дејноста на управни административни и сродни работници 31.953, а најмало во персонал за општествена заштита 526. Во 2001 година од вкупно вработени 599 308 ,вработени жени биле 242.042, од кои во стопанските дејности најмногу биле вработени како рудари, индустриуски и сродни работници 59.828, а во нестопанските дејности најмногу 42.156 како стручњаци и уметници, и 30.322 како управни и административни работници.

Табела 2 - Лица кои барат вработување според степенот на стручно образование
Извор: Завод за вработување на Република Македонија 1997-2002 година

е види дека од вкупно лица кои барале вработување во : 116.323. Ниско кфалификувани лица биле 50.379, а со високо образование 4.542 лица. Во 2002 година од вкупно 370.112 лица кои барале вработување 162.013 биле жени. Ниско кфалификувани биле 77.499, а со високо образование 7.073. Од овие податоци може да се види дека зголемен е бројот на жени кои бараат работа како ниско кфалификувани. Исто така бројот на жени кои бараат вработување со високо образование е незначително зголемен.

Табела 3 - Лица кои бараат вработување според старосна структура

Извор: Завод за вработување 1997-2002 година.

работувањето се загарантирани како за мажот, така и за жените. Работни односи се утврдени условите под кои се заснова работен однос.

Според Уставот на Република Македонија и легислативата за работни односи, секој има право на соодветна заработувачка ,платен дневен ,неделен и годишен одмор.Тоа значи дека не постои никаква дискриминација кон жената во однос на платата што ја прима.За еднаква работа и еднаков статус во работата жената добива иста плата како и на мажот. На вработените им припаѓа надомест за плата за време на годишен одмор, празници, бременост, раѓање и мајчинство, нега на дете, преквалификација и доквалификација, стручно оспособување и усовршување и во други услови предвидени со Закон.

Невработеност

Прашањата во врска со вработувањето и осигурување во случај на невработеност,се уредени со Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност донесен 1997година (Службен Весник на РМ бр.37/97,25/2000,100/2000 и 50/2001година). Овој закон меѓу другото содржи одредби и во врска со правата по основ на невработеност ,вклучувајќи го и правото на паричен надоместок,односно условите и начинот на стекнување и користење на ова право како и другите права утврдени во законот, како и на одредби во врска со финансирањето на правата.

Според евиденцијата на Заводот за вработување на РМ, на крајот на месец декември 2002 година евидентирани се 374.144 невработени лица, од кои мажи се 209.131(55,9%), а жени 165.013(44,1%).

Структурата на невработените по возраст е многу неповолна и во изминатите години постојано се влошува. Невработени на возраст до 30 години се 39,6% од вкупниот број невработени, а 60,4% се сите останати невработени над 30 години(од 30-40 години се 26,7%,од 40-50 години се 19,2% и над 50 години се14,5 %).

Неповолна е и структурата на невработените според стручната подготовка. Повеќе од половина (52,9%) од невработените се неквалификувани, полуквалификувани и лица со ниско образование. Невработените со средно стручно образование учествуваат со 24,0%, квалификуваните и висококвалификуваните со 18%, невработените лица со високо образование со 3,3% и со вишо 1,8%.

Како резултат на досега превземените мерки од страна на Владата на Република Македонија за постигнување на поголем степен на економска рамноправност на жената и елиминирање на дискриминацијата на пазарот на трудот во 2001 година се забележани одредени ефекти преку постигнување на вработеност на жената од 30,9% што е највисока во однос на сите изминати години од 1996 наваму,со истовремено забележување на најниска стапка на невработеност на жената од 32,0%.Ова секако претставува забележителен успех на планот на вработувањето на жената но, и понатаму не е доволен успех во споредба со вкупната бројка на евидентирани невработени жени.

Согласно позитивната законска регулатива во изминатите неколку години во РМ беше забележан тренд на создавање на мрежа од специјализирани институции за поддршка на бизниси и многу претприемачи ги користат нивните услуги без разлика на полот. Со исклучок на две до три организации основани со странски капитал

е да размислуваат дека е потребно воведување на претприемачи онака како што женското претприемништво се третира во странство.

Гледано по региони, поголем број од невработените се регистрирани во поголемите градови. Со цел да се запре трендот на постојан пораст на невработеноста, беа превземени активности на нормативен план преку донесување на нови законски прописи, и тоа: Закон за поттикнување на вработувањето, Закон за изменување и дополнување на Законот за работни односи и Закон за изменување и дополнување на Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност, со што се создадоа нормативно правни и други предуслови за поголема флексибилност и конкурентност на пазарот на трудот и поголема мотивираност на работодавците за прием на нови работници како на мажи така и на жени.

Според Законот за вработување, невработеното лице има право на помош во врска со вработувањето, паричен надоместок за здравствена заштита, пензиско и инвалидско осигурување, како и надомест за трошоците за превоз и слично. Посебно е битно што ваквиот паричен надоместок продолжува да се исплатува и по истекот на времето определено со Закон на жена која е корисник на ваквиот надоместок за време на бременост и по породувањето во траење предвидено со прописите за работни односи. Висината на паричниот надоместок за време на невработеност изнесува 50% од аконтацијата на просечната плата на вработеност во последните 3 месеци од висината на најниската плата во Републиката. Во рамките на проектот за подршка на социјалните реформи се наоѓа и Програмата за повторно вработување која опфаќа советување за вработување обука и преквалификација на невработените лица, ангажирање во јавни работи, помош на малото стопанство, инкубатори и регионално стопанско планирање, програми за менаџерска обука и друго на кои што подеднакво имаат право и мажите и жените.

Според Програмата за зголемување на вработеноста во 2003 година на Владата на Република Македонија беше донесен и нов Закон за поттикнување на вработувањето (Сл. весник на РМ, бр. 25/2003 година), со кој се утврдени мерки за поттикнување на вработувањето насочени кон одредени целни групи кои спаѓаат во групата на долгорочни невработени лица. Мерките се во правец на финансиско растеретување на работодавците при задоволување на нивните потреби од работна сила и поттикнување на поголем интерес кај нив за нови вработувања од редот на невработените лица.

Права за време на бременосѝа, раѓањето и мајчинсѝ војшо

Уставот на Република Македонија во рамките на основните слободи и права на човекот и граѓанинот во член 42 ја гарантира посебната заштита при работа на малолетните лица и мајките раководејќи се од нивната посебна положба. Законот за работни односи ја следи определбата на Уставот и со одредбите на член 58 - 68 ја уредува посебната заштита на жената.

Според него, вработената жена во Република Македонија ги ужива сите права на заштита при работа и за време на бременоста. Таа не може да биде распоредена на работни места кои штетно влијаат врз нејзината здравствена состојба, како и да

ки и за вработената жена која има дете помало од две

Таа има право на породилно отсуство од работа во траење од девет месеци непрекинато, а доколку роди повеќе деца (близнаци, тројка и слично) една година.Породилното отсуство вработената жена може да го отпочне 45 дена пред раѓањето, а задолжително 28 пред раѓањето. Вработената жена и во случај ако посвоила дете ги има истите права. Таткото на детето може да го користи правото на породилно отсуство во случај на смрт на мајката, ако таа го напушти детето или ако од оправдани причини е спречена да ги користи овие права.

Ако вработена жена роди мртво дете или детето умре пред истекот на породилното отсуство таа има право да го продолжи породилното отсуство за време колку што е потребно да закрепне според наодите на лекарот, а најмалку 45 дена ,за кое време и припаѓаат сите права по основ на породилно отсуство.

Вработената жена за време на породилното отсуство има право на надомест на плата во висина утврдена според прописите за работни односи и здравствена заштита.

По истекот на породилното отсуство вработената жена има право на платено отсуство од работа за чување и негување на болно дете до три години старост на кое му е потребна интезивна нега. Таа исто така има право на скратено работно време за истата цел. Овие права ги има и таткото на детето. Еден од родителите на тешко хендикепирано дете има право да работи со половината од полното работно време, ако двајцата родители се во работен однос или ако родителот е самохран врз основа на наод од надлежна лекарска комисија.Скратеното работно време во овој случај ќе се смета за полно работно време.

Покрај овие права, вработената жена, како и останатите вработени има право на отсуство од работа ако не е способна да ги извршува своите задачи.Правото на боледување е загарантирано со донесување на потврда од лекар.Според Законот за здравствена заштита,надоместокот за плата за време на боледување изнесува 70% од основицата за личен доход.Во случај на професионална болест тој изнесува 100% од личниот доход.

Законот за работни односи, како и другите закони што го регулираат остварувањето на овие права на жената предвидуваат посебен дел со казни одредби во кои се предвидени дисциплински и други видови на одговорност за оние кои го спречуваат остварувањето на овие права.

Законот за работни односи во поглед на посебната заштита на жената е усогласен со конвенциите на Меѓународната организација на трудот, што ја регулираат оваа област, како што е на пример Конвенцијата бр.100 од 1951 година за еднаквост при наградувањето на машката и женската работна сила, Конвенцијата бр.3 за вработување на жената пред и после породувањето, недискриминација во поглед на вработувањето и слично

Одредбите од Законот за работни односи во поглед на посебната заштита на жената во работата, на пример, во Министерството за внатрешни работи се доразработени и со Колективниот договор на Министерството за внатрешни работи („Службен весник на Република Македонија,, бр.8/98, 11/98, 2/2000 и 2/2003).

Во член 63 од Колективниот договор е нормирано правото на работничката која е распоредена ноќе согласно законот на:

- оброк или надомест за оброк;

и надоместок за превоз;
работници;

- други погодности;

Синдикатот има право да го контролира исполнувањето и изведувањето на условите за работа ноќе. Во случаите кога не се обезбедени услови за горенаведеното, Синдикатот ќе бара од работодавецот веднаш да се прекине со ноќната работа, а ако барањето не се почитува, Синдикатот ќе побара интервенција на инспекцијата на трудот.

Законот за внатрешни работи и Колективниот договор на МВР во поглед на условите за засновање на работен однос во МВР не предвидуваат посебни одредби кои би се однесувале на жените, тргнувајќи од еднаквиот третман и воспоставената рамноправност на машкиот и женскиот пол. Евентуалното предвидување на посебни услови за жените би претставувало воспоставување на дискриминација на жените, што би било во спротивност со уставно прокламираното начело дека „секому, под еднакви услови му е достапно секое работно место,, .

Согласно член 9 од Уставот на Република Македонија, граѓаните на РМ се еднакви во правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Тргнувајќи од наведената уставна определба и обврската да законите, колективните договори и другите прописи бидат во согласност со Уставот, донесувањето на били каков законски или подзаконски пропис со кој жената би се довела во дискриминирана состојба би имало за последица да истиот биде укинат односно поништен од страна на Уставниот суд на Република Македонија.

Live births out wedlock, 1990- 2001

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
23.3	23.4	23.4	23.3	23.5	23.5	23.7	23.7	23.9	24.0	24.2	24.3

Табела 1 - Просечна возраст на мајката при раѓање на прво дете

Извор: Завод за статистика на РМ

Во Република Македонија има развиена мрежа на објекти, установи за организирано згрижување и воспитание на деца. Покрај организациите за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст постојат и специјални организации за згрижување на деца како што се: организации за згрижување на деца и млади со попречен психофизички развој и организации за работа со воспитно запуштени деца и младинци.

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
2518	2451	2432	2635	2859	2630	2590	2614	2777	2671	2868	2807

еца во организациите за згрижување и воспитание на
ет во Република Македонија во периодот 1997-2001
(состојоа заклучно со 30.09.2001)

Година	Број на опфатени деца
1997	21.204
1998	22.003
1999	22.564
2000	22.032
2001	21.449

Извор: Сектор за хумана популациона политика и заштитата на деца

Социјална заштита

Социјалната заштита и социјалното осигурување на граѓаните се загарантирани со Уставот на Република Македонија во согласност со начелото на социјална праведност.

За обезбедување на социјалната заштита на вработените согласно со Законот за пензиско и инвалидско осигурување, работодавачот е должен да уплатува во одредени фондови, придонеси (за пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување, невработеност и сл.).

Во согласност со уставниот принцип на недискриминација по основа на пол, жената ги ужива истите права како и мажот во областа на социјалната заштита.

Осигуреникот стекнува право на старосна пензија кога ќе наполни 63 години маж, односно 60 години жена, а најмалку 20 години пензиски стаж.

Осигуреникот кој не наполнил пензиски стаж од 20 години стекнува право на старосна пензија кога ќе наполни 65 години (маж), односно 63 години (жена) и најмалку 15 години стаж на осигурување.

Во преодниот период од 1 Јануари 1994 година до 31 Декември 1998 година старосната граница за жена постепено се зголемува.

Осигуреникот стекнува право на старосна пензија кога ќе наполни 40 години (маж), односно 35 години пензиски стаж (жена) без оглед на годините на живот.

Покрај правата на старосна пензија, законската регулатива во Република Македонија предвидува и право на инвалидска пензија под одредени услови.

Инвалидност во смисла на Законот на пензиско и инвалидско осигурување постои кога кај осигуреникот поради трајни промени во здравствената состојба, причинети се повреди при работа или професионална болест, а кој не можат да се отстранат со лекување или ќе настане намалување или загубување на работната способност за вршење на работите пред настанување на инвалидноста.

Инвалидската пензија се определува од пензиска основа во истата висина во која се определува старосна пензија за пензиски стаж од 40 години (маж), односно 35 години (жена).

же на свое барање да оствари право на инвалидска во висина на осигуреникот маж.

Вдовица стекнува право на семејна пензија ако на денот на смртта има 45 години живот, додека за вдовец старосната граница е 55 години живот. Децата правото на семејна пензија го стекнуваат, односно го користат до наполнети 15 години живот, а ако се сеуште на школување до 26 години живот.

Во согласност со Законот за пензиско и инвалидско осигурување вработените уживаат одредени права, врз основа на инвалидност-Осигуреникот(маж) и Осигуреникот (жена) кај кој постои преостаната работна способност има право на : работа со скратено работно време, распоредување на друга соодветна работа, преквалификација и доквалификација.

Табела 1 - Корисници на пензија во вид и пол за период 1992 - 2001 година

Година на користење	СТАРОСНИ		ИНВАЛИДСК И		СЕМЕЈНИ		ВКУПНО	
	мажи	жени	мажи	жени	Мажи	жени	мажи	жени
1992	102.021		41.030		50.243		193.294	
	76.059	25.962	28.832	12.198	36.999	13.244	142.563	50.731
1993	113.779		43.867		52.891		210.537	
	84.265	29.514	30.415	13.452	38.935	13.956	157.592	56.922
1994	116.283		45.453		54.847		216.583	
	86.044		32.780	12.673	42.002	12.845	160.826	55.755
1995	116.241		46.509		56.557		219.307	
	85.383	30.858	32.785	13.724	43.369	13.188	161.537	57.770
1996	117.042		47.431		58.254		222.727	
	85.590	31.452	32.985	14.446	44.326	13.928	162.901	59.826
1997	118.148		48.909		60.042		227.099	
	85.806	32.342	32.563	163.45 6	46.060	13.982	164.429	62.670
1998	119.194		51.208		61.184		231.586	
	85.386	33.358	34.250	16.958	47.060	14.098	167.172	64.414
1999	120.574		52.060		63.205		235.839	
	85.916	34.658	37.218	14.844	48.207	14.998	171.399	64.500
2000	124.213		52.546		64.365		241.124	
	88.405	35.808	37.552	14.994	49.364	15.001	175.321	65.803
2001	125.332		52.619		66.249		247.200	
	89.265	39.067	37.606	15.013	50.800	15.449	17.671	69.529

Извор: Служба на Фондој за пензиско и инвалидско осигурување

Во согласност со член 40 од Уставот , со кој се обезбедува посебна грижа и заштита на семејството ,Законот за општествена заштита на децата предвидува можност за добивање на паричен додаток за деца, најмногу до трето дете по

на ваквиот паричен додаток е заштита на животниот
ост од приходите на семејството и бројот на членовите

ЧЛЕН 12: ЗДРАВЈЕ

1. Државиј е членки презема ај соодветни мерки заради елиминирање на дискриминациј ај на жениј е во обласј а на здравственај а заштитија за да можай, врз основа на рамнојравностиа на жениј е и мажиј е, да обезбедат досјатности на здравственије услуги, вклучувај ки ги оние шјо се однесуваат на иланирањетјо на семејсјвојо.

2. Без оглед на одредбата а на став 1 од овој член, државиј е членки им обезбедуваат соодветни здравствени услуги на жениј е за време на бременос тја, раѓањетјо и во периодот јо раѓањетјо на дејетјо, со обезбедување на бесилај ни услуги, каде шјо е шјоа јојребно, како и соодветна исхрана за време на бременосја и доењетјо.

Согласно одредбите од Уставот на Република Македонија, на секој граѓанин му се гарантира правото на здравствена заштита, што подразбира и право на жените за здравствена заштита. Граѓанинот има право и должност да го чува и унапредува сопственото здравје и здравјето на другите (член 39 од Уставот).

Граѓаните имаат право на социјална сигурност и социјално осигурување утврдени со закон и колективен договор (член 34 од Уставот). Право на човекот е слободно да одлучува за создавање на деца (член 41 од Уставот). Републиката води хумана популациона политика, заради усогласен економски и социјален развој. Републиката посебно ги заштитува мајчинството, децата и малолетните лица (член 42 став 1 од Уставот).

Согласно Законот за здравствена заштита ("Сл. весник на РМ", бр. 38/91-пречистен текст, 4/2000 и 5/2000) здравствената заштита ја сочинуваат мерките, активностите и постапките за зачувување и унапредување на здравјето и животната и работната средина, правата и обврските што се остваруваат во здравственото осигурување, како и мерките, активностите и постапките кои ги преземаат организациите од областа на здравството за зачувување и унапредување на здравјето на луѓето, спречување и сузбивање на заболувањата, повредите и другите нарушувања на здравјето, раното откривање на заболувањата и состојбите на здравјето, навремено и ефикасно лекување и рехабилитација со примена на стручно медицински мерки, активности и постапки. Здравствената заштита се заснова врз начелата на достапност, рационалност и континуираност.

Со Законот за здравствено осигурување ("Службен весник на РМ", бр. 25/2000 и 96/2000) воспоставен е систем на здравствено осигурување за сите граѓани на Република Македонија, заснован на начелата на сеопфатност, солидарност, еднаквост

средствата. Со системот на задолжително здравствено осигурување жените и мажите подеднакво, односно доколку жената има свој основ на осигурување согласно член 5 од Законот (како вработена, пензионер, невработена, социјален случај, земјоделец, вршител на самостојна професионална дејност, и др) е опфатена како осигуреник, односно доколку нема свој основ на осигурување, правата од задолжителното здравствено осигурување и се обезбедуваат како на член на семејството на осигуреникот.

Задолжителното здравствено осигурување ги опфаќа лекарските прегледи и другите видови на медицинска помош кај лекар во примарната здравствена заштита, специјалистичко консултативната и болничката здравствена заштита, спроведувањето на превентивните, терапевтските и рехабилитационите мерки, лекови и ортопедски помагала според листите што ги утврдува Министерството за здравство, укажување на итна медицинска помош. Покрај овие, за жените осигуреници односно осигурени лица задолжителното здравствено осигурување опфаќа и здравствената заштита во врска со бременоста и породувањето.

Осигуреникот и членовите на неговото семејство при користењето на здравствените услуги учествуваат со лични средства во цената на здравствената услуга односно лекот, најмногу до 20% од просечниот износ на вкупните трошоци на здравствената услуга, односно лековите. Од плаќањето на учество при користењето на услугите од задолжителното здравствено осигурување се ослободени жените во врска со бременоста, породувањето, мајчинството и планирањето на семејството, како и другите лекарски прегледи во примарната здравствена заштита, освен во случај на прекин на бременоста без медицинска индикација, душевно болни лица сместени во психијатриски болници и ментално ретардирани лица без родителска грижа; деца до 18 годишна возраст и осигурени лица што имаат потреба од протези за долни и горни екстремитети, слušни протези, ортооптички помагала и инвалидска количка и од медицински помагала за функција на физиолошки празнења. Освен правото на здравствена заштита во примарната, специјалистичко - консултативната и болничката здравствена заштита, осигурениците-жени кои се во работен однос, исто како и мажите, од задолжителното здравствено осигурување имаат право на надоместок на плата во случај на спреченост за работа поради болест и повреда на работа. Основиците за пресметување на надоместокот и висината на надоместокот се утврдуваат на еднаков начин и за осигурениците-жени и осигурениците-мажи. Освен тоа, осигурениците имаат право на надоместок на плата поради отсутност од работа поради бременост и породување, во висина од 100% од платата остварена во последниот месец пред отпочнување на породилното отсуство.

Прекинувањето на несаканата бременост (абортусот) е уредено со посебен закон - Закон за прекинување на бременоста ("Службен весник на СРМ", бр.19/77-пречистен текст и "Службен весник на РМ", бр.15/95). Согласно овој Закон за прекинувањето на бременоста слободно одлучува бремената жена. Ова право може да биде ограничено само заради заштита на здравјето на бремената жена. Со законот е утврдена границата до која може да се изврши прекин на бременоста (десет недели од денот на зачетокот), случаите во кои се врши прекин на бременоста над оваа граница, начинот на кој се врши одобрувањето за прекинување на бременоста и условите што треба да ги исполнуваат здравствените организации во кои се врши прекин на бременоста. Од аспект на спречувањето на користењето на абортусот како

ите мерки за заштита од бременост, од значење е здравственото осигурување, според кој трошоците за абортусот без медицински индикации паѓаат исцело на товар на жената.

Законски засновани програми за примена на дојолнителни мерки за здравствена заштита

Државата, согласно Законот за здравствената заштита, на сите граѓани на Република Македонија, без оглед на тоа дали се опфатени со здравствено осигурување или не, од средствата на Буџетот на државата ги финансира програмите за: одредени мерки и активности од превентивната здравствена заштита, задолжителната имунизација, испитувањето, спречувањето и сузбивањето на бруцелозата, превентивните мерки за спречување на туберкулозата, заштита на населението од СИДА, активна заштита на мајките и децата, систематските прегледи на децата, учениците и студентите и организирањето и унапредувањето на крводарителството, здравствена заштита на одредени групи население и одредени заболувања на граѓани кои не се здравствено осигурани; обезбедување на трошоци за болните кои се третираат со дијализа, за обезбедување на лекови за трансплантирани болни, за обезбедување на цитостатици, инсулин, хормон за раст и лекување на болни од хемофилија, како и здравствена заштита на лица со душевни растројства и болести на зависности.

Секоја година Владата на Република Македонија донесува Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата во која се утврдуваат мерките и активностите за унапредување на здравствената состојба и заштита на мајките и децата (мерките за планирање на семејството и заштитата на планираната и саканата бременост и мерките за здравствената заштита на децата од предучилишна возраст).

Во функција на овој Извештај во прилог се доставуваат Програмите во интегрален текст, од кој може да се утврди посебната (дополнителна) здравствена заштита на жената, третирана како посебно вулнерабилна група (Прилог 1 од Анексот за здравството).

Меѓународна соработка ка: проекти во функција на примена на дојолнителни мерки за здравствена заштита на населението, особено на жените и децата

Во рамки на меѓународната соработка на Република Македонија на билатерален и мултилатерален план се развиени голем број на проекти специфично насочени кон засилување на мерките за здравствена заштита на вкупното население, особено на жената и детето. Потребите од развој на вакви проекти произлегоа од постоечката политичка и економска состојба на земјата и резултираа со одржување на здравствениот статус и покрај енормните проблеми со кои Република Македонија се соочуваше и се соочува во последната декада, особено последните пет години.

Во функција на овој Извештај во прилог се доставува листата на проекти, со посебен коментар на нивната содржина и ефекти. (Прилог 2 од Анексот за здравството).

шој сектор

и од самите проектни активности одобрени од страна на Министерството за здравство евидентно е се поголемото вклучување на невладиниот сектор во доменот на здравствената заштита, особено невладините организации на жените, што е дел од стратегијата за здравствена заштита што ја реализира Министерството. Ефектите од повеќе реализирани проекти со невладини организации ги отворија вратите за воспоставување на заедничко долготрајно партнерство со невладиниот сектор.

Како илустрација на практичната функција на невладиниот сектор ги наведуваме активностите на невладината организација - Центар за поддршка на семејството, мајчинството и детството - Скопје, која во периодот 2001/2002 година беше вклучена во Иницијативата-Болници -пријатели на бебињата во делот на примената на 10-тиот чекор: формирање на групи за поддршка на мајките. Преку оваа организација се обучија 85 мајки за поддршка на активностите кои со својата работа на локално ниво (во сопствената средина) формираа 556 групи за поддршка на доењето низ кои се опфатија 2756 мајки и 523 бремени жени, со цел да им се презентира правилна информација за исхрана-доење на детето. Преку индивидуална работа, тие опфатија 2000 мајки и 546 бремени жени. Ваквите резултати не значат само потврда на важноста на инволвирањето на невладиниот сектор туку се потврда и на интересот на населението (женската популација) и нивната потреба од ваков вид на помош.

Развој на локални иницијативи

Иако после осамостојувањето во Република Македонија се чувствуваше повеќе потреба од централизиран систем на здравствена заштита и таков се спроведуваше, во поново време се става акцентот на развој на локални иницијативи во сите полиња на здравствената заштита каде објективно такви иницијативи можат да се развијат. Првите почетоци се направија со помош на меѓународните организации (СЗО;УНИЦЕФ) во доменот на менталното здравје и заштитата на здравјето на мајката и детето (проектите за ментално здравје, како и поддршка на доењето). Се формираа локални центри за ментално здравје во 5 општини што обезбедуваа мултидисциплинарна грижа (здравствена и социјална) на локално ниво. Со донесување на Законот за локалната самоуправа („Службен весник на РМ., број 5/2002), се воспоставија и правни обврски за развој на вакви иницијативи во доменот на здравството во доменот на здравственото воспитување, промоција на здравјето, превентивните активности, заштита на здравјето на работниците и заштита на работа, здравствен надзор над животната средина, надзор над заразните болести, помош на пациенти со специјални потреби (ментално здравје, злоупотреба на деца итн.)

Сѝраиџија

На Република Македонија досега и недостасуваше стратешки документ за долгорочен развој на здравствената заштита. Македонската Академија на науките и уметностите работи на подготовката на овој документ во кој секако ќе се

и, и новите практики на развојот како стратешки

- интердисциплинарниот пристап;
- Интерсекторскиот пристап;
- Вклучување на невладиниот сектор;
- Развојот на локалните иницијативи и
- Меѓународната соработка.
-

Ваквите практики веќе функционираат во системот на здравствена заштита и даваат резултати.

Општи преглед на системот на здравствената заштита во Република Македонија

Општиот преглед на системот за здравствена заштита во Република Македонија како документ е изготвен во рамки на Европската опсерваторија на системи за здравствена заштита што претставува партнерство помеѓу Регионалната канцеларија на Светската здравствена организација за Европа, Европската банка за инвестиции, Светската банка, Владите на Норвешка и Шпанија, Факултетот за економија и политички науки од Лондон и Факултетот за хигиена и тропска медицина од Лондон, заедно со Институтот отворено општество. Објавен е во 2000 година и е остапен за широка јавност на интернет страницата <http://www.observatory.dk>. На овој начин е обезбеден принципот на транспарентност на податоците за здравствениот систем на национално и интернационално ниво. Интенцијата на Министерството за здравство е да обезбеди постојано дополнување и менување на податоците што ќе го следат развојот на системот, на што во моментот се работи.

Испражувања на здравствениот статус на жената и дејето во Република Македонија

Следењето на здравствениот статус на популацијата, вклучително и здравствениот статус на жената и детето во Република Македонија се одвива според правно заснован и функционален систем на известување и пријавување преку 10 регионални и еден државен Завод за здравствена заштита. Од минатата година, во рамки на PHARE програмата, се развива проект за унапредување и модернизација на овој систем и негово усогласување со европските системи. Податоците користени во овој Извештај произлегуваат од овој систем на следење. Од минатата година, во рамки на PHARE програмата, се развива проект за унапредување и модернизација на овој систем и негово усогласување со европските системи. Со новиот систем кој ќе биде воведен врз основа на нова легислатива во доменот на здравствената статистика, ќе биде докрај имплементирана Препораката број 9 на Комисијата за следење на Конвенцијата за прибавување на податоци посебно за здравствениот статус на жената заради обезбедување на подобри услови за евалуација на достигнатото ниво на примена на Конвенцијата од формален аспект, односно на реализација на правата на жената од суштествен аспект. Првата работна верзија на новиот закон е веќе изготвена.

за здравствениот статус на жената Република Македонија спроведување на мултикластерско истражување со микронутритивна компонента спроведено во 1999 година, а чии резултати се објавени во 2000 година.

Од погоре наведеното евидентно е дека системот на здравствена заштита во Република Македонија е добро финансиран од аспект на заштита на правото на здравје. Тој се реформира и во легислативата и во праксата во насока на што подобар одговор на здравствените потреби на населението, особено вулнерабилните групи.

Ваквиот напредок во одредени домени веќе се одразува позитивно на индикаторите на здравствениот статус на населението во Република Македонија, особено кај жените и децата. Сепак, подобри резултати се очекуваат на подолги рокови, имајќи ја особено предвид тековната економска и политичка состојба во земјата и напорите, пред се да се задржат, а потоа и да се унапредат придобивките од воспоставениот систем.

Во основа, здравствениот сектор не е само уште еден сектор. Односите што се воспоставени помеѓу социјалните и економските елементи влијаат врз здравствената политика, а на нив се надоврзуваат и елементи од научна, правна, професионална и етичка природа.

Здравствена заштита и здравствена состојба на жените во Република Македонија

Подобри демографски и социјални показатели: Населението во Република Македонија во последните децении се одликува со постојан умерен пораст.

Процентот на женското население е во постапно благо зголемување од 49,3% во 1999 год., а 50% во 2001 година и стапката на маскулинитетот опаѓа од 102,8 (1990) на 100,1 (2001).

Природниот пораст во периодот 1990-2001 година е во постојано опаѓање и од стапка 9,7 во 1990 година опаѓа на 5,0 во 2001 година. Во изминатите години евидентно е опаѓање на наталитетот од 16,6 (1990) на стапка од 13,3 (2001), и зголемување на морталитетот од стапката 6,9 (1990) на 8,3 (2001).

Се зголемува процентот на старите лица од 65 и повеќе години од 7,3% (1990) на 10,1 (2001) и се очекува понатамошно стареење на населението.

Очекуваното траење на живот во последните години е лесно зголемено и изнесува 73.0 годишно за целата популација. Жените имаат подолг век на живеење од мажите за околу 5 години.

	Очекувано траење на животот			
	1996-1998	1997-1999	1998-2000	1999-2001
СЕ	72.49	72.49	72.68	73.05
Мажи	70.37	70.37	70.48	70.68
Жени	74.68	74.68	74.77	75.21

ДЕМОГРАФСКИ И ВИТАЛНИ ИНДИКАТОРИ:

	1190	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Вкупно Население	2.131.806	1.966.000	1.992.208	1.998.000	2.008.000	2.025.000	2.031.000	2.036.441
Жени	1.050.998	981.704	988.274	997.691	1.002.997	1.011.982	1.019.697	1.017.920
% на женско население	49.3	49.9	49.8	49.9	49.9	49.9	50.0	50.0
Жени од 15 до 49 год. %	25.6	25.9	26.4	25.5	25.5	25.9	26.0	26.0
Жени од 15 г. и повеќе %	36.5	37.0	40.3	38.2	38.2	38.6	38.9	39.2
Маскул инитет	102.8	100.3	101.6	100.3	100.3	100.2	100.2	100.1
Население Над 65 год. %	7.3	8.8	8.5	9.0	9.0	9.5	9.8	10.1
Урбано Население %	58.1	58.7	59.0	59.6	59.6	59.5	59.5	59.5
Рурално Население %	41.9	41.3	41.0	40.4	40.4	40.5	40.5	40.5
Наталитет	16.6	16.6	15.8	14.8	14.6	13.5	14.4	13.3
Морталитет	6.9	8.4	8.1	8.3	8.4	8.3	8.5	8.3
Природен Прираст	9.7	8.2	7.7	6.5	6.2	5.2	5.9	5.0
Стапка на Фертилитет	2.1	2.1	2.1	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
Матерален Морталитет	11.3	21.8	0	3.4	3.4	7.3	13.7	14.7
Морталитет На доенчиња	31.6	22.7	16.4	15.7	16.3	14.9	11.8	11.9
Невработени Лица %	23.6	35.6	38.8	41.7	34.5	32.4	32.0
Вработ. жени Во вкупно Вработ. Лица %	37.3	37.2	37.7	38.1	39.3	40.3

Морталитетот и причини за смрт носії:

Морталитетот е значаен индикатор за здравствената состојба на населението. Во 2001 година во Република Македонија умреле 16.919 лица што претставува намалување во однос на претходната 2000 год. за 1.9% или стапката на 1000 жители изнесува 8.3. Во однос на претходниот период од 1990 година кога стапката била 6,7 на 1000 жители или 14.643 умрени лица, зголемувањето е за 15.5%.

Што се однесува до застапеноста на умрените по пол, жените се помалку застапени со стапка од 6,1 на 1000 жени во 1990 година, спрема 7,6 мажи на 1000 жители и се запазува истата тенденција на зголемување на смртноста и кај двата пола во периодот 1995-2001 година така што достигнува стапка од 7,5 кај жените и 9,1 кај мажите на 1000 соодветно население.

Во структурата по возраст многу позабележителна е разликата на застапеноста на смртноста според полот при што во напреднатата возрасна група над 65 години жените се застапени со стапка од 51,6, а мажите со стапка од 65.1. Во возрасната група до 64 години, жените се застапени од 1,9, а мажите со стапка од 3,6 на 1000 соодветно население.

Во анализираниот период нема измени во петте водечки причини за смртта, односно болестите на циркулаторниот систем го завземаат првото место со 48,6% од вкупно умрените во 1990 година, а 56,4% во 2001 година. Малигните неоплазми се застапени со 15,3% во 1990 година, а 18,1% во 2001 година. Респираторните заболувања се застапени со 6,3% во 1990 година, а 3,3% во 2001 година. Повредите и труењата со 4,8% во 1990 година од четвртото место, завземаат трето место во 2001 година со 4.4%.

Матерналниот морталитет во анализираниот период покажува доста варијабилност и се движи меѓу 22,8 во 1995 година до 3,4 во 1997 и 1998 година, а во 2001 година е 14,7.

Бројот на умрени од насилна смрт во периодот од 1990-2001 година покажува лесно зголемување од 700 случаи на 100.000 жители во 1990 година и достигнува до 741 случаи на 100.000 жители во 2001 година. Несреќните случаи се застапени со 61,8% од вкупно умрените од насилна смрт, а самоубиствата кај жените се многу помалку застапени отколку кај мажите и не покажуваат видно зголемување во овој период.

Морбидиј еџ кај жени е

Амбулантно-поликлинички морбидитет

Во службата за здравствена заштита на жени во 2000 година на примарно ниво регистрирани се вкупно 167.601 заболувања и состојби што претставува морбидитет од 2119.3 заболени на 10000 жени. Споредено со 1990 година кога стапката на морбидитетот била 2699 % таа е намалена за околу 46,5% . Меѓутоа се забележува дека во овој периодот се зголемува морбидитетот од малигни неоплазми и стапката од 64,2 во 1990 година се зголемува на 70,8 на 10.000 жени во 2000 година и тоа од

ката и вратот на матката. Во вкупната патологија генито-уринарниот систем 54,6%, а во 10-те најчести поединечни заболувања спаѓаат нарушувањата на менструацијата, воспалителните болести, инфертилитетот, кандијазата, компликации на бременост и пуерпериум, бенигните и малигните неоплазми на утерусот и друго.

Морбидитетот утврден во дејноста-општа медицина во периодот 1990-2000 година покажува тенденција на постојано опаѓање. Во дејноста-општа медицина морбидитетот е повеќе застапен кај жените со стапка од 8.507,8 на 10.000 жени во однос на мажите каде стапката изнесува 7.427,7. Во структурата на заболувања кај жени најзастапени заболувања се заболувањата на респираторниот и циркулаторниот систем, потоа на дигестивниот систем, болестите на мускуло-скелетниот систем, генито-уринарниот систем и менталните заболувања.

Во однос на структурата по возраст најзастапени се заболувањата во напреднатите возрасти.

Во структурата на болничкиот морбидитет во 2001 година, жените се повеќе застапени со стапка 801,6 на 10.000 жени, додека мажите се застапени со 767,3 на 10.000 мажи.

Организациона поставеност на службата за здравствена заштита

Функционалната и стручна активност на здравствените организации се остварува во рамките на постојниот систем со тенденција за значајна преориентација кон превентивната здравствена заштита.

Здравствената заштита на жените е организирана на сите три нивоа на здравствена заштита - примарна, секундарна и терциерна.

Примарна здравствена заштита, во 2001 година како база на здравствениот систем во Република Македонија се остварува преку широка мрежа медицински единици -пунктови во земјата. Здравствената служба спроведува превентивна и куративна здравствена заштита преку 6 здравствени станици, 18 здравствени домови и 16 медицински центри - или дел од здравствен дом (медицински единици на село 296, како дел од здравствените домови). Во рамките на овие здравствени организации примарната здравствена заштита за жените се остварува преку дејноста-општа медицина, медицина на труд и забоздравствена заштита, додека специјализираната здравствена заштита на жените се остварува во рамките на диспанзерите за жени при здравствените домови и медицинските центри во Републиката (вкупно 50 места - пунктови), како и во 8-те акушерски одделенија при вонболничките стационари. Со оглед на тоа, постои добра дистрибуција на услугите и во урбаните и во руралните подрачја.

Секундарната здравствена заштита се остварува од страна на специјалистичко-консултативната гинеколошко-акушерската служба, Заводот за заштита на мајки и деца од Скопје и одделенијата за гинекологија и акушерство при општите болници во Републиката.

Терциерната здравствена заштита се остварува главно во Клиниката за гинекологија и акушерство при Клинички центар во Скопје и Специјалната болница

Чаир во Скопје, но и во рамките на отсеците односно
тите клиники и институти.

Кадровска обезбеденост

Во 1990 година здравствената заштита на жените беше спроведувана од 1245 здравствени работници и соработници на сите три нивоа. Од нив 363 или 29,1% биле во примарната, 479 или 38,5% во секундарната и 403 или 32,4% во терциерната здравствена заштита.

Бројот на доктори бил 303, а 211 од нив биле специјалисти гинеколози, а здравствени работници со виша и средна стручна спрема биле 728.

Во споредба со 2001 година опаѓа бројот на здравствените работници и соработници на 1125 или за 9.6% бидејќи има намалување на здравствените работници со нижа стручна спрема. Бројот на доктори се зголемува на 335 или за 10.6%, а бројот на специјалисти на 275 или за околу 30.3 %. Бројот на здравствени работници со виша и средна стручна спрема се зголемува на 790 или 8.5%.

Година	Доктори		Виша и ССС	Нижа СС	Вкупно
	Вкупно	Од тоа спец.			
1990	303	211	728	214	1245
2000	323	278	794	-	1124
2001	335	275	790	-	1128

Во 2001 година 92 или 27,5% доктори обезбедуваат примарна здравствена заштита, 130 или 38,8% секундарна и 113 или 33,7% терциерна.

Во вкупната кадровска структура кадрите во секундарната здравствена заштита учествуваат со 45,9%, потоа следуваат од терциерно ниво со 30.4%, а најмало е учеството од 23.7% во примарната здравствена заштита.

Соодносот на здравствени работници со виша и средна стручна спрема со бројот на доктори на примарно ниво изнесува 2,0 : 1 ; на секундарно 2,9 : 1 и на терциерно 2,0 : 1.

Примарната здравствена заштита (ПЗЗ) се спроведува преку диспензерите за здравствена заштита на жени во чии рамки се организационите единици за спроведување на куративната дејност 73 (1990) и 50 (2001); и организационите единици за превентивна здравствена заштита - советувалицата за бремени жени, советувалицата за планирање на семејство и патронажните единици.

Примарна здравствена заштита

Организационите единици за здравствена заштита на жените во примарна здравствена заштита

Видови	Број на единици
--------	-----------------

		1995	1996	1997	1998	1999/ 2000	2001
Ординации за доктор	75	62	57	54	51	51	50
Советувалиште за бремени жени	30	50	29	29	30	30	30
Советувалиште за планирање на семејството	27	25	23	23	22	27	25
Патронажна единица	26	17	20	20	21	22	23

Здравствена заштита на жените во примарната здравствена заштита се однесува на превентивните услуги од советувалиштата за бремени жени каде бројот на посетите од 1990 година се намалува за 22% во 1995 година, а од 1995 до 2001 година има пораст за 9.8%. Патронажните посети се во целиот период, со исклучок на намалување во 1990 година, во пораст за 15.5% во 2001 година во однос на 1990 година.

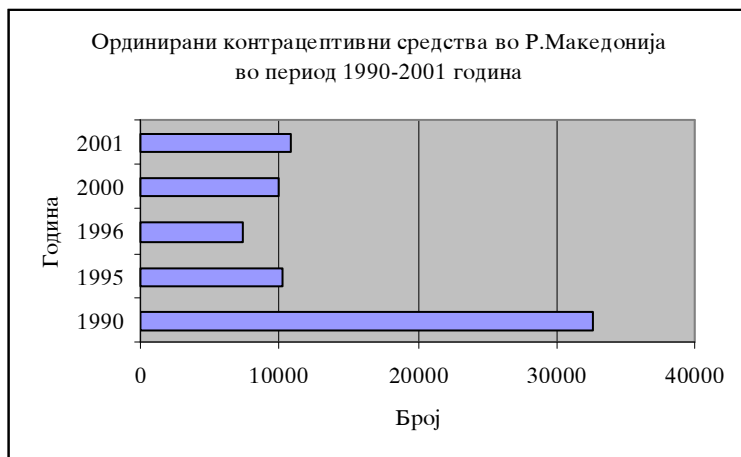
Показателите за **патронажните посети** зборуваат за поголема организираност и активност на патронажната дејност која е од најголемо значење за антенатална заштита, како и за обезбедување на стручна помош и нега на родилките и леунките за време на породувањето и леунството. Оваа состојба е делумно резултат на проектот на Министерството за здравство и УНИЦЕФ кој имаше цел да ја зајакне кадровски, материјално и стручно работата на патронажната служба заради намалување на доеничката смртност.

Здравствена заштита на жените во примарна здравствена заштита

Година	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Работа на советув. за бремени жени	154.767	120.240	113.239	114.155	136.795	116.913	144.018	108.455
Патронаж на дејност	47.241	127.269	90.399	117.179	115.459	110.066	122.340	120.456
Посети во советув. за планирање на семејство	87.037	35.594	31.723	33.957	29.117	24.300	32.560	22.705
Ордин. кон трацеп. средства вкупно	32.618	10.220	7.353	10.865	9.287	10.248	9.943	10.807
Орални	24.360	7.710	5.118	8.692	7.283	8.143	8.430	9.377
Интраутерини	5.139	1.853	1.244	1.729	1.363	1.392	777	996
Дијафрагм	588	337	168	228	127	241	140	53
Други	2.531	329	823	216	514	472	596	381

		288.798	307.941	312.269	306.897	305270
лекар						282.786

Во прикажаната табела даден е приказ на посетеност на советувалицата за планирање на семејството во Републиката со ординираниите контрацептивни средства за десетгодишен период 1990-2001 година. Инсуфициентни се активностите за планирање на семејството и евидентно е намален бројот на регистрирани издадени контрацептивни средства.

Оваа состојба најверојатно се должи на одливот на жените во гинеколошките ординации од приватното здравство и слободната набавка на овие средства без рецепт, со што е оневозможено следењето на употребата на контрацептивните средства со цел регулирање на плодноста. И во 2001 година, како и во изминатиот период, од вкупно 10807 регистрирани издадени контрацептивни средства, најмногу се ординирани оралните (86.8%), потоа интраутерините (9.2%), а потоа следуваат дијафрагмата, ординирана во 0.5% од случаите, и другите локални застапени со 3.5%.

Во советувалицата за планирање на семејство бројот на ординираниите контрацептивни средства во периодот 1990-2001 година значително се намалува за околу две третина, а бројот на посетитите за околу една петтина (19%).

Абортусот сеуште се користи како начин за контрола на фертилитетот и се поистоветува со „планирање на семејство“ за што говорат показателите за соодносот на породувањата и абортусите, при што во досегашниот период просечно на 2,5 породувања има по еден абортус. Во 2001 година регистрирани се 8427 абортуси, при што односот на породувањата со абортуси изнесува 3.2:1.

ПОМОШ

Годи ни	Вкупно	Во здрав.орг.		Во здравствена организација			
		Број	%	Со стручна помош		Без стручна помош	
1990	35.401	30.928	87.4	551	1.5	3.922	11.1
1995	32.154	29.741	92.5	529	1.6	1.884	5.9
1996	31.403	29.603	94.3	221	0.7	1.579	5.0
1997	29.478	27.728	94.1	453	1.5	1.297	4.4
1998	29.244	27.833	95.2	409	1.4	1.002	3.4
1999	27.309	25.682	94.0	820	3.0	807	3.0
2000	29.308	28.231	96.3	407	1.4	670	2.3
2001	27.294	26.183	96.9	172	0.6	655	2.4

Подорувања според возраст на мајката

Година	Вкупно	Под 20 години		Над 35 години	
		Број	%	Број	%
1990	35.401	3.840	10.8	1.798	5.1
1995	32.154	3.546	11.0	1.795	5.5
1996	31.403	3.134	10.0	1.605	5.1
1997	29.478	2.965	10.1	1.595	5.4
1998	29.244	2.746	9.4	1.651	5.6
1999	27.309	2.514	9.2	1.547	5.7
2000	29.308	2.593	8.8	1.734	5.9
2001	27.010	2202	802	1.614	6.0

Сооднос на регистрираните породувања со бројот на регистрираните абортуси во Република Македонија

Година	Број на породувања	Број на Абортуси	Однос на абортуси со породувањата
1990	35.704	21.894	1.6
1995	32.440	15.805	2.1
1996	31.712	14.164	2.2
1997	29.777	12.058	2.5
1998	29.547	12.015	2.5
1999	27.587	8.479	3.3
2000	29.357	10.129	2.9
2001	27.294	8.427	3.2

Куративните услуги се изразени преку посетите во ординацијата кај доктор и се намалуваат за 45.3%.

Секундарната здравствена заштита се остварува во специјалистичко-консултативните служби, потоа во гинеколошко-акушерските одделенија на 16-те општи болници при Медицинските центри и во Заводот за заштита на мајки и деца во Скопје како специјализирана установа во Републиката која својата активност ја остварува со цел за чување и унапредување на здравјето на доенчињата и малите деца преку спроведување на мерки и активности за подобрување на здравствената заштита на жените во репродуктивниот период.

Кадровска обезбеденост

Секундарна здравствена заштита во оваа дејност во 2001 година ја обезбедувале вкупно 516 здравствени работници и соработници од кои 513 здравствени работници и 3 здравствени соработници. Во вкупниот број на здравствени работници 130 се лекари (од кои 106 се специјалисти) и 383 здравствени работници со виша и средна стручна подготовка. Односот на лекари спрема здравствени работници со виша и средна стручна подготовка во 2001 година е 1 : 3. Во однос на 1990 година постои зголемување на бројот на лекарите специјалисти за 39.4% во одделенијата за гинекологија и акушерство, а бројот на кадрите со средна и виша стручна подготовка се зголемува за 2.2%.

Специјалистичко-консултативната гинеколошко-акушерска служба има во Битола каде во 2001 година дејноста ја спроведувал 1 лекар специјалист и во Демир Хисар каде дејноста ја спроведувал 1 лекар специјалист и 1 лекар на специјализација.

Во одделенијата за гинекологија и акушерство во општите болници во Република Македонија во 2001 година дејноста ја обавувале вкупно 122 лекари од кои 99 специјалисти, како и 376 здравствени работници со виша и средна стручна подготовка. Соодносот на лекарите со овој профил на кадри за Републиката изнесува 1 : 3.1. Во однос на 1990 година се бележи лесно зголемување на бројот на лекарите како и на бројот на специјалистите.

Здравствени работници во гинеколошко-акушерските одделенија при општите болници во Република Македонија 1990-2001 година.

Година	Доктори		Виша и ССС	Здрав.раб. со ВШ и ССС на 1 лекар
	Вкупно	Од тоа спец.		
1990	100	71	368	3.7
1995	105	84	375	3.6
1996	114	91	367	3.2
1997	113	88	373	3.3
1998	106	85	369	3.5
1999	98	78	368	4.0
2000	107	89	366	3.4
2001	120	99	376	3.1

Во ординација кај лекар во специјалистичко-консултативната дејност во Битола и Куманово се констатира зголеување на бројот на посетите и во двата здравствени региони. Тие се зголемени за 1.5% или од вкупно 8905 регистрирани посети во 2000 година зголемен е бројот на 9089 во 2001 година.

Бројот на болнички лекуваните жени во 2001 година изнесува 24449 и истиот е намален во однос на 1990 година за 326%, кога биле лекувани 36.254 жени. Стапката на хоспитализација на 1000 жени изнесува 30.6. Бројот на постелите во овие одделенија во 2001 година во споредба со 1990 година е намален од 733 на 722 постели, со годишен обрт на 1 постела од 34 жени. Просечното траење на лекување изнесува 5 дена, така што зафатеноста на болницата во текот на годината е вкупно 168.5 дена. Стапката на искористеност на капацитетите на болничките одделенија за гинекологија и акушерство во општите болници во Републиката во 2001 година е 46.2 и е помала во однос на 1990 година кога изнесувала 58.3.

Терциерна здравствена заштита

Високо специјализираната здравствена заштита на жените во Република Македонија се остварува на Клиниката за гинекологија и акушерство при Медицинскиот факултет во Скопје, останатите клиници и институти и Специјалната болница за гинекологија и акушерство - Чаир, исто така во Скопје.

Терциерната здравствена заштита подразбира спроведување на болничка и специјалистичко - консултативна дејност со примена на најсовремени дијагностички и терапевтски методи во здравствената заштита на жените, примена на врвна технологија и опрема, спроведување на научно-истражувачка работа и пружање на високо ниво на здравствена едукација.

Кадровска обезбеденост

Во 2001 година вкупно 342 здравствени работници и соработници (од кои 338 здравствени работници и 4 здравствени соработници) обезбедувале терциерна здравствена заштита. Од нив 223 се од Клиниката за гинекологија и акушерство, додека 119 се здравствени работници вработени во Специјалната болница - Чаир.

Од вкупниот број на лекари (113), специјалисти се 79 од кои 46 или 58.2% се вработени во Клиниката за гинекологија и акушерство, додека останатите обезбедувале здравствена дејност во Специјалната болница. Во обезбедувањето на терциерната здравствена заштита биле вклучени вкупно 225 здравствени работници со виша и средна стручна подготовка од кои 148 во Клиниката за гинекологија и акушерство, каде својата стручна активност на полето на здравственото воспитание на жената, остварувале и 4 здравствени соработници.

бројот на лекарите со здравствените работници со виша и
2) ги задоволува пропишаните стандарди и нормативи
за кадар во Клиника и Специјална болница.

Во споредба со 1990 година, зголемен е вкупниот број на лекари (78) и
специјалисти (58). Исто така, бројот на кадри со средна и виша стручна подготовка е
зголемен од 171 во 1990 година на 215 во 2001 година.

Извршени здравствени услуги и активности

Извршените здравствени услуги во дејноста на здравствената заштита на
жените во Република Македонија во терциерната здравствена заштита опфаќаат
посети кај лекар и посети кај здравствените работници со средна или виша стручна
подготовка во специјалистичко-консултативната служба и остварување болнички
денови во Клиниката и во Специјалната болница.

Во 2000 година врвна терциерна здравствена заштита била дадена на 14645
жени кои биле стационарно лекувани. Тие оствариле вкупно 81286 болнички денови
во двете установи, од кои 57972 или 71.3% во Клиниката за гинекологија и
акушерство, а останатите во Специјалната болница. Просечното траење на лекување
во Клиниката е подолго и изнесува 6.7 дена, додека во Специјалната болница жените
се задржувале просечно 3.9 дена. Стапката на хоспитализација, на 1000 жени во
Специјалната болница е 25.9% при што тоа се жени од Скопје, додека во Клиниката
стапката е 10.8% со оглед дека се работи за жени од целата Република.

Бројот на постелите во Клиниката во 2000 година е намален во однос на 1990
година од 257 постели на 236. Истиот случај е и со Специјалната болница каде бројот
на постели изнесува 138. Бројот на лекуваните болни на една постела годишно во
Клиниката е 37, а во Специјалната болница 453 пациенти. Стапката на искористеност
на капацитетите во Клиниката изнесува 67.3%, додека во Специјалната болница
изнесува 52.7%. Просечната зафатеност на постелите во денови за Клиниката
изнесува 245.6 дена, додека за Специјалната болница - Чаир 168.9 дена.

Десетте најчести примарни локализации кај жени во Република Македонија за
1995-1998 година се предадени табеларно во Табела 6 од Анексот за здравството.

По однос на проблемот на женското обрежување, во Република Македонија
таков не е регистриран, ни во праксата на здравствените организации, ниту пак преку
невладините организации како обичајна пракса.

Во врска со болестите врзани за работна средина кај жените, досега се
работени ad hoc студии, но континуирано следење по пол не се спроведува.
Здравствената состојба на жените - мигранти посебно не се следи. Оттука се
наложува потребата статистичкиот систем да опфати показатели и за овој вид
популација.

ЭКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛЕН ЖИВОТ

Државијџ е членки џи џреземаајј сииџе соодвејни мерки заради елиминирање на дискриминациј ајја на женијџе во друѓијџе обласијџи на сјојанскиојџ и ојшјџесјвениојџ живојџ, за да им се обезбедајџ врз основа на рамнојравносјџа на женијџе и мажијџе, еднакви џрава, а џосебно:

- б) џраво на банкарски заеми, хијојџ екарни и друѓи видови финансиски кредијџи;*
- в) џправо на учесјџ во во рекреатјџивнијџе акјџивносјџи сјорјџојџ и сииџе друѓи форми на кулјџурен живојџ.*

а). Како што беше погоре подвлечено, Република Македонија дава посебна помош и заштитана фамилијата вклучително и фамилијарни бенефиции. Мајчинството, децата и малолетниците се заштитени со Уставот на РМ (членови 40 и 42).

Во согласност со законот за социјална заштита (Сл.Весник на РМ бр.50 од 1997 година) и измените и дополнувањата на овој закон, државата е основен носител на социјалната заштита на граѓаните и обезбедува услови за нејзино остварување. Владата на Република Македонија донесува Програма за остварување на социјалната заштита со која ги утврдува подрачјата на социјалната заштита, специфичните потреби на населението во тие подрачја и начинот на остварувањето на социјалната заштита. Исто така, Владата на Република Македонија ја утврдува и мрежата на јавните установи за социјална заштита. Врз основа на правата од социјалната заштита, а под услови утврдени со овој закон, се обезбедуваат услови и се превземаат мерки преку кои се остварува: социјална превенција, вониституционална заштита и социјална помош на корисниците на социјална заштита.

Корисници на социјална заштита, според овој закон се државјани на Република Македонија кои имаат постојано живеалиште во РМ и странци кои имаат дозвола за престој во РМ.

За остварување на социјалната превенција се превземаат мерки за спречување на настанување на социјален ризик за граѓанинот, семејството или група население особено преку едукативно-советувалишна работа, развивање на формите на самопомош, волонтерска работа со лично ангажирање и без надоместок и примена на други методи кои соодветствуваат на потребите на корисниците на социјална заштита.

Во Член 10 од Законот за социјална заштита дефинирани се правата од областа на вониституционалната заштита: прва социјална услуга на корисници на социјална заштита; помош на поединец; помош на семејство; домашна нега и помош на поединец и на семејство и сместување во друго семејство.

Институционалната заштита опфаќа право на оспособување за работна-производна активност и право на сместување во установа за социјална заштита. Право на оспособување за работно-производна активност имаат лицата со умерени и тешки пречки во психичкиот развој. Право на сместување во установа за социјална заштита

а кои немаат соодветни услови за живеење во своето семејство и им е потребно сместување во установа за социјална заштита во случај да не може да се примени друг облик на социјална заштита.

Во Член 20 од истиот закон дефинирани се корисниците на постојаната парична помош која опфаќа: постојана парична помош за лицата неспособни за работа и социјално необезбедени; социјална парична помош за лица способни за работа и социјално необезбедени; паричен надоместок за помош и нега; право на здравствена заштита; надоместок на плата за скратено работно време поради нега на хендикепирано дете; еднократна парична помош или помош во натура и право на домување.

Право на постојана парична помош според Член 20 од законот има лице неспособно за работа и социјално необезбедено кое не може да обезбеди средства за својата егзистенција врз основа на други прописи.

Неспособни за работа во смисла на овој закон се смета лице со умерени, тешки и најтешки пречки во психичкиот развој и лице со други пречки во развојот кое заради степенот на попреченоста не може да се стекнува со образование, како и лице кое по развојниот период стекнало инвалидност поради која е неспособно за работа; самохрана жена за време на бременост еден месец пред породувањето и самохран родител до три години возраст на детето; дете до навршени 15 години живот или до 26 години живот ако е на редовно школување и жена и маж постари од 65 години.

За социјално необезбедени во смисла на овој закон се смета лице кое нема приходи или чии приходи по сите основи, како приход на целото семејство се помали од постојаната парична помош утврдена со овој закон. Постојаната парична помош се обезбедува во вид на основна парична помош на носителот на правото и додаток на другите членови на семејството и неспособни за работа (соуживатели на помошта).

Како семејство во смисла на овој закон се смета семејство или заедница на жена и маж, на родители и деца и другите роднини кои живеат со нив кои се должни, согласно Законот за семејство, да се издржаваат.

Постојаната парична помош како основно право на корисникот се утврдува од просечната месечна нето плата по работник во нестопанството на РМ остварена во последните три месеци и изнесува:

- основна парична помош (носител-семејство) 20%
- носител со еден соуживател на правото 28% и
- носител со двајца и повеќе соуживатели на правото 40%.

Просечната плата по работник ја утврдува Заводот за статистика на РМ. Постојаната парична помош се исплатува во месечни износи. Висината на минималниот личен доход само (засага) за вработените во јавниот сектор во Република Македонија која е утврдена во јуни 2002 година изнесува 5060 денари месечно.

Во Член 32 од Законот за социјална заштита регулирано е и правото на здравствена заштита на корисниците на постојана парична помош, лицата сместени во друго семејство и во установи за социјална заштита и корисниците на паричен надоместок за помош и нега од друго лице ако не можат да ја остварат по друг основ.

Во Член 33 утврдено е правото на надоместок за плата за скратено работно време поради нега на хендикепирано дете, (30% од просечната плата) утврдено со Законот за работни односи кое се остварува во Центарот за социјална работа.

рична помош се доделува на лице или семејство кое е ик, заради претрпена природна непогода, епидемија, подолго лекување во здравствена установа или друга социјална криза. Износот може да изнесува најмногу до висина на две просечни месечни плати по работни во нестопанството во РМ, остварени во последните три месеци. Износот на еднократната парична помош со акт го определува министерот за труд исоцијална политика.

Ако граѓанинот односно член на семејството има сродник со кој не живее во семејството, а кој согласно закон е должен да го издржува, Центарот за социјална заштита на лицето ќе му обезбеди право на социјална заштита доколку ги исполнува условите предвидени со законот. Средствата за финансирање на социјалната заштита се обезбедуваат од Буџетот на РМ.

б). Согласно член 32 став 1 од Уставот на Република Македонија секој има право на работа, слободен избор при работењето и материјална обезбеденост за време на привремена невработеност. Согласно став 2, секому под еднакви услови му е достапно секое работно место и секој има право на соодветна заработувачка (став 3). Став 5 од истиот член од Уставот предвидува остварувањето на правото на вработените и нивната положба понатаму да се уредуваат со закон и со колективни договори.

Во Националната стратегија за економскиот развој на Република Македонија во делот што се однесува на пазарот на трудот утврдени се основи и мерки за водење активна политика на пазарот на трудот која опфаќа мерки од три вида :

- помош при вработувањето (информации, посредување при вработување и консултации),
- обука (доквалификација или преквалификација),
- креирање на работни места (развој на претприемништво и на мали и средни бизниси).

Улогата на жената во економијата и во економското одлучување е нераскинлив и значаен дел од севкупните активности. Тоа воедно претставува и уставно право, заедно со принципот на еднаквост на половите во сите сегменти на животот. Меѓутоа, и покрај тоа, постои значителна разлика во пристапот на жените и мажите и нивните можности да имаат моќ над економските структури. Токму поради тие причини активностите на Владините институции и невладините женски организации во Република Македонија треба да се насочат кон напорите за подигање на нивото на образованието, воспитувањето и јавната свест за прашањата сврзани за улогата на жената во економското одлучување. Само на овој начин жените ќе добијат рамноправен пристап до банкарските заеми, хипотекарни и други финансиски кредити и со тоа ќе го остварат своето уставно право.

Токму поради ова Владата на Република Македонија во своите програмски активности се стреми за спречување на дискриминацијата и обезбедување на полов баланс во однос на економскиот и професионалниот живот преку:

- а) обезбедување пристап до бесплатни или ефтини правни услуги со цел еднаков пристап до економските ресурси, отварање специјални можности за позајмување финансиски средства на жени, вклучувајќи ги и младите жени,

партиципација и заедничка сопственост (каде е можно) ресурсувањето одлуки во институции кои нудат кредит и финансиски услуги.

Во реализација на овие цели потребна е и помош во финансиски средства од меѓународните организации за програми и проекти кои ќе бидат креирани за промовирање на потребата и жената да има еднаков пристап до економските ресурси. Тоа меѓу другото ќе се остварува преку семинари, работни средби, информативни материјали и формирање на база на податоци кои во иднина ќе бидат основа за иницирање на активности со цел елиминирање на дискриминацијата на жената во оваа област.

Во контекст на горенаведеното како позитивна акција треба да се спомене Програмата за групни заеми на невладиното здружение "Можности". Ова здружение започна со една пилот програма во почетокот на 1998 година и со оглед на позитивните резултати таа продолжи како редовна програма од декември 1998 година. Истата е финансирана од Агенцијата за меѓународен развој на САД, УСАИД и дел од Холандската фондација. Од податоците добиени од ова здружение може да се види дека од вкупниот број дадени заеми 56 само 3 заеми се дадени на мажи. Реализирани се 11 заеми во вкупен износ од 19.000 ДМ.

Анализирајќи ги резултатите од програмата невладината организација "Можности" во иднина ќе ја прошири својата акција и во други градови во Република Македонија.

в). Жените, како и мажите учествуваат во сите активности за рекреација, спортски и културни активности. Во врска со статистичките податоци за жени вработени во културата, уметностите и информативните сервиси, молиме видете го Анексот за културата поместен на крајот од Извештајот.

ЧЛЕН 14: ЖЕНИ НА СЕЛО

1. Државиите членки ќе ги земат предвид посебните проблеми со кои се соочува жената на село, како и значајната улога што таа ја има во економскиот остварување на своето семејство, вклучувајќи ја нејзината работа во секторите на стопанството во кои не се остварува доход и ќе ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат одредбите на оваа конвенција да се применуваат на жената на село.

2. Државиите членки ќе ги преземат сите соодветни мерки заради елиминирање на дискриминацијата на жените во селскиот подрачје за да обезбедат тие, врз основа на рамноправноста на мажите и жените, да учествуваат во развојот на селото и да имаат од тоа користи, а посебно за да го обезбедат нивното право на:

и сироведувањето на плановите за развој на сите
нивоа;

**б) ирисијата до соодветна и здравствена заштитна, вклучувајќи ги
информациите, советите и услугите во врска со планирањето на семејството;**

в) директно користење на програмите за социјална заштита;

**г) стекнување на сите видови обука и образование, формално и неформално,
вклучувајќи го описувањето, како и ирисијата до сите услуги во рамките на
месната заедница, како и до совет одавните услуги, меѓу другото, заради
проширување на нивните описи и технички знаења;**

**д) организирање на групи за самопомош и на задруги за да остварат еднаков
ирисијата до ситански дејности по пат на вработување или вршење на
самостојна дејност;**

е) учество во сите активности на месната заедница;

**ж) достапност до земјоделските кредити и заеми, до олеснетијата при
продажба на производи, соодветна технологија и еднаков третман во
земјината и аграрната реформа, како и до програмите за поворно населување;**

**з) адекватни животишни услови, особено во поглед на домувањето, хигиенските
услови, електричната енергија и снабдувањето со вода, сообраќајот и врските.**

Во Република Македонија жената на село претставува значајна работна сила во земјоделството. Поради недоволното општо и стручно образование, жената на село нема алтернатива во однос на земјоделското занимање, односно активноста на селската жена во земјоделството е последица на општествената и економска нужност, а не нејзин социјален избор.

Општествената положба на жената на село открива основни противречности на општеството кои се појавуваат во самиот развоен процес. Имено политичкото ослободување на жената, тече побрзо во однос на економското ослободување и воспоставување рамноправност со мажот, што во голема мера зависи од радикалните промени во културните сфаќања, ставовите и секојдневното однесување на луѓето.

Врз општествената положба на жената на село влијаат два процеса:

- модернизацијата
- деаграризацијата

Меѓутоа врз нејзината положба одредено влијание има: традицијата, сфаќањата за местото и улогата во семејството и во селската заедница, како и агломерација за работа и живеење.

Едно од значајните социодемографски движења во самото земјоделство претставува пренесувањето на товарот на земјоделското работење врз грбот на жената, а кој порано го носеа мажите.

жувањата, направени во Република Македонија и оизлегува дека авторитетот на таткото е во опаѓање. Високиот процент на влијанието на жената во донесување на одлуките во семејството како и нејзино учество во одлучувањето заедно со мажот е важен индикатор кој укажува на современи семејни односи.

Две економски функции на селската жена-домаќинка и земјоделски производител се испреплетуваат и тешко можат во одредени случаи да се разграничат, бидејќи во одредено време таа претежно е ангажирана во самото домаќинство во вршење на работите од земјоделското производство.

За начинот на кој жената на село го користи слободното време е карактеристично непостоење на два основни субјективни предуслови за негово посодржинско користење. Првиот се состои во тоа што жената на село има ангажман над 10 и повеќе часа и оттука на слободното време не може содржински да му се посвети, туку оди на пасивен одмор. Вториот предуслов кој попречува на содржинското користење на слободното време претставува традицијата и реалните можности за користење на културните и забавни содржини.

Сето ова значи дека се наметнува како неопходна потреба од поголеми промени во семејните односи на село преку поголем ангажман на државата. Новите услови на развој, особено воспоставување на пазарна економија со што аграрот доби свое место, директно влијае на положбата на жената на село подобрувајќи го нејзиното место, станувајќи далеку поеманципирана и далеку посоодветно третирана во однос на досегашниот развој на село.

Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерството за труд и социјална политика значајно место и улога во своите програмски активности и дава на жената во руралната средина. За тоа зборува фактот што во тек се разговорите со Туристичката организација на Република Грција и Одделението за економија и трговија при Грчката канцеларија за врски во Република Македонија за меѓусебна соработка за развојот на агротуризмот на Преспанското езеро. Овој проект на агротуризмот не само што овозможува заштита на животната средина туку и овозможува вработување во селските региони. Ова укажува на потребата од формирање на асоцијација во нашата земја во согласност со нашите прописи во форма на приватно претпријатие базирано на економски интерес која би ги координирала активностите на овој план, пред се поради поинтензивното инволвирање на жената во руралната средина во вакви и слични активности.

Исто така невладините женски организации имаат огромна улога за жената на село. Тие во своите организации имаат формирано комисии за жената на село и комисии за деца и млади. Исто така проблемите на руралната жена ги сметаат како прашања значајни за третирање.

Потребата за доживотно учење, за стекнување нови општи и технички знаења, прилагодување на потребите на пазарот на трудот ја иницираа потребата за нови знаења, обуки и образование. Во последните неколку години се интензивираат повеќе активности од страна на стопанските субјекти, агенции, асоцијации кои ги обучуваат вработените за неформално образование на возрасните: учење на работа со компјутери, странски јазици, вклучување во средното образование за стручно оспособување и специјалистичко образование.

е даден приказ на лица кои се стекнале со стручна образование:

Учебна година	Вкупно / Жени	Вкупно	Жени
1996/97	119 7	55	1
1997/98	144 3	70	5
1998/99	- -	48	4
1999/00	193 154	136	15

Учеството на жените за стручна оспособеност, особено е карактеристична во учебната 1999/00 и изнесува 80%, за разлика од претходниот период, во кој ова учество е незначително.

ЧЛЕН 15: ЕДНАКВОСТ ПРЕД ЗАКОНОТ И ВО ГРАЃАНСКИТЕ РАБОТИ

- 1. Државиј е членки им признаваат на жениј е еднакви права пред законот како и на мажиј е.**
- 2. Државиј е членки им признаваат на жениј е еднаква правна способност во граѓанскиј работи како и на мажиј е и им даваат еднакви можности да се користат со неа. Тие посебно им даваат на жениј е еднакви права на склучување договори и управување со имот и ги разрешаат рамноправно во сите фази на процесот пред судот.**
- 3. Државиј е членки се согласни дека сите е напори и сите други приватни инструменти од кој и да било вид, чие правно дејство има за цел да ја ограничи правната способност на жениј е, се сметаат како ништовни и неважечки.**
- 4. Државиј е членки им признаваат на жениј е и мажиј е еднакви права во поглед на законот за движењето на лицата и слободата на изборот на местото на престојувањето и живеалиштето.**

(1) ЕДНАКВОСТ ПРЕД ЗАКОНОТ И СУДОВИТЕ

Согласно член 9 став 2 од Уставот на Република Македонија „ Граѓаните пред Уставот и законите се еднакви,, Оттука, еднаквоста во примената на правото според Уставот на Република Македонија претставува појдовна основа во остварување на принципот на еднаквост на жената и мажот. Ова право опфаќа два елемента: 1) сите граѓани подеднакво се третираат во законодавниот текст, односно законот важи подеднакво за сите граѓани (erga omnes tangit) и 2) законот подеднакво се применува

државните органи, што значи заштита на граѓаните од злоупотреба со уживањето на правата, но и во извршувањето на законодавните обврски.

Уставот на Република Македонија, меѓу другото, предвидува и дека мажот и жената уживаат еднакви права во однос на нивниот пристап до судовите и во судските постапки. Имено, согласно член 7 од Уставот на Република Македонија: „Секој има право на еднаков пристап пред судовите во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси. Секој има право на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење. Никому не може да му биде ограничен пристапот пред судовите поради недостиг на материјални средства,, .

(2) ПРАВО НА ПРИЗНАВАЊЕ ПРАВЕН СУБЈЕКТИВИТЕТ И ПРАВО ДА СКЛУЧУВА ДОГОВОРИ

Граѓаните на Република Македонија се наполно изедначени и во однос на правото на склучување договори имајќи во предвид дека националното законодавство, правниот субјективитет на еднаков начин и под исти услови го стекнуваат и мажите и жените. Имено, правната способност како способност да се биде носител на права и обврски во правниот промет, законодавството на Република Македонија му ја признава на секое физичко лице. Таа се стекнува со раѓањето, а се губи со смртта или со прогласувањето на исчезнато лицето за умрено, во постапка предвидена со Законот за вонпроцесна постапка. Од правилото способноста да се стекнува со самото раѓање постои еден исклучок кој го предвидува Законот за наследување како исклучок од правилото дека наследник може да биде само лице што е живо во моментот на отварањето на наследството. Имено, во член 122 став 2 од овој Закон е определено дека детето веќе зачнато во моментот на отварање на наследството се смета како родено ако се роди живо со што се зачувуваат наследните права на нероденото дете.

Покрај правната способност, составен елемент на правниот субјективитет на физичкото лице претставува и деловната способност, односно способноста на физичкото лице самостојно со свои дејствија да стапува во правни односи со други лица. Деловната способност според законодавството на Република Македонија се стекнува со полнолетството. Според Законот за семејството полнолетството се стекнува со исполнување 18 години живот, кога полнолетното лице се здобива со деловна способност. По исклучок, деловна способност може да се стекне и со стапување во брак со навршени 16 години живот.

Исто така, деловна способност стекнува и лице со навршени 15 години возраст доколку заснова работен однос.

Малолетните лица до 15 години се целосно деловно неспособни и сите правни работи во нивно име и за нивна сметка ги превземаат нивните родители, односно старателот. Малолетните лица на возраст од 15 години до 18 години (постарите малолетници) имаат ограничена деловна способност. Ограничено деловно способните лица можат да ги склучуваат, без одобрение на нивниот законски застапник само оние договори чие што склучување е дозволено со закон (член 56,

оните односи). Тие можат самостојно да ги склучуваат работи можат да ги склучуваат само со одобрение на нивните законски застапници. Исклучок од ова правило претставува тестаменталната способност која малолетното лице ја стекнува со навршување на 15 годишна возраст, под услов да е способно за расудување. (Закон за наследување, член 62).

Покрај возраста и душевното здравје претставува услов едно лице да биде целосно деловно способно. Полнолетните лица кои поради душевно заболување не можат да се грижат за својата личност и своите права и интереси можат да бидат целосно лишени од деловната способност (и во тој случај тие се изедначуваат со помладите малолетници) или пак таа да им биде ограничена, во кој случај се изедначуваат со постарите малолетници.

За одземањето или ограничувањето на деловната способност одлучува судот во вонпроцесна постапка. Се работи за посебна вонпроцесна постапка регулирана со Законот за вонпроцесна постапка, во која судот одлучува за целосно или делумно лишување од деловна способност на лице кое поради душевно заболување, слабоумност, употреба на алкохол или други нервни отрови, не е во состојба да се грижи за себе и за заштита на своите права и интереси.

(3) ПРАВО НА СОПСТВЕНОСТ

Правотот на сопственост во правниот поредок на Република Македонија ужива уставно-правна гаранција преку една општа формулација (член 30 став 1 од Уставот) која го гарантира правото на сопственост. Од истата несомнено може да се извлече заклучок дека правото на сопственост е уставно-правно загарантирано секому, односно на секое физичко лице (маж и жена) и на секое правно лице, по еднакви услови. Заклучокот за опсегот на член 30 став 1 од уставот, не е можно да се извлече исклучиво врз основа на неговото изолирано толкување, туку врз основа на системското толкување на оваа одредба со член 8 став 1 точка 6 од Уставот на Република Македонија, кој меѓу основните вредности на уставниот поредок ја наведува и „правната заштита на сопственоста,“. Со уставната гаранција на сопственоста се гарантираат поединечните права на сопственост на секој поединец независно од неговиот пол, и не само во приватната сфера на неговиот живот, туку и во стопанската дејност на секој поединец, имајќи предвид дека гаранцијата на правото на сопственост во цитираниот член 55 е дополнета со гаранција на слободата на претприемаштвото и пазарот.

Гаранцијата на правото на сопственост, не значи и негова апсолутна неповредливост, односно не значи заштита од активностите што се правно дозволени, односно оние активности што јавната власт ги презема заради остварување на колективниот интерес. Поединците се членови на општеството, а во општеството може да има интереси што се над интересите на поединците. Поединецот е должен да придонесува за општото добро, па и тогаш кога тоа не е во негов непосреден интерес. Токму во оваа смисла Уставот на Република Македонија определува: „Сопственоста создава права и обврски и треба да служи за доброто на поединецот и заедницата,“.

ата потреба слободата на поединецот, независно од
ку прецизно ограничена со слободата на сите останати
членови на општеството во целина, член 30 ста 3 и 4 од Уставот на Република
Македонија предвидува: „ Никому не можат да му бидат одземени или ограничени
сопственоста и правата кои произлегуваат од неа, освен кога се работи за јавен
интерес утврден со закон. Во случај на експропријација на сопственоста или во случај
на ограничување на сопственоста се гарантира праведен надомест кој не може да биде
понизок од пазарната вредност,, .

Законот за сопственост и други стварни права на Република Македонија во
посебна глава насловена како „Заедничка сопственост во брачна и вонбрачна
заедница,, детално ги регулира сопственичко правните односи помеѓу брачните
другари. Истиот, предвидува дека имотот на брачните другари може да биде
заеднички и посебен. Имотот кој брачните другари ќе го стекнат во текот на бракот
претставува нивен заеднички имот. Имотот кој едниот брачен другар го имал во
времето на склучувањето на бракот претставува негов посебен имот. Како посебен
имот ќе се сметаат и имотот и правото врз имотот што брачниот другар ќе го добие
по основа на наследство, легат и подарок, како и работите стекнати во бракот, а кои
служат исклучиво за задоволување на личните потреби на еден од брачните другари,
доколку не претставуваат несразмерно голема вредност во споредба со вредноста на
вкупниот заеднички имот. Секој брачен другар самостојно управува и располага со
посебниот имот, доколку брачните другари во писмена форма поинаку не се
договорат.

Правото на сопственост на брачните другари врз недвижности кои се нивен
заеднички имот се запишува во јавните книги на името на двајцата брачни другари
како нивен заеднички имот. Ако во јавните книги како сопственик на заедничкиот
имот е запишан само едниот од брачните другари ќе се смета дека уписот е извршен
на името на двајцата брачни другари. Ако во јавните книги се запишани двајцата
брачни другари како сосопственици на определени делови, ќе се смета дека на тој
начин ги утврдиле деловите во заедничкиот имот. Брачните другари заеднички и
спогодбено управуваат и располагаат со заедничкиот имот. Со својот дел во
заедничкиот имот пред тој да се определи, брачниот другар не може самостојно да
располага ниту да го товари со правно дело меѓу живите.

При продажба на определен дел од заедничкиот имот кој му припаѓа на едниот
брачен другар се применуваат правилата за првенствено купување на
сосопствениците. Брачните другари во писмена форма може да се договорат
управувањето и располагањето со заедничкиот имот или со дел од него да го врши
едниот од нив. Договорот може да се однесува на сите работи на управување и
располагање или само на редовното управување или на точно определени работи.
Кога не е поинаку договорено, управувањето опфаќа и располагање во рамките на
редовното работење. Секој брачен другар може да го раскине договорот за
управување или располагање со заедничкиот имот во секое време, освен кога со
раскинувањето очигледно му се нанесува штета на другиот брачен другар.

Во вршењето на работите кои ги надминуваат рамките на редовното
управување односно располагање со имотот, потребна е согласност на другиот

рма која се бара за соодветното правно дело. Ако за имот или за одделна работа во врска со управувањето, брачните другари не можат да се спогодат, а ниту еден од нив не бара утврдување на деловите на заедничката сопственост, судот во вонпарнична постапка може по предлог на еден од брачните другари да определи потребни мерки кои се однесуваат на управувањето. За време на траењето и по престанокот на бракот брачните другари можат спогодбено да го поделат заедничкиот имот. Со делба на заедничкиот имот на брачните другари настанува режим на посебен имот. Ако не дојде до спогодба, делбата на заедничкиот имот, на барање на еден од брачните другари судот ја врши во вонпарнична постапка. При утврдувањето на деловите на брачните другари во заедничкиот имот, судот тргнува од фактот дека заедничкиот имот на брачните другари се дели на еднакви делови. По барање на еден од брачните другари, судот може да му определи поголем дел од заедничкиот имот, ако тој докаже дека неговиот придонес во заедничкиот имот очигледно и значително е поголем од придонесот на другиот брачен другар. При делбата на заедничкиот имот, по барање на брачниот другар во неговиот дел првенствено ќе се внесат оние работи од заедничкиот имот кои служат за вршење на неговата дејност. Од заедничкиот имот ќе се издвојат и ќе му се предадат на брачниот другар, покрај неговиот дел, и оние работи стекнати со работа во текот на брачната заедница кои служат исклучиво за негова лична употреба. Ако вредноста на претходно споменатите работи (оние кои служат за вршење на дејноста на соодветниот брачен другар и оние кои тој ги стекнал со работа во текот на брачната заедница, а служат исклучиво за негова лична употреба) е несразмерно голема во однос на вредноста на сиот заеднички имот, ќе се изврши делба и на тие работи, освен ако брачниот другар кој овие работи би требало да ги добие, не ја надомести на другиот брачен другар соодветната вредност или на другиот брачен другар со негова согласност, не му отстапи други работи.

На брачниот другар на кого му се доверени заедничките деца на чување и воспитување, му се доделуваат во сопственост, покрај неговиот дел и работите кои им служат на децата или се наменети само за нивна непосредна употреба. При делбата на заедничкиот имот на брачниот другар на кого се доверени заедничките деца на чување и воспитување му се доделуваат и оние предмети за кои е очигледно дека е во интерес да бидат во имот и во сопственост на брачниот другар на кого децата му се доверени.

Ако при делбата на заедничкиот имот се утврди дека на еден од брачните другари му припаѓа значително помал дел судот може на барање на еден од брачните другари да определи тој дел да му се надомести во пари. За обврските што еден брачен другар ги имал пред склучувањето на бракот, како и за личните обврски што ќе ги прими по склучувањето на бракот, не одговара другиот брачен другар. Брачните другари одговараат солидарно за обврските што едниот брачен другар ги примил спрема трети лица за намирување на тековните потреби на брачната заедница, како и за обврските што според општите прописи ги товарат двата брачни другари.

Брачниот другар кој од својот посебен имот ја исполнил солидарната обврска има право да бара другиот брачен другар да му го надомести делот на обврската што паѓа на него. Подароците што брачните другари си ги дале еден на друг пред

и во текот на бракот не се враќаат. Имотот кој стекнат во вонбрачна заедница се смета за нивен заеднички имот. Во поглед на управувањето, располагањето и утврдувањето на деловите на имотот стекнат во вонбрачната заедница како и при делбата на имотот во вонбрачната заедница соодветно се применуваат одредбите на Законот за сопственост и други стварни права на Република Македонија кои важат за заедничкиот имот на брачните другари.

(4) ПРАВО НА СЛОБОДНО ДВИЖЕЊЕ И ПРЕСТОЈУВАЊЕ

Според уставот на Република Македонија, (Член 27) "секој граѓанин на Република Македонија има право на слободно движење на територијата на Република Македонија и слобода да го избере местото на своето живеење. Секој граѓанин има право да ја напушти територијата на Републиката и да се врати во Републиката. Користењето на овие права може да биде ограничено со закон само во случаи каде тоа е неопходно за заштита на безбедноста на Републиката, кривична истрага или заштита на здравјето на луѓето." Ова право е повеќе објаснето во разни закони во Република Македонија кои се однесуваат на секој граѓанин без оглед дали е машко или женско.

ЧЛЕН 16: ПРИВАТНО ПРАВО

1. Државиите членки ги преземаат сите соодветни мерки заради остварување на дискриминацијата на жениите во сите прашања што се однесуваат на браќоите и семејните односи, а посебно обезбедуваат, врз основа на рамноправност а на мажиите и жениите:

а) еднакво право на склучување на брак;

б) еднакво право на слободен избор на браќноите другар и склучување на брак само по слободна волја и при повољна согласност;

в) еднакви права и одговорност и во браќоите и при разводите;

г) еднакви родителски права и обврски во однос на децата, без оглед на браќноите ситуации. Во сите овие случаи интересите на децата мораат да бидат на прво место;

д) еднакви права слободно и одговорно да одлучуваат за планирањето на семејството, како и да имаат пристап кон информации е, образованието и средствата што ќе им овозможат да се користат со овие права;

сти и во поглед на сти арашелстивошти, шушорстивошти, уривувашето со имошти и усвојувањето на деца или слични е инстиштуци ако шосиојати во национално законодавсти во. Во сшти е случаи инти ересиште на децата мораати да бидати на прво место;

е) еднакви лични шрава на мажшти и жената, вклучувајки го шравошти о на изборшти на семејношти име, шпрофесијата и занимањето;

ж) еднакви шрава на обашти а брачни друшари во поглед на сошти веноста над имошти односно штекнувањето, ушравувањето, уживањето и оштугувањето на имошти, без оглед на штоа дали ова се врши бесшлати но или за значшти елна материјална награда.

2. Свршувачката и сти аштувањето на деште во брак не може да има никакви шравни шоследици, а ќе се шпреземашти сшти шшребни мерки, вклучувајки ги законодавниште, заради ушти врдување на минималништи е години на возрастшти за склучување на брак, како и воведувањето на обврската бракошти да се склучи во официјалната матиична служба.

Во процесот на кодификацијата на семејното право во РМ, појдовна основа беше Уставот на Република Македонија. Според него, семејството како инстиштуција од посебно значење, преставува предмет на посебен интерес на државата односно на нејзиниот севкупен правен и инстиштуционален систем. Исто така, новата концепција на семејното законодавство не отстапува од традиционалните карактеристики на семејството на ова подрачје. На тој начин поставени се темелите на новиот семејно-правен систем на Македонија.

Со новиот Закон за семејството се обезбедува регулирање на сите односи од сферата на бракот и семејството на едно место. Тој ги соедини сите четири области на семејното право: инстиштуцијата на бракот, односите помеѓу родителите и децата, посвојувањето и инстиштуцијата старателство, односно целокупната проблематика сврзани со материјалното семејно право е уредена со овој закон.

Според Уставот на Република Македонија комплексот на семејството, неговата длабока општествена и социолошка димензија се уредува на следниот начин:

- а) Републиката обезбедува посебна грижа и заштита на семејството;
- б) Правните односи во бракот, семејството и вонбрачната заедница се уредуваат со закон;
- в) Родителите имаат право и должност да се грижат за издржување и воспитување на своите деца
- г) Децата се должни да се грижат за старите и изнемоштени родители;
- ц) Републиката им обезбедува посебна заштита на децата без родители и децата без родителска грижа.

Врз основа на оваа уставно правна регулативе, а имајќи ја во предвид и нашата семејна традиција, Законот за семејството во Република Македонија семејството го дефинира како животна заедница на родители и деца и други роднини ако живеат во

ејството како заедница настанува со раѓање на деца или олошката основа на оваа заедница таа има основна цел и функција за одгледување и воспитување на децата и генерациите во хуман и цивилизиран дух. Притоа, нашиот закон го признава само моногамниот брак меѓу маж и жена и на таа основа родени деца и создадено семејство. Ваквата дефиниција на семејството ги опфаќа во себе новите модерни сфаќања во семејното право и семејно правната регулатива на развиените земји во светот, како и состојбите на ова тло, изразени пред се преку нашата традиција која сеуште не обврзува на грижа за старите родители и роднини кои се сметаат традиционално како дел од широкото семејство. Кај нас се уште е далечна перспективата за добро организирани установи за прифаќање на старите изнемоштени родители како алтернатива за семејната грижа за нив.

Што се однесува до вонбрачната заедница, Законот за семејството утврдува (Член 13) дека ваква заедница која траела најмалку една година се изедначува со брачната и тоа само во делот на правото на меѓусебно издржување и прашањето на имотот стекнат во таа заедница.

Важна новина во нашето ново законодавство се однесува и на прашањето за неспособноста да се склучи брак поради душевно заболување и заостанатост во психичкиот развој со тоа што Законот предвидува можност за лицата со умерени и лесни пречки во психичкиот развој како и оние кои имаат тешки наследни заболувања во фамилијата, да можат да склучат брак по претходно прибавено мислење за генетската конституција издадена во Заводот за ментално здравје за деца и младинци.

Положба на жената во новио семејно законодавство

Право на слободно раѓање

Прокламирамата уставна рамноправност на половите во нашата земја ,се операционализира и во еден многу важен сегмент а тоа е слободата на двата пола слободно да одлучуваат за раѓање на деца.

Содржината на одредбата од Законот за семејство упатува на слободно одлучување на сопружниците за бројот на децата и времето на нивното раѓање. Раѓањето на деца е едно од најинтимните права на човекот, а според нашиот закон тоа е слободно усогласена волја и одлука на мажот и жената заедно. Со тоа нашата земја е дел од светското движење за планирање на семејството што го подржуваат и ООН, со свои резолуции и декларации, поради се поприсутната демографска експанзија во светот. Со тоа се овозможува, раѓањето на децата да биде во рамките на објективните можности за издржување на децата, нивно одгледување и растење во достоинствени услови.

Нашата држава на овој план води хумана популациона политика, односно неприменување на било какви репресивни мерки во остварување на правото на раѓање на деца. Родителите сами водат сметка за економската и социјалната положба на семејството, односно нивна основна должност е да обезбедат оптимални услови за

ете. Обезбедување можност за образование на децата е потоа на државата.

битна карактеристика на хуманиот карактер на популационата политика кај нас е определбата за афирмирање на жената во сите сфери на општествениот живот и елиминирање на сфаќањето дека жената е само мајка, дека нејзината биолошка функција е само да раѓа деца, и дека таа треба и мора да остане домаќинка, затворена во домот која се грижи само за децата.

Современата жена е се пообразована, еманципирана и со способности кои овозможуваат таа да е активна во економскиот и политичкиот живот. Токму затоа хуманата популациона политика, која е подржана со бројни документи на ООН од аспект на жената не значи нејзино дискриминирање и повредување на нејзините биолошки својства.

Хуманата компонента на популационата политика, еднакво се однесува и на мажот, односно на таткото. Прекумерниот број на деца го оневозможува таткото да се посвети на воспитувањето на детето дома како и на неговата грижа за развитокот и духовниот напредок на детето. Освен тоа, таткото како приходоносен член на семејството, а понекогаш како единствен негов хранител објективно не може да издржува поголем број на деца, почнувајќи од нивна исхрана преку облекување па се до обезбедување на пристоен живот во домот. Оваа објективна неможност создава траума во семејството, сиромаштијата ги трауматизира и децата, кои уште од рано детство се принудени да работат и да создаваат приходи во семејството, па така го запоставуваат своето образование и не го живеат своето детство.

Во остварување на оваа хумана популациона политика помагаат бројни организации и институции од хуманитарен карактер. Тоа не се прави само со празни и вербални пропаганди, туку пред се преку убедливо дејствување со уверливо укажување дека разумниот број на деца е претпоставка за нивен правилен развој како и за штетните последици од голем број на деца.

Право на избор на лично име

Во Законот за семејството постојат одредби кои ја регулираат материјата за лично име. Во одредбата во Законот е утврдено правото на жената слободно да одлучи во поглед на нејзиното презиме. Така во Член 31 од Законот за семејството пропишува: *„При склучување на бракови брачните друѓари можат да се согласи да го земат за презиме своето, презимето на едниот или другиот брачен друѓар, или секој од нив на своето презиме да го додаде презимето на другиот брачен друѓар, или едниот брачен друѓар да го земе презимето на другиот брачен друѓар и на тоа презиме да го додаде своето,,.*

Меѓутоа, практичното спроведување на оваа законска одредба укажува дека во оваа сфера има силно влијание семејната традиција, а особено верата на брачните друѓари. Практичното спроведување на оваа законска одредба ги дава следниве состојби:

Во периодот од 1990 година до првата половина на 1997 година најголемиот број на невести при склучување на брак се одлучиле да го земат презимето на сопругот, односно во над 90% случаи.

Значајна е незначителна осцилација со тенденција на слаб
сочуваат да го земат презимето на сопругот и кон него
да го додадат своето презиме. Исто така, имало случаи кога младоженецот го зел
презимето на сопругата (еден во 1991 година, 9 во 1993 година и се повеќе понатаму).
Но, ако се види практично кои се тие случаи, во најголем број тоа се бракови
склучени со странски државјанин, заради што мотивот да го земе презимето на
сопругата е да се добие побрзо државјанство и побрза и полесна адаптација на
невестата која е странкиња. Значи не станува збор дека нашите мажи се
еманципирале и ги надминале традиционалните сфаќања на младоженците, туку
станува збор за интерес односно остварување на одредени економски привилегии во
државата во која младоженците живеат.

Просечна возраст на мажот и жената при склучување на прв брак, 1993 - 2001

	1993	1995	1997	1998	1999	2000	2001
мажи	25.85	26.06	26.19	26.32	26.4	26.6	26.8
жени	22.63	22.87	23.09	23.23	23.3	23.5	23.7

Бракови и разводи, 1990-2001

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Бракови	15688	15311	15354	15080	15736	15832	14089	14072	13993	14172	14255	13267
Разводи	749	496	578	636	612	710	705	1021	1027	1045	1325	1448

Незначителен е бројот на бракови во кој младоженецот кон своето презиме го
додал презимето на сопругата (три од вкупно 2340 склучени бракови во 1990, еден од
вкупно 1452, исто толку во 1993 година и во 1994, а ниту еден случај во 1995 - 1996
година).

Во врска со презимето на детето родено во или вон брак нашите согледувања
укажуваат дека член 3 став 2 од Законот за лично име, според кој презимето на
детето се определува според презимето на еден или двата родитела, освен ако
родителите не определат детето да има некое ново презиме, праксата покажува дека
во истиот период од 1990 година до 1997 година во Скопје, брачните другари во 1990
година се определиле детето да го носи презимето на мајката и тоа од вкупно 8 800
новородени деца само 22 деца, во 1991 од вкупно 8 438 новородени во 29 случаи, за
да во 1996 година тој број падне на 20 случаи. Во 1991 година само кај 8 деца
родителите се определиле детето да ги носи двете презимиња. Во 1992 година само 7
деца, а во 1996 од вкупно 8 989 новородени само 10, го носат презимето на двата
родители. Тоа значи дека најчесто децата го носат презимето на таткото.

Во исто време, во формуларите и анкетните листови во кои се пишува само
личното име најчесто стои само татковото име, а не стои графа и име на мајката на
оној што го пополнува формуларот. Во личните документи кои се издаваат по барање

и, венчани, уверение за државјанство, лични карти, (дозволи) онаму каде што стојат податоци за родителот секогаш се опфатени граѓани за двајцата родители но многу ретко се става името на мајката. Министерството за здравство, на пример, истакнува дека во здравствената легитимација како податок е ставена графтата за име на родителот, но таа редовно се пополнува името на таткото што повторно ја потврдува традиционалната културна вредност дека таткото е доминус литис во фамилијата.

Утврдување односно оспорување на мајчинство

Судската пракса во Република Македонија најчесто се среќава со постапки за утврдување на татковство. Од досегашната практика можеме да изнесеме дека многу се ретки: случаите на утврдување и оспорување на мајчинство, на дете родено надвор од брак или во брак.

Законот за семејството пропишува иста постапка за утврдување на мајчинството како и за утврдување на татковство. Но, одредбите содржат и одредени специфичности како на пример во Член 68 став 1 кој пропишува: "*жената која во матичната книга на родени е запишана како мајка на детето, може да го оспорува своето мајчинство ако смета дека не му е природна мајка на детето*". Оваа тужба се поднесува во рок од 3 месеци од дознавање на фактот дека не му е мајка на детето, а најдоцна до неговото полнолетство. Исто така и жената која себеси се смета за мајка на детето, може исто така да го оспорува мајчинството на жената, која како мајка е запишана во матичната книга на родените.

Детето исто така, до своето полнолетство може да го оспорува мајчинството на жената која е заведена како мајка во матичните книги во истиот рок. Услов за поднесување тужба за оспорување на мајчинството постои само кај жената која себеси се смета за мајка на детето, односно со тужбата со која се оспорува мајчинството треба да се бара и утврдување на мајчинството.

Оспорување на татковството не е дозволено кога мајката со писмена согласност на нејзиниот брачен другар е оплодена со вештачка инсеминација. Татковството не може да се оспорува по смртта на детето.

Право на издржување на децата и сојузата

Според Законот за семејство издршка се дава на лица кои се малолетни но, и на лица кои се на школување до 26 годишна возраст, лица кои се неспособни за работа и лица кои без своја вина немаат средства за егзистенција како и на лица со физички и психички недостатоци. Издржувањето како законска обврска трансформирана во издршка во одреден вид и висина се искажува во пари, готови производи и има за цел одредено лице да го обезбеди со минимум на средства за опстанок, за репродукција, за културно и духовно сознавање и збогатување, за живот на едно лице при едни нормални услови за живеење.

пропишува можност по разводот на бракот на р да му се досуди издршка и тоа ако тој/таа нема доволно средства за издржување и е неспособен за работа или е без работа без своја вина и тоа најмногу 5 години по разводот на бракот или по поништување на бракот. Меѓутоа, и покрај тоа што судот досудува издршка и на децата и на сопругата, издржувањето како обврска на таткото кон своето семејство многу тешко практично се остварува. Судската пракса познава долги и трауматски извршни постапки кога треба по разводот на брак да се оствари издршка. Во овој период на транзиција е уште потешко затоа што пресудата како извршна исправа и обврска за издржување нема пропишување во минимален износ во пари (денари) туку во процент. Тешкотијата се создава кога треба да се утврди основицата за наплата на досудениот процент кај должниците кои имаат приватни претпријатија и кои не ги прикажуваат своите приходи пред државните органи. Не ја покажуваат вистинската заработувачка која се однесува на плата со што одбегнуваат да плаќаат издршка. Битно е да се нагласи дека по разводот на бракот татковците, честопати покажуваат негрижа кон своите деца.

Уште потешко е состојбата кога треба да се изврши одлука за предавање на дете на родител. Одлуката која содржи обврска за предавање дете на чување и воспитување, а која треба да се изврши односно детето да се земе од еден родител да се предаде на друг, остава длабоки траги кај детето за кои често пати не се води сметка. Заради тоа, потребно е и осовременување на законските решенија и во оваа сфера.